

UNIV. BIBLIOTH.
* 1902 *
HELSINGFORS

Murtavia voimia.

Kuvauksia katorvuoden 1867 ajoilta.

Kirjoitti

— Alkio. —

Porvoossa.
Werner Söderström.

Tämä teos liittyy jatkona ennen ilmestyneeseen teokseen „Puukko-
junkkarit“, olle kuitenkin siitä riippumaton, itsenäinen teos.

Katovuosina uupuneitten

Uhrien muistolle

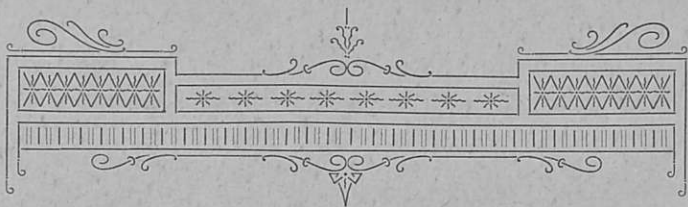
omistaa nämät rivit

nöyrimmällä kunnioituksella

Tekijä.

KUOPIO 1896.

O. W. BACKMAN'IN KIRJAPAINO.

I.

Oli sunnuntaipäivä toukokuun lopulla vuonna 1867. Ei missään näkynyt vielä kevään esikoisia. Paksuina kinosina peitti lumi Pohjanmaan lakeita vainioita. Sen lisäksi nujutti ja ryöpytti lunta, ajaen erälle Etelä-Pohjanmaan kirkolle tulevat ihmiset etsimään suojaa joko kirkossa, tai likisissä taloissa.

Kirkonkellojen kumea pauke sai hyvin vähän juhlallisempaa muutosta aikaan, sillä niiden äänet tuntuivat kajuuttomina kuolevan jo hautuumaan äärimmäisellä nurkalla. Sitä vastoin paisuva myrsky yhä äänekkäämmin anasti puhevallan ja vaikutuksen. Vanha tuuliviiri multaushuoneen katolla kituutti ja valitti niin kun senkin olisi ollut vilu. Kirkko näytti melkein tavallista pienemmältä kun sen rajapiirteet alkoivat kadota sakean lumiryöpyn sekaan. Hautuumaan ympärillä kasvavat halavat, pihlajat ja tuomet huojuivat alastomina, tuulen mukana etelää kohti. Suunta näytti niitä ikään kuin suututtavan, sillä jokaisen syvemmän, pakollisen kumarruksen perästä ne rajusti suoristivat lehdetömät latvansa, ravistelivat ja puistelivat niitä kuin hapsiansa vanhat, kättyiset ukot.

»Tämä näyttää kauhealta», taikka jotain sen tapaista sanoivat kirkkomäellä toisiansa tapaavat ihmiset. Niitä kookoutuikin huomattavassa määrässä, mitkä jalkasin, mitkä hevosilla. Vanhan tavan mukaan keräysi parvi tyttöjä kirkon

eteiseen, missä muutama hymyilemään luotu suu koetti noudattaa luontaista taipumustaan. Mutta hymyily pakeni niin kuin omantunnon tuskissa, ja kirkon eteinen jäi pian tyhjäksi.

Kirkkoon kokoutui runsaasti kansaa, kaikkien kasvoilla vakava, totinen ilme. Aamuvirren sävel soi kajuttomasti ja tuntui ikäänkuin arastelevan sitä terävää, viheltävää ulvahtelemista, minkä ulkona pauhaava myrsky synnytti rikkeimissä ikkunaruuduissa. Hataroista ikkunoista tuprusi lumi kirkkoon, kooten paksuja kinoksia ikkunalaudoille, ja niiden tienoilla istuvain ympärille synnyttäen hienon lumipyryn.

Jumalanpalveluksen aikana, jonka kirkkoherra toimitti, oltiin hyvin hiljaa. Pappi ihmetteli seurakuntansa käytöksen muutosta. Nuorilla oli ollut aina niin paljon toisilleen kuiskaamista itse saarnan aikana, nyt ainoastaan harvinaiset päät kumartuivat siinä tarkoituksessa. Pappi otaksui tässä näkevänsä Kaikkivaltiaan mahtavan käden kurituksen seurauksia. Hänen sydämensä heltyi. Yht'äkkiä, itsekään muutosta huomaamattaan, tunsu hän olevansa samaa lihaa, samaa verta tuon kansan kanssa, joka nöyränä, äänetönnä hänen puhettansa kuulteli. Ulkona nyt niin tavattomaan aikaan pauhaava lumimyrsky ja sen omituiset, pelottavat äänet muuttuivat hänen heltyvässä mielikuvituksessaan ikään kuin välittömiksi Jumalan vanhurskaan vihan ääniksi. Oma syyllisyytensä, oma osallisuutensa noiden veljein ja siskojen kanssa samoihin rikoksiin nousi päälle kuin vuori. Itse sitä huomaamattaan, muutti pappi puhetapansa: alussa oli hän puhunut teidän synneistänne, nyt hän puhui meidän synneistämme. Puhe ei enää ollut ankaraa, tuomitsevaa lain saarnaa, vaan yhtäjaksoista nöyrää rukousta. Hänen asemansa Jumalan ja ihmisten suhteen oli muuttunut: tavannukaisesta Jumalan käskynhaltiasta oli tullut kanssaveljeinsä lähettiläs, niiden sydämmellä ja suulla puhuva, palava esirukoilia. . .

Seurakunta itki.

Kun tuli aika rukoilla maan hedelmästä ja kansa kumarsi päänsä rukoukseen, alkoi äänekkäitä nyyhkytyksiä kuulua ympäri kirkon.

Kaikki hymy ja leikki oli kaukana! Satalukuihin nousevan kansan sydän sykki sillä hetkellä yhdelle ainoalle tunteelle:

»Herra Jumala, anna aurinkosi paistaa!»

Lumituiskun välissä pilkisti voimaton, kuultava auringon säde kirkkoon. Mutta ikäänkuin se olisi rikollisilla keinoilla päässyt irti, riehahti myrsky heti uudella voimalla. Räiskeellä, joka kuului kirkkoon asti, repesi hantuumaan vanhimmasta, suurimmasta halavasta toinen haara.

*

Kun ihmiset palasivat kirkosta, makasi halava poikkiteloin tiellä. Vanhat ravistivat pelästyneen näköisinä päitönsä ja sanoivat: »Tuo ennustaa pahaa . . . suurta kuolovuotta.» Mutta yksi sanoi:

»Katsokaas miten paksulta on lunta, kun se ulottuu ihan tuohon halavan haaraan, josta tämä on katkennut. Minä olen monta kertaa kesällä seisonut tuon puun alla ja pääni on ulottunut tuohon haaraan».

Siinä oli lunta siis lähelle kolme kyynärää.

*

Sakaristossa piti olemaan pitäjään kokous. Kirkonmenon päätyttyä alkoi sinne kokoontua miehiä. Paitsi isäntiä, jotka sujottelivat seisomaan oven puolelle, istui tuoleilla muutamia herrasmiehiä. Likinnä pöytää, nojaten siihen kyy-näspäätään, istui suuressa susiturkissaan Nimismies Grönberg. Kappaleen matkaa hänestä toisella tuolilla Kapteeni Stolt, pienen talon omistaja pitäjäässä, hänkin susiturkissa. Nurkassa hämärän puolella, ikään kuin itseänsä piilotellen kyyhötti »Kaleniuksen herra», huononlaisissa pukimissa ja nähtävästi viluissaan. Eräässä välissä näkyi tämä kuiskutellen

puhuttelevan kapteeni Stoltia, joka muutamalla sanalla vastasi ja käänsi sitten selkänsä.

Rovasti, vähäinen, ystävällisen näköinen ukko, alotti kokouksen. Ensimmäinen kysymys oli, josko otetaan pitäjääsen läänin karjakko opettamaan voin valmistusta. Miehet eivät nähtävästi oikein tajunneet mistä oli kysymys. »Mikä karjakko?» »Ettäkö sellainen, joka opettaisi voita tekemään?»

Vakava tuuli, jolla miehet olivat olleet, hälveni hiukan kun rupesivat laskemaan leikkiä siitä, että voin tekemistäkin nyt alkaisivat herrat opettaa. Varpulan Valeella tiesivät toissa vuonna olleen pari viikkoa sellaisen, punatanttuisen, lihavan frouvan »opettamassa» emäntää kirnuamaan veivi kirnulla ja kylän pojat olivat sen »frouvan» ristineet »voi-piruksi».

»Pysyköön pois täältä sellaiset».

»Niin, ja kuka sen tietää, jos sellaisia otetaan pitäjääsen, kun ne aikansa täällä herroottelevat ja konstailevat, niin ottaa kruunu pian omaksi hyväksensä koko voin valmistustouhun, samoin kuin viinankeitonkin».

Tämä lausuttiin vinkuvalla, terävällä äänellä. Kumma kyllä etteivät useammatkaan helakammin nauraneet. Jotkut sitä vastoin loivat mieheen vihanpuhuvia katseita, ikäänkuin ajatellen että »Lempoako tuossa kiljuu, miehinen mies jos olet!»

Mies oli vähäinen, keski-ikäinen, terävä oli katse jos äänikin. Iso koirannahka turkki oli arvokkaan näköinen ja nähtävästi monessa polvessa perintönä kulkenut. Tämä oli pitäjään kestikievari, Siikalahden Mikko. Ja vaikka ei hän mitenkään näyttänyt komealta, pikemmin päin vastoin, jaloissakin kun oli häränkoivista tehdyt punaiset karvakengät, — tunsu kuitenkin, hetkisen häntä katseltuaan, että tuo mies on varakas, ja jollei vielä ole, niin varmaan aikoo siksi tulla.

Tarttumatta sen enempää kiinni Mikon arveluun, päätettiin yksimielisesti, ettei karjakosta huolitita, ei millään ehdolla.

Sitten seurasi kysymys: »Suostutaanko ottamaan viinanyyntipuotia pitäjääsen?»

Vallitsi kummallinen hiljaisuus hetkisen sen jälkeen kuin kysymys oli esitetty. Katseet kääntyivät omituisella johdonmukaisuudella Siikalahden Mikkoon, joka ei tätä ollut huomaavinaanakaan, niin hyvin kun hän sen kuitenkin huomasi, ja koetti sen johdosta tekeytyä ihan välinpitämättömän näköiseksi. Mutta yht'äkkiä alkoi Mikosta äänettömyys tuntua tuskalliselta. Hän loi kehoittavasti silmänsä Kaleniukseen, joka jo olikin noussut ja alkoi puhua:

»Minun mielestäni ei tässä voi olla muuta kuin yksi mieli siitä että sellainen otetaan. (Tässä loi Nimismies yli olkansa katseen Kaleniukseen) sillä viinaa on tärkeimpiinkin tarpeisiin hyvin vaikea saada aina kaupungista asti. Ja lain kannalta katsoen, salapolton ehkäisemiseksi on paras keino, että laitetaan julkinen viinapuoti. Salapoltto ei ole ainoastaan laitonta, mutta sekin on sen huono puoli, että hyöty tulee siitä vaan yksityisille, vaan tästä tulisi hyöty koko kunnalle, sillä Kilströmin patruuna on sitoutunut maksamaan kunnan kassaan kaksisataa markkaa vuodessa, jos hänelle annetaan oikeus asettaa tänne viinapuoti. Patruuna sanoi, ettei hän muualla viitsisi maksaa sellaisesta oikeudesta kuin korkeintaan sata markkaa, mutta kun hän on niin hyvä ystävä meidän pitäjään isäntäin kanssa ja herra provastinkin kanssa, niin hän sanoi, ettei hän haluaisi paljon itse hyötyä tämän pitäjään viinakaupasta».

Taas oltiin hiljaa, ja Siikalahden Mikko, nähtävästi innostuneena, näki sopivaksi huomauttaa:

»Kaksisataa markkaa on jo paljon rahaa tällaisina aikoina».

»Se on paljon rahaa», kertasi Kalenius ja kakasi kurkkuaan jatkaaksensa. Mutta aivan odottamatta kuului ääni miesjoukosta:

»Paljonkos Kalenius saa kun soittaa täällä suutansa?»

Kaleniuksen suu jäi auki ja sana sanomatta. Muiden suut vetäysivät hymyyn ja katseet kääntyivät sinne käsin,

mistä ääni kuului. Siikalahden Mikko pani huulen hammasten väliin ja suunnitti katseensa muiden mukaan muutisten itsekseen jotain, josta sai kuitenkin selville vaan viimeisen sanan :

»Sarvikuono!»

Tuo mies, joka näin oli saanut huomion puoleensa vedetyksi, seisoikin hyvin näkyvillä, miesten eturivissä. Kooltaan oli suuri ja karkea tekoinen, vanhemman puoleinen. Siikalahden Mikko varmaankin tarkoitti sarvikuonosta puhuessaan miehen nenää, sillä se oli hyvin suuri. Pörröinen tukka oli valahtanut silmille, joilla hän pisteliäästi nauraen häikäilemättä katseli Kaleniusta, odotellen vastausta.

Kalenius oli niin epäröivä, kun huomasi kuinka huvittavan vaikutuksen häntä tarkoittava pilkka oli mieliin tehnyt, että häneltä lopuksi ei tullut muuta vastausta kuin:

»No sitä ei ole Hautalan Jannen moisen miehen asia kuulustella.»

»Eipä olekaan», myönsi Hautalan Janne suu hymyssä ja sylki sakaristonlattialle aimo tupakan syljen, »mutta kun sinä tässä niin koreita puheita pidät, niin arvelin, että kun et sinä siihen kuitenkaan palkatta ryhdy, niin olispa sopiva tietää, paljonko sellaisesta on tuloa».

»Pidä sinä vähän soukempaa suuta!» ärjäisi kapteeni Stolt. »Aina sinä tahdot täällä komentaa niin kun sinulla olisi koko pitäjään sananvalta. Kirkkoherran asiana on pitää järjestystä kokouksessa. Ei tämä asia tarvitse sen pitempää selvitystä eikä keskustelua, se päätetään vaan, että patroona Kilströmin hakemukseen suostutaan».

»Ei sitä niin vaan päätetä, on täällä muillakin sananvaltaa, tiedänmä», keskeytti kirkonvartia Perälä, joka äsken oli tullut kirkosta ja paraiksi ehti kuulemaan Stoltin käskevää puhetta. Perälä oli vanha, pieni, körttipukuun puettu talonpoika, joka puheissaan ja liikkeissään osoitti suurta itse-

tietoisuutta. Stolt ei ottanut keskeytystä mihinkään huomioon, vaan jatkoi:

»Ei sellaisia rahasummia sovi näin köyhinä aikoina tyhmällä itsekkäisyydellä tuuleen heittää. Herra rovasti kirjoittaa vaan päätöksen».

»Mutta tuopa nyt on merkillistä ahtamista, kun päätöksen vaan pitäisi kirjoittaa, vaikka useimmat tässä ovat vastaan . . . Eihän ole vielä ollut puhetta siitäkään, mihin se kapakka tulisi sijoitettavaksi», ihmetteli Varpulan Valee, keskiikäinen, riskin näköinen isäntä. Hyväntahtoisen näköisesti naurahtaen katsoi hän Siikalahden Mikkoon, joka punottaen näkyi koettavan kuohuvaa kiukkuansa hillitä. Mitään vastausta ei kuulunut, mutta Siikalahden Mikko näytti olevan useimpain katseiden tähtäystauluna. Oli alkanut syntyä melua, joka yhä kasvoi. Kuulosti siltä että miehiä oli puolella jos toisellakin. Kirkkoherran hienopiirteiset kasvot elivät ja poskille oli noussut punaa. Hän katsahti tuon tuostakin nimismies Grönbergiin, joka omituisesti välinpitämättömän näköisenä kuunteli jupakkaa, mikä paisumistaan paisui yhä suuri äänisemmäksi. Vanha pappi oli puheenjohtajana tottunut siihen, että antoi miesten yhden hetken oikein mielin määrin sohista, että saivat puhkunsu siinä ulos ajetuksi. Vasta sen jälkeen saattoi toivoa rauhallisen päätöksen tekoa. Nytkin hän, noudattaen samaa tapaa, vasta kotvasen kulluttua alkoi vaatimaan järjestystä, mutta hänen äänensä kuoli, kuulumatta yleisessä melussa.

Vihdoin työntäysi Hautalan Janne esiin pöydän ääreen, riitelemisestä jo hikisenä. Hän koetti puhua, mutta melun tähden ei sitä kukaan kuullut. Luonto jo alkoi nousta. Hän hypähti tasajalassa ja karjasi niin että sakariston honkaiset seinät kumahtelivat.

»Olkaa hiljaa!»

Ja miehet todellakin alensivat ääntänsä siksi, että hyvin kuuli, mitä Kalenius ja Stolt tuolla joukolleen syötti-

vät. Janne veti paperin esiin taskustaan, laski sen papin eteen ja virkkoi:

»Kun meidän kylällä on käynyt huhu, että se kapakka pitäisi laitettaman tämän kestikievarin, Siikalahden Mikon taloon, niin pitivät meidän kylän miehet eilen illalla kokouk- ja antoivat minulle valtakirjan, jonka perusteella minun pitää heidän puolestansa vastustaa kapakkaa. Arveltiin, että kun nyt kerran on viinanpoltto-oikeus otettu pois talonpojilta kruunulle, niin pitääköön herrat viinansa. Se on huomponpaakin ja hinta niin kallis, että jos varsinainen kapakka laitetaan, niin näin kovina aikoina se vie kaikki rahat pitäjäästä. Ollaan nyt kerrankin miehiä, eikä anneta aina noiden vetää itseänsä nenästä. Tuo vaivainen kahdensadan markan syötti on niin mitätön, että pitää olla hyvin vähän älyä sillä, joka siihen todenteolla tarttuu. Niin ne arvelivat meidän kylässä ja tässä on minun valtakirjani. Muuten huomautan vielä, että tämä kestikievari ei kelpaakaan saamaan kapakan pito-oikeuksia, kun se jo viime talvena sako-tettiin luvattomasta viinan myynnistä».

Olisi kelvannut katsoa Siikalahden Mikkoa ja nähdä, miten myrkyllisesti hän silmäili Hautalaista.

»Kyllähän se täällä tiettään ilman sun sanomattasikin, murehdi sinä vaan omia sakkojasi!» vinkasi Siikalahden Mikko. »Ei siinä sen valtakirjassa monta nimeä ole».

»No tottapa sun nimes edes on?» kuului joukosta. Syntyi naurun rähäkkiä.

»Ja kysymyshän nyt onkin vaan siitä, josko se otetaan pitäjääseen eli ei. Sehän on Kilströmin patruunan vallassa panna sitte puoti täällä mihin itse tahtoo», muistutti Siikalahden Mikko.

»Sepä se juuri onkin pitäjäläisten vallassa määrätä. Ja kun anomusta tehdessä pitäjään kokoukselle olisi pitänyt selittää, mihin se kapakka ajotaan ja kuka sitä pitämään, niin jos ei täällä ole näistä seikoista mitään tietoa,

niin eihän tässä ole muuta tehtävää kuin mytätä koko hakemus, joka sellaisena, vaillinaisena on laiton, selitti Varpulainen.

»Ja jos ei sitä asiaa mytätä, niin minä valitan siitä vaikka Keisariin asti!» vakuutti Hautalan Janne.

Se oli lujaa puhetta. Möyhy uudestaan paisui. Yltyleensä alkoi kuulua ääniä, että koska herrat ovat kerran viinan valmistusoikeuden vieneet, niin pitääköön viinansa, ei tässä kuitenkaan viinan janoon kuolla. Muuan harmaahapsinen vanhus, puvusta päättäen heränneisiin kuuluva, jonka heikkoa ääntä kirkkoherra sai yleisön kuulemaan, pyysi Jumalan nimen tähden, ettei viinapuotia otettaisi pitäjääsen nyt, kun kerran on päästy vähemmälle siitä kirouksesta, jota viina on tällekin paikkakunnalle tuottanut. Hän viittasi edessä olevaan varmaan katovuoden uhkaan, kun tavallisena ohrankylvön aikana vielä kynnärän paksuinen hanki peittää pellot. Sanoi että nyt ei ole aika ajatella huvituksia viinan ääressä, nyt tulee tosikädessä kysymys siitä, mistä saadaan leipää. Ukko puhui vanhan kansanmiehen kaunopuheliasta vaan samalla vakuuttavaa kieltä, huomauttaen vielä, miten Jumalan viha etsiskelee nyt syntistä kansaa, kun olemme niin kauas hänen teiltänsä eronneet, ja kehoitti yksimielisesti hylkäämään kerrassaan koko viinan villitsevän nauttimisenkin, eikä ainoastaan tätä kavalaa esitystä, joka ei ollut hänen mielestään muuta kuin perkeleen paula . .

Vaan Stolt ei jaksanut kuulla loppuun. Hän keskeytti ukkoa sanoen, ettei tässä kylmässä sakaristossa nyt viitsitä kuunnella tunnin pituisia körttisaarvoja, ja selitti vieläkin huomauttavansa, että juuri köyhän ajan vuoksi olisi patroona Kilströmin ehdotukseen suostuttava, sillä vaivauskassa kyllä tulee tarvitsemaan varoja. Ehdotti, että koetettaisiin kunnan vaatimus koroittaa 400 markkaan. »Otetaan siltä niin paljon kuin saadaan, mutta millään ehdolla emme hylkää sellaista rahan tuloa». Hän aikoi jo istua, mutta kiukultaan

ei saattanutkaan olla jatkamatta: »Te kyllä olette aina osanneet tehdä kollomaisia ja tyhmiä päätöksiä, mutta koetakaan nyt kerrankin sitä välttää, jos teissä vähänkin on älyä jällellä.»

Kaikki tiesivät, että Stolt oli Kilströmin patruunan sukulainen.

Stoltin perässä innostuen, alkoi Kalenius loukostaan puhua ääntänsä korottaen. Hän pohjaksui siihen, että tämän asian vastustajat aikovat salapoltolla ja salakapakoimisella hyötyä, koska niin mielettömästi hylkäävät pitäjälle edullisen tarjouksen, j. n. e. p.

Mutta nyt tuli joukko levottomaksi. Useita pörrötukaisia miehiä, Hautalan Janne etunenässä alkoivat lähestyä Kaleniusta nyrkit puuskassa ja syytäen suustansa arvoisan herran silmille sellaisen ansioluettelon, että moni linnassa oleva lurjus olisi tuntenut itsensä enkeliksi hra Kaleniuksen rinnalla. Stoltille oli suureksi eduksi, että hän oli näiden miesten kanssa kirkon sakaristossa, eikä missään vähemmän kunnioitettavassa paikassa. Välinpitämättömätkin, ne, jotka olivat kokoukseen saapuneet aikeissa myöntyä ottamaan pitäjääsen kapakka, ja olivat ensin naureskelleet vastustajain kiukulla, asettuivat yhtenä miehenä vastustajain joukkoon nyt. Kalenius oli koskettanut liian arkaa kohtaa syyttäessään lainrikkomisesta näitä miehiä.

Kirkkoherran täytyi pyytää nimismiestä rauhoittamaan kokousta.

»Hiljaa!»

Se räjähti kuin ukkonen ja miehet hillitsivät paikalla pauhunsa, kääntäen katseensa nimismieheen, että mahtaneeko tuo jotain muutakin sanoa. Itse mieskin oli kyllä näkemisen arvoinen: kolmikyynäräinen, ryhtevä, ijältään noin 35-tienoissa.

»Mitä tässä rupeette riitelemään, ei tämä ole mikään markkinapaikka», jatkoi hän maltillisella, kiihottomalla tavallaan.

Aivan niin, ajattelivat Stolt ja Kalenius ikäänkuin pe-lastuneina uhkaavasta vaarasta silmäillen nimismiestä nyt ystävällisesti; sillä tavallisissa oloissa oli nimismiehen väli Stoltin ja Kaleniuksen kanssa huono ja riitainen. Ukot taas mieltivät: Noiden suden ruokain syy se oli, kuka käski ruveta haukkumaan, kuka jo! Se oli ensi hetken vaikutus. Mutta Grönberg jatkoi:

»Jos tahdotte minua kuulla, pitäjään miehet, niin älkää koskaan ottako ja puollustako kapakkaa pitäjääsenne, ei julkista, ei salaista. Te itse tiedätte, että murhat ja tappelut tämän vuoden kuluessa, kun ei viinaa enää ole ollut niin helposti saatavissa, ovat silminnähtävästi vähentyneet, ja olot yöllisiin aikoihin tulleet rauhallisemmiksi. Minun tehtäväni on pitää täällä järjestystä, ja sitä miestä, joka uskaltaa ottaa kartanoonsa viinakapakan, pidän minä yleisen järjestyksen ja hyvien tapojen rikkojana. Ja sen te tiedätte kyllä, että jota minä pidän sellaisena, sen miehen elämästä on leikki kaukana niin kauan kun ei hän tyydy olemaan ihmisten lailla.»

Kun Grönberg oli lopettanut, kuului yleistä hyväksymisen murinaa, ja muutamat jo ilmaisivat äänekkäämminkin mielihyväänsä.

»No samaa minä olen sanonut.»

»Kas sillä lailla sitä reiru miehet puhuvat, mutta mitä nuo tuolla . . .»

»Kapakkaa ei oteta!»

»Kun viinaa tarvitaan, niin kyllä sitä kaupungistakin saadaan!»

»Tuon Siikalahden kitupiikinkö sitä sitten pitäisi kaikki sellaiset tulonlähteet ja koijarin konstit itselleen saada?»

»Tuolle Kaleniuksen herralle pitäisi nyt jo laittaa ruodin, ettei sen tarvitsisi aina rahan ja palkan edestä olla kaikkien juonia ajamassa.»

»Olis toinen paikka, niin ottaisin sun säärihis! — ja . . .»
kuis kutti mugan hammasta purren ja irvistellen Kaleniuksen edessä.

»Se nahka kyllä sen parkin tarvitsisi», hymyili vieressä seisova.

Kalenius ei ollut mikään hätäpoika. Hän nousi uhkaavana ja kysyi nimismieheen kääntyen:

»Kuinka täällä on oikeus nimismiehen läsnä ollessa tuolla tavalla uhkailla ihmisiä?»

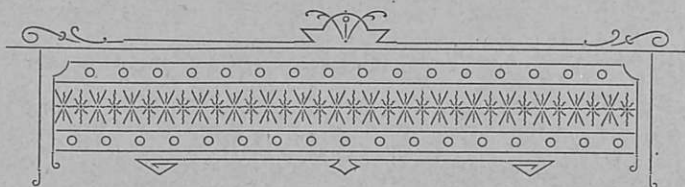
»Pidä suus kiinni!» ärähti Grönberg hiljaa, mutta sen kuitenkin suureksi riemukseen jotkut kuulivat.

Hyvin jo näki minkälaiseksi päätös tuli. Kirkkoherra, joka asiassa ei vielä ollut lausunut juuri mitään, olihan vaan antanut ukkojen kiistellä, otti hänkin lopuksi lausukseen ajatuksensa. Ja hän kiitti kuntalaisia siitä, että olivat niinkin yksimielisiä kapakkaa vastustaessaan ja toivoi ettei äänestys tulisi kysymykseen. Ilman äänestystä päätös tehtiinkin ja vastalauseensa ilmoitti ainoastaan Stolt. Sakariston ovi oksensi ulos miehet. Kirkkopihassa selitti Hautalainen isoäänisesti muutamassa ryhmässä miehille, miten koko tuo kapakan touhu oli lähtenyt Siikalahden Mikosta, joka halusi laillistuttaa viinakauppansa, kun ei salakakapaikoinen enää oikein vedellyt. Mikko sattui siinä menemään ohitse. Ei vilaukseltakaan hän katsonut Hautalaiseen, mutta hampaat rauskuivat kuin suoloja purren. Toinen jatkoi juttuaan, välittämättä siitä, vaikka Mikko kuulikin. Kuulokoon! — Kernaastihan Janne sen soi . . . oikeastaan hän sitä tarkoittikin.

Myrsky oli jo asettunut. Sakaristossa äsken näytti siltä, kun ukot olisivat hetkeksi unhoittaneet sen tuskallisen, kamaloita aavistuksia herättävän tunnelman, joka heitä oli rasittanut jo pari viikkoa, ja mikä äsken kirkossa, Kaikkivallan silmäin alla suli nöyräksi, avuttoman rukoukseksi. Paino sydämmelle palasi nyt uudelleen. Kokouksessa rie-

hahtaneet intohimot ja niiden synnyttämät kiihkon ilmeet kasvoilta pakenivat täällä ulkona kuin siivillä sivuen. Jällelle jäi miehiä, joiden otsilla lepäsi synkeän huolen mustanpuhuvat merkit ja silmät surullisina tuijottelivat kohti kylmää, harmaata, talvista taivaslakea. Puheluistakin miltei kokonaan katosivat rajuuden ilmeet, äänet sortuivat nöyriksi ja vaatimattomiksi.

Sillä ilma oli todellakin hirveän kylmä ja lumikinokset paksut tämän aikaisiksi, jolloin tavallisissa oloissa maanmies jo kylvi peltoonsa kevättoukojensa siemenet.

II.

Nimismies Grönberg oli pitäjäässä ollut vasta toista vuotta. Mutta jänteveydellä, pelkäämättömällä rohkeudella ja, ennen kaikkea järkähtämättömällä rehellisyydellään, oli hän saanut oloissa suuren muutoksen aikaan. Varkaudet, rosvoukset ja tappelut olivat käyneet jo harvinaisemmiksi entiseen verraten. Tämän huomion tehtyään järjestystä rakastavat ihmiset uskalsivat jo nostaa päitensä, ilmaista puhtaampia, siveellisempiä katsantotapojaan ja avustaa nimismiestä mikäli mahdollista, sillä luottamus lain voimaan alkoi elpyä.

Grönberg oli heti ensi syksynä sattunut eräässä huuto-kaupassa saamaan pienen maatilan kirkonkylässä. Siinä oli tavallinen, talonpoikaismalliin rakennettu kartano, missä hän asui.

Nyt hän asteli kirkosta kotiinsa päin Hautalan Jannen kanssa vierekkäin, vilkkaasti haastellen. Saavuttua Grönbergin kamariin, pyysi hän Jannenkin ottamaan pois turkkia päältäään, ja istumaan. Saatua piiput palamaan, alotti Grönberg keskustelun:

»No ketä te arvelette niiden kauppias Klitsin jyvän varkaaksi?»

»Hm», pani Janne ja painoi kynnellään piipusta kuhuua poroa: »Se on tapahtunut kummallisen viekkaasti. Varastaa kylän keskellä olevasta makasiinista 30 tynnyriä jyviä, se on täytynyt tapahtua saakurin sukkelasti».

Grönberg myönsi sen.

»Tässä muutamia vuosia takaperin», jatkoi Hautalainen, »varastettiin kerran aivan samalla tavalta Savilahden aitasta sianlihat, useampia vartaallisia leipiä, kaikki jauhot ja vielä viiden tynnyrin paikoille rukiita».

»No tuliko selville, kuka varasti?»

»E—he—hei», nauroi Janne, »täällä kun oli silloin vielä se Lindblomi-parka nimismiehen».

»Oliko mitään aavistusta siitä, mihin ne tavarat jou-
tuivat, kuka ne sai?»

»Kyllä! . . Saatiinhan se jotenkin selville urkituksi, että ne, samoin kuin monet muutkin tavarat, Vennu Karissa tasailtiin. Ketä jakamassa oli, sitä ei niin tarkkaan kukaan tiedä. Mutta se Saviojan äijä kuoli sitten samaan aikaan, eikä kukaan asiaan kuuluva uskaltanut ryhtyä toimittamaan epäluulon-alaisia syytteesen. Se jäi siihen».

»Luuletteko, että ne voisi saada vielä todistetuksi?»

»Ettäkö te alkaisitte . ?»

»Tietysti!»

»Kyllä minä luulen, jos vaan ne todistajat saisi todistamaan. — Ja kuinka lie, eikö useimmat niistä ole todistamaan kelpaamattomia».

»No siitä otetaan selvä. Mutta missä luulisitte jaetun nämä Klitsin jyvät?»

Janne kopisti piipusta tuhkan kouraansa, heitti suuhunsa ja sanoi vähäisen odotuksen perästä:

»Minä pahoin luulen, että Karin Vennulla on siitäkin asiasta varmat tiedot».

»Niin minäkin luulen!» huudahti Grönberg ja nousi kävelemään.

»Se Vennu on osannut hyvin säilyttää nahkansa», arveli Janne, »sitä kun ei ole varkauksista minun tietääkseni edes tositeolla koskaan oikeudessa syytetty. Ja siitä murhastakin, josta se pääsi viime syksynä irti, oltuaan vaan kaksi vuotta tunnustuksella».

Nimismies käveli miettivän näköisenä lattialla.

»Minä olen koko talven pitänyt häntä, hyvin tarkoin silmällä», alkoi hän harmin ilme kasvoilla sanoa, »mutta minä en ole saanut häntä kiinni sellaisista teoista, että olisin voinut hänet *kytkeä*. Vasta äskettäin minulle kerrottiin siitäkkin tavasta, jota Vennu useain toisten kanssa on edellisinä vuosina harjoittanut, siitä nimittäin, että he uhkauksilla salaa ovat pakottaneet ihmisiä antamaan heille lahjoja, milloin mitäkin. Tiedättekö te siitä mitään?»

»Kyllä siitä aina puhuttu on».

»Niin, tekin olette kuullut, ettekä kuitenkaan ole koskaan minulle siitäkään mitään puhunut».

»Kun ei ole johtunut puheeksi».

»Niin, mutta semmoiset *pitäisi* johtua puheeksi. Sillä ymmärrättehän sen, etten minä, vasta äsken pitäjääsen tulleena, voi millään tavalla päästä rikollisten jälille, ellei minulle kerrota, ilmoiteta, ja sillä tavalla minua auteta. Sillä sen minä voin teille vakuuttaa, että minä en todellakaan pelkää Vennua, enkä tusinaakaan hänen kaltaisiansa, kun minä vaan saan selvät syyt käydä hänen kimppuunsa».

Kun hän paitahisasillaan, silmät innostuksesta säihkyen seiso i Jannen edessä nyt, niin saattoi todella uskoa täydellisesti hänen vakuutuksensa.

Jannekin nousi seisomaan ja hänenkin silmissään alkoi säihkyä. Kymärä hartioissa oli tosin jo käynyt hyvin huomattavaksi, sillä selkä oli alkanut koukistua. Mutta hän näytti sittenkin mieheltä, jolla on voimaa.

»Jos niin on kuin sanotte», virkkoi hän, »niin teillä on todellakin oikeus syyttää minua jonkun verran. Mutta pelkuruuden tähden en ole ollut puhumatta, en Jumal'auta! — sillä minä en ole ikänä Vennua, enempä kuin ketään muutakaan ihmistä pelännyt. Mutta minä olen, niin kuin tiedätte, saanut elämässäni herroista sen kokemuksen, että talonpojan ei sovi niihin luottaa. Olen elämässäni käynyt

niiden kanssa monta käräjäjuttua ja enimmäkseen tapannut, vaikka asiani olisi ollut kuinkakin oikea. Lindblomin syyllisyyden törkeisiin virkavirheisiin ja petoksiin näytin, mutta silloinkin minulle annettiin sakkoja. No niitä en harmitellut, sillä Lindblom menetti kuitenkin virkansa. Samasta asiasta koitui minulle käräjäjuttu tuomarin kanssa, joka syytti minua oikeuden solvaamisesta. Sakkoa sain taas, vaikka minä en ollut sanonut muuta kuin, että sellainen oikeus, joka viitsii tuomita sakkoihin siitä, että olin sanonut Lindblomia lurjukseksi ja näyttänyt sen toteen, sellainen oikeus on suurin vääräys. No niin, ja siihen useita muita juttuja lisäksi. Minä olen, parhoillani ollessani esiintynyt täällä varasten ja tappelijain syyttäjänä, olen koettanut saada järjestystä täällä silloinkin, kun nimismies ei uskaltanut hengellensä hiiskahtaa järjestyksen puolesta. Mutta minä alan tulla vanhaksi, minun käsivarressani ei ole enää nuoruuden tarmoa, että voisin itseni puollustuksessa siihen täysin luottaa. Minä olen halunnut saada levätä minäkin, kun olen huomannut, ettei yksi mies voi aivankaan huomattavasti maailmaa ylösalaisin kääntää. Sen vähän, mitä olen ollut teidän kanssanne tekemisissä ja mitä olen tullut teitä tuntemaan, olen kyllä huomannut, että te olette kymmenen kertaa rehellisempi ja miehuullisempi kuin nuo muut, joita olen tuntenut. Ja sentähden olen minä luottanut teihin enempi kuin kehenkään muuhun herrasmieheen elämässäni. Mutta kun en ole teitä likemmin tuntenut, en ole voinut luottaa pohjattomasti, sillä minä olen vanha ja epäluuloinen».

Nimismies kuunteli ja katseli mieltyneenä vanhaa Jannea ja sanoi hymyillen:

»Toivon, että opitte minuun luottamaan».

»Niin minäkin toivon, oikein sydämmestäni. Mutta sanokaapa totuus, eikö teillä ollut tänne tullessanne huonoja ennakkotietoja minusta, eikö minua ollut teille kuvernöörin virastossa kuvattu riiteliä-lurjukseksi?»

Grönberg myönsi sen.

»Kas sitä, minä sen arvasin. Te olette katselleet minua karsain silmin aina viime kuukausiin».

Senkin täytyi toisen myöntää.

»No niin. Mutta nyt te jo minuun kuitenkin luullakseni vähän luotattekin?»

»Paljonkin».

»Herroilla kuvernöörin virastossa oli siis minusta väärää tietoa».

»Sen minä olen jo heille selvittänyt».

»Vai niin. Ne tuskin sitä uskovat. Minä olen muuten kuullut, että kaikki talonpojat, jotka vain ovat maalaisvirkamiesten kanssa riidoissa, ovat siellä virastossa hyvin huonossa maineessa».

»Jaa . . . melkeinpä se on totta».

»Niin se on, kyllä minä sen tiedän. Ja syynkin siihen minä tiedän. Meidän talonpoikain asioita herroja vastaan eivät ota ajaakseen muut kuin sellaiset nurkkasihteerit, kaiken arvonsa ja luottamuksensa menettäneet siat. Ne tulevat huonosti ajetuiksi. Meidän omaa kieltämme ei siellä ymmärretä, eikä kuullella. Jo asiamiehemme huono maine vaikuttaa sen, että asiamme aina saa pitää menetettynä, kun se vähänkin mutkaiseksi on saatu. Suurten lurjusten maine meidän joukostamme leviää kauvimmas ja herrat päättävät, että me olemme kaikin sellaisia. He eivät tunne eivätkä tahdo tuntea meitä likemmin».

Tuli hetkinen äänettömyys, sillä Janne pani piippuun. Grönberg oli tarkalla huomaavaisuudella kuullellut häntä.

»Kyllä siinä on paljon totta».

»Siinä täytyy olla. Ja minä olen varma siitä, että jos esimerkiksi meillä olisi ollut teidän kaltaisenne nimismies jo 10—20 vuotta takaperin, niin täällä olisivat olot perin toisella kannalla. Sillä huonot tavat eivät sitten olisi päässeet kasvamaan, kun vallattomia, hurjia luonteita olisi

väkevällä lain kouralla pidetty aisoissa ja opetettu ihmisten tavoille».

Siihen suuntaan jatkui keskustelu. Monta vuotta jälkeempäin, kun Grönberg ihastuneena puhui Hautalan Jannesta eräälle ystävälleen, tunnusti hän, että se oli juuri tuo sunnuntai-ilta, jolloin Janne avasi hänen silmänsä ja järkensä ymmärtämään kansaa, sekä pääasiallisesti määritteli sen suunnan, mitä hän sitten useina vuosina kulki, ollessaan kansan keskuudessa siihen aikaan suurimmasta merkityksestä olevana virkamiehenä.

Keskustelu kääntyi sittemmin takaisin Klitsin jyvän varkaus-juttuun. Tähän eivät he kuitenkaan voineet aivan paljon valoa saada. Mutta Janne tiesi ja luuli olevan todistettavissa niin paljon kaikellaisia pienempiä ja isompiakin rikoksia Vennun syntiluettelossa, että Grönberg päätti vangita Vennun. Yhteisen neuvottelun perästä katsottiin kuitenkin parhaaksi antaa sen hiljaisuudessa lykkäytyä muutamia viikkoja, jos sattuisi ilmaantumaan jotain varmemmin todistavia asianhaaroja.

Alkoi jo hiukan hämärtää. Janne hankkiusi pois lähtemään.

Vähäinen, laihan kalpea mies tuli sisään, tervehti ja seisahti ovipieleen lakki kourassa. Hänen silmänsä välähtivät omituisesti, kun huomasi Hautalan Jannen täällä istumassa. Katseensa seisahtui nimismieheen ja melkein heti, kun oli oven peräänsä kiinni saanut, hän virkahti:

»Vallesmanni oli kutsunut minua tänne?»

»Jassoo. Te olette Esa Karhu?»

»Niin».

»Istukaa».

»En oikein joudakaan».

Hautalan Janne lähti. Esa siirteli levottomasti jalkojaan ikäänkuin kiirehtien nimismiestä asiaansa selittämään, sillä häntä ei todellakaan näyttänyt huvittavan olla täällä.

»Onko se Esa aivan jyrkkä siinä päätöksessä, ettette tule minulle voudiksi?» kysyi nimismies.

Esa ei vastannut kohta. Ikään kuin pakoittamalla näytti hän saavan itsensä sanomaan:

»En minä taida tulla».

Grönberg lähti otsanahkaansa rypistellen kävelemään lattialla.

Esan kalvakoille poskille nousi punaa. Levottomista ruumiin liikkeistä päättäen, näytti hänelle olevan hyvin tuskallista täällä olo.

»Minun taitaa pitää mennä», äänsi hän, ja kääntyi lähteäkseen.

»Älä mene vielä. Tuota, jos minä maksaisin sinulle 150 markkaa, etkö sittenkään tulisi?»

Mies tuumi vähä aikaa.

»En minä tule», sanoi, ja lisäsi omituisesti naurah-
taen: »Minä en sovi rengiksi».

»Miksi ei, kun palkka on hyvä? Nyt on raha lujassa».

»Minä tiedän sen, mutta ei sittenkään?»

»Minä en muuten niin paljoa välittäisi», jatkoi nimismies kärsimättömästi, »mutta tuo, mikä minulla on, on sellainen vetelys, eikä niitä tahdo kunnollisia olla. Sinua olen kuullut kiitettävän».

»Ei kestä kehua», keskeytti Esa ja sieramet hiukan laajenivat.

»No no, ei niin kummasti».

»Minä vaan en kärsi kehuja».

»Etkö? Mutta jos panen palkaksi sinulle vielä vähän ohramaata, etkö tule sittenkään?»

Esa loi tutkivan katseen nimismieheen ikään kuin saadakseen selville, oliko tämän puheessa ehkä jotain ivaa. Luultavasti ei hän siinä sitä huomannut, koska jotenkin rauhallisesti vastasi:

»Se nyt on sillä lailla, että minä olen ollut kerran vankeudessa. Ja minä sain siellä päähäni sen, että jos vaan joku keino elämiseen auttaa, niin minä en koskaan enää menetä vapauttani. Ja minulla on sellainen luonto, että meille voisi tulla riitoja, ja . . .»

Siihen se jäi. Lopun siitä, mitä hän aikoi sanoa, voi kyllä arvata jokainen, ken vähänkin ennestään tunsi Karhun Esaa.

Nimismies käveli kärsimättömän näköisenä edestakaisin lattialla.

»Hyvästi», sanoi Esa ja lähti. Eikä häntä enää es-tetty. Tultuaan ulos, välkkyi silmissä jonkunlainen uhka-mielisyyden tuli. Vaan kun siellä kylmä vihuri heti oves-sa vinkuen puhalsi vastaan, laskeusi silmäin päälle ikäänkuin sumua ja rinnasta kohosi syvä huokaus samalla kun napitsi pientä takkiansa. Hän oli kyllä hyvä puuseppä, mutta työt olivat nyt huvenneet arvelluttavan harvinaisiksi. Kenties loppuvat kokonaan? . . Tästä *täytyy* nyt tulla katovuosi, jos sitä tulee milloinkaan . . Millä sitten elävät vaimo ja lapset? Nimismies oli kauan pyytänyt häntä isäntärengiksi, ja nyt viime viikolla oli se ajatus häntä kovasti kiinnittänyt. Sillä toiselta puolen taisteli vapaudentunne jyrkästi sitä vastaan, toiselta puolen taas perheen elämisen kysymys ikään kuin väkipakolla tuntui vaativan panemaan kaulansa ikeenalaiseksi. Tuossa kun hän käveli nimismiehen pihan poikki, juoksi yht'äkkiä mieleen muuan ikävä kohta-*us* vankeus-ajoilta. Tunnelmat, jotka vankeusmuistot Esassa aina synnyttivät, olivat aivan kuin vereen syöpyneet. Tälläkin hetkellä niiden vaikutus heti näyttäisi olevan valtaavampi kuin tukalalta näyttävän tulevaisuuden pelko. . . . Jaloissa ei ollut rautoja! Ikään kuin vakuuttautuakseen siitä, otti Esa pari kolme hyppyaskelta. Sydäntä väräytti omituisesti innostava ajatus, joka valtavuudellaan pani hänet mutisemaan, eloisain silmän tuisesti hehkuessa.

»En ikänä mene rengiksi! . . vaikka ennen nälkään näännyttäisiin!»

*

Iltapäivällä liikkui nimismiehen luona vilkaasti ihmisiä kaikenlaisissa asioissa. Kävi toisia, jotka tahtoivat jättää velkakirjoja uloshaettavaksi. Niitä Grönberg melkein järjestänsä kehoitti heittämään hakupuuhansa tuonnemmaksi ja onnistuikin muutamain kanssa. Toisia kävi myös sellaisia, joiden omaisuutta jo oli takavarikkoon kirjoitettu tahi huutokauppakin jo kuulutettu, kyselemässä nimismiehen neuvoja, eikö millään tavalla voisi heidän huonoa asiaansa parantaa. Ja vaikka ne useallakin olivatkin parantamattomalla jalalla, menivät he kuitenkin paremmalla mielellä kotiin kun olivat tänne tullessaan, sillä heitä ikään kuin omissa silmissäänkin rohkaisi ja varmisti nimismiehen kohtelias käytös. Muuan lautamies kävi tuomassa melkein hyödyttömiä tietojaan Klitsin jyvän varkausjutussa. Mutta Grönbergiä nämät tiedot kuitenkin mielyttivät paljonkin, sillä hän huomasi miehen panneen paljon huolta ja vaivaa asian selville saamiseksi.

Grönbergin pitäjääsen tultua oli nimismiehen konttori nähtävästi tullut paikaksi, jota kelpoihmiset lähenivät luottamuksella, vaan rikolliset ja syyn alaiset kauhulla.

Noin klo 7 ajoissa aikoi Grönberg heittäytyä pitkäkseen sohvalle siinä toivossa että vieraitten käynti täksi päiväksi olisi loppunut. Mutta samassa alkoi eteisestä kuulua vitkallista astuntaa. Huonoon turkkiin puettuna astui pitkä mies sisään.

»Jassoo, Kuivasen Ella!» virkahti Grönberg katsahdettuaan ovensuuhun, missä mies koetti silittää pörröistä tukkaansa pysymään pystyssä olevan turkin kauluksen alla. Mies ryähti näyttääksensä miehuulliselta. Saatuaan kyntilät kuntoon, pisti nimismies kädet housujen taskuihin, astui suu juhlallisessa kierteessä Ellan eteen ja virkkoi:

»Vai niin, siinäkö se Ella nyt on. Kuulut äsken aikailla taas juopotelleenkin?»

»Noo . . ei niin kovin . . Vaikka kyllähän sitä nyt aina vähin tulee ryyppättyäkin.»

»Niinpä niin. Sun velkojasi näyttävät rupeevan hätyttelemään sinua.»

»Joo . . ne ovat nyt niin nälkäisiä kaikki, joilla vähänkin on toiselta saatavaa. Mutta ei nyt herra vallesmanni auta velkojen kanssa mitään, kun on näin kova aika. Maanmies ei saa rahaa mistään. Ne vähät mitä jostain saakin menevät syömiseen.»

»Ja juomiseen.»

»Noo . . en minä paljoa omallani juo . . väliin tulee ryyppätyksi muiden omaa, oikein siitäkin harmista kun on näin köyhät ajat.»

»Siitäkö harmista olet akkaasikin lyönyt taas?»

»Koska?»

»Itseppähän Ella sen paraiten tietää.»

Ella näytti joutuvan vähän hämille, että mitä tuohon sanoisi, kieltäisikö vai myöntäisi?

»Voi herra Vallesmanni», alkoi hän vihdoinkin sanoa, »se on sellainen akka että, jos teillä olisi sellainen, niin löisitte tekin ihan varmaan. Se juo enemmän kuin minä . . Jos mulla olisikin ihmistenmoinen emäntä, niin ei mun asiani olisi näin.»

Ella huitaisi pitkiä hiuksia otsaltaan ja näkyi otaksuvan, että hän oli kerrassaan lumonnut nimismiehen. Tämä taas käveli pitkine piippuineen lattialla ja alkoi jutella:

»Minä kutsutin sinut tänne sitä varten, että antaisin sinulle selkäsaunan, kun et sinä lakkaa kurittamasta sitä akkaasi. Olen sinulle siitä jo niin monta kertaa puhunut ja varoittanut, etkä sinä näy ottavan puheesta vaaria niin . . . Riisu nyt turkki ja takki päältäsi.»

Ella soperteli jotain, josta ei oikein saanut selvää, mitä se oli. Hädissään näkyi olevan, mutta ei siltä ryhtynyt riisuutumaan. Grönberg kun huomasi tuon, jatkoi äskeiseen nuottiin:

»Etkö sinä usko, mitä minä sanon? Tunteehan Ella minua niin paljon, etten minä tällaisissa asioissa aivan usein turhia jaarittele. Ota nyt vaan ja riisu, ettei minun tarvitse suuttua».

»Antakaa nyt anteeksi, herra vallesmanni tämä kerta».

»Mitä joutavia tuossa ruikuttaa, täysi mies! Kun kerran olet tätä tahtonut, etkä ole ennen tyytynyt, niin ota pois nyt selkäsauna. Sittenpäähän paremmin osaat arvata, kuinka kovaa se akan selkä kestää».

Tätä sanoessaan nimismies asetti kolme tuolia rinnakkain lattialle, otti kasakanpampun seinältä ja kävi Ellan eteen, joka nyt vastahakoisesti riisuutui.

»Pane tuohon pitkällesi!»

Luultavasti oli Ella, jolla oli siksikin väätyri luonto, jo ennenkin käynyt läpi tämän tulikoetuksen, muuten ei voisi mitenkään käsittää sitä, miten vikkellästi hän suoriutui suulleen makaamaan noiden tuolien päälle koko loistavassa pituudessaan.

Ja silloin alkoi leikki. Nimismiehen pamppu lauloi tuttua nuottiaan. Ella rupesi valittamaan ja itkemään:

»Armahtakaa herra vallesmanni kulta!»

»Noh, olkoon menneeksi, samoin kun sinäkin akkaasi armahdat, ettet sitä yhtä myötään lyö». Nimismies syytti piippunsa, alkoi taas käydä edestakasin lattialla puhellen, Ellan yhä maatessa pitkällään tuolien päällä:

»Se nyt on vähän ihme, että et sinä jo, vaikka sulla on ikääkin jo enempi kuin minulla, osaa ruveta elämään ihmisittäin. Koetappas nyt ajatella, eikö se olisi mukavampaa sinullekin, että saattaisit katsoa muita ihmisiä silmiin niin kuin rehellinen mies, eikä tarvitsisi koskaan ottaa sel-

kääsi minun pampustani, joka luultavasti käy kipeästi kun niin huudat».

Ella ruikutti jotain myöntymykseksi . . »mutta kun sitä on niin hullu luonto . . .»

»Sepä se, hullu luonto tarvitsee, sekä opetusta, että kuritusta. Tapaatko ahkerasti kirkossa käydä?»

Ella sanoi, että eipä siellä tahdo usein tulla käytyä.

»Hm, minun täytyy siitakin antaa sulle selkään, että muistaisit useammin käydä siellä opetusta kuulemassa . . . rakkari!»

Ja sitten alkoi pamppu taas tanssia selän päällä. Tällä tavalla jatkettiin aina pienten väli-aikain perästä siksi, kunnes Ella oli saanut erityisen erän vielä siitakin, ettei antaisi lapsillensa pahaa esimerkkiä, ettei joisi, ei menisi yöllä ajolle, ja vielä viimeiseksi siitä, että kun ei Ellakaan armahda vaimoansa, niin nimismieskään ei aijo Ellaa armahtaa.

Kyllä Ellan selkä nyt oli niin pehmeä, ettei tahtonut takkia kestää. Mutta ulos hän sentään riennätti minkä ennätti kun kerran luvan sai.

III.

Saman sunnuntain iltapuolella, josta edellä kerrottiin, päästeli Siikalahden Mikko hevostansa kapteini Stoltin tallin ovipielessä olevasta renkaasta, puhui hevoselle hyviteten, taputteli sen lautasia ja näytti olevan ihmeellisen hyvällä tuulella. Saatuaan kaikki lähtökuntoon, nyökäytti hän vielä päätänsä Stoltille, joka oli tehnyt Mikolle sen harvinaisen kunnian, että tuli portaille katsomaan tämän lähtöä.

»Hyvästi, hyvästi, Siikalahti!» kuului Stoltin ääni, myöskin tyytyväiseltä helähtäen. Mikko istui vanhanaikaiseen, kummallisen muotoiseen pulkkaansa ja lähti. Se pulkka oli soukka ja pitkä, maalattu punaiseksi, kuviteltu sinisillä, keltasilla ja valkoisilla lohikäärmeen ja muiden hirviöiden kuvilla.

Mikko alkoi heti pihasta lähteissään viheltää, hänelle omituisella suhisevalla tavallaan. Tämä viheltelemisenkin oli merkki siitä, että Mikko oli hyvällä tuulella. Sillä kun hän vihantiestä vihelsi, vinkuivat terävät huulensa niin terävästi ja vihaisesti kuin ääni olisi kulkenut neulan silmän läpitse.

Ja olikin Mikolla syytä riemuun. Kun kapakka-yrityksen oli pitäjänsä kokouksessa niin huonosti käynyt, vasten hänen ja kapteenin melkein varmoja edellytyksiä, olivat he

tavanneet toisiansa kokouksen päätyttyä ja silloin oli kapteini ehdottanut hänelle uuden kannattavan liikeyrityksen, nim. oluttehtaan perustamisen. Mikko otti ensimmäisenä selvän siitä, josko siihen tarvitaan myöskin kunnan lupa. Ei tarvita, tiesi Stolt. Mikkoa asia kohta innosti siihen määrään, että vaikka olikin vasta viikolla luvannut tulla Stoltin kanssa asiasta likemmin puhumaan, hän kuitenkin, viivyttyään hetkisen kirkolla asioillaan, vielä samalla kertaa ajoi Stolttilaan. Häntä kiihoitti asiaan erityisesti juuri se, että hän arvasi vastustuksen pitäjään kokouksessa lähteneen etupäässä siitä, että häntä kadehdittiin, ja juuri siksi vihattiin, kuten hän uskoi. Oli kyllä koetettu pitää salassa, että hän, juuri hän, aikoi saada viinakaupan omaan haltuunsa. Jollain tavalla oli se kuitenkin tiedoksi tullut. Stolttia vihattiin, senkin hän ymmärsi asiaa huonolle tolalle vieneen, kun tämä esintyi asiassa hänen puolellaan. Näihin saakka oli Stoltilla ollut suuri valta pitäjään kokouksissa, mutta viime aikoina olivat miehet ruvenneet esiintymään ihmeen yksimielisinä häntä vastaan. Mikko pahkiloi itseään, ettei ollut vetänyt toisesta köydestä: olisi vaan edeltäpäin vaatinut kaikkia velallisiansa, joita hänellä oli paljon, tulemaan kokoukseen, niin hänellä olisi ollut talonpoikia puolellaan. Nyt ne olivat poissa melkein järkiään.

»Mahtoivatkohan olla poissa juuri tämän asian vuoksi?»
Siitä päätti Mikko ottaa selvän.

»Sitten tuo Kalenius-hyväkäs vielä! . Piruko minut saattoikin esittelemään juuri häntä asiamieheksi Kilströmin patruunalle! . Jos olisi ollut vaan oikea asiamies Vaasasta, herra komeissa turkeissa, ja sitten Kalenius ja Stolt poissa, niin varmaan olisi läpi mennyt!»

Niin Mikko mietti. Tosin hän sitten muisti naapurinsa, Hautalan Jannen ja Varpulan Valeen, ja ymmärsi, etteivät ne, eikä kirkkoväärti Perälä myöskään olisi herraa pelänneet. Mutta kun ei olisi ilmoitettu, että lupaa pyy-

detään juuri hänelle, Siikalahden Mikolle, niin läpi olisi mennyt . .

Kovin kävi Aatamille, että asia oli tullut ymmärtämättömyydellä pilatuksi. Sitä ei käynyt enää millään kurilla auttaminen. Ainoa lohdutus oli hautoa sielussa monihaaraisia, vielä kypsymättömiä ja sekavia kostontuunmia.

Mutta yhä suuremmaksi kasvoi hänessä sen ohessa uteliaisuus oluttehtaan suhteen. Hän ei ollut ennen koskaan johtunut sitä ajattelemaan. Ja ennen kuin hän lähti kirkonkylästä, päätti hän ajaa Stolttilaan vielä samana päivänä saamaan asiasta tarkempaa selvää.

Nyt sieltä palatessaan oli hänellä siihen kuuluvat asiat selvänä. Hän ja Stolt yhdessä rakentavat oluttehtaan. Molemmat olivat asiaan niin innostuneita, että jos olisivat aavistaneet talven riittävän vielä 3 viikkoa, olisivat heti ruvenneet hirsii ajattamaan. Mutta kun he pelkäsivät, ettei se enää monta päivää kestä, päättivät lykätä sen tulevaan talveen, — ja olla siihen asti kellekään sanaakaan asiasta hiiskumatta.

Tänään olivat Siikalahden Mikko ja kapteini Stolt tulleet mainioiksi ystäviksi, vaikka ennen useinkin olivat riidoissa olleet. Mutta yhteinen puuba, joka kumpasellekin näytti olevan niin edullinen, ja jossa he molemmat toisiaan välttämättömästi tarvitsivat, sysäsi syrjään kaikki vanhat riidat. Kapteini ei kyllä olisi Mikkoa milloinkaan kutsunut puuhaansa osalliseksi, jos hänellä olisi ollut itsellä varoja. Mutta kun hän varain puolesta oli hyvinkin ahtaalla, turvausi hän Mikkoon, aikoen käyttää hyväksensä niin paljon kuin mahdollista Mikon taitamattomuutta.

Mikko puolestansa tunsu varsin hyvin Stoltin raha-asiat. Kun hän nyt yksikseen ajeli metsätaivalta, jota oli Stoltin asunnolta noin 6 kilometrin matka kirkolle, ja siinä unelmoi tulevaisuuden kuvia, naurahteli hän tuo tuostakin. Hän ajatteli, että tuo ylpeä — »ja köyhä» sanoi hän aina ääneen

— kapteeni ei olisi milloinkaan häntä tullut kehoittamaan yhtiöön, jollei juuri siksi, että luottonsa kaupungissa oli jo huono, ja täällä taas ei monella muulla olisi riittämään asti varoja. Hätätilassa oli herra hänet armoihinsa ottanut, epäilemättä tarkoituksella sitten, kun alkuun päästään, karkoittaa hänet pois yhtiöstä, kun on saanut petkuttaa . . . Hän nauroi.

»Petkuta vaan jos saat! . petkuta jo».

Se oli Mikolla jo aivan selvillä, että hän käyttää Stolttia »asian ymmärtävänä» neuvon antajana ainoastaan niin kauan kuin tarvitsee. Nauroi taas, ajatellessaan:

»Ruveta nyt ottamaan voitto-osakkaaksi miestä, joka ei kykene panemaan penniäkään liikkeesen!»

Mutta sitten johtui hänen mieleensä, että tuo liike tulee olemaan sellaista, jossa pitää hoitaa kirjanpitoa, — ja hän ei osaa kirjoittaa. Tuo oli vaikea pulma. Kun hän sitä oikein monikertaan mietti, tuli hän täysin selville siitä, että juuri siinä kapteeni voisi häntä oikein petkuttaakin . . . Mutta hänpä opettelee kirjoittamaan ja laskemaan. Klitsin Kastori se varmaan mielelläänkin opettaa. Nyt on joutilasta aikaa, kun ei ole enää metsä-ajaja, eikä sovi maantöihin mennä. Tämä uusi tuuma, oppia kirjoittamaan ja laskemaan, häntä taas innosti siksi että huulet oikein rupesivat huhuilemaan.

Hänet havautti miellyttävistä tunnelmistaan »Hallin-Janne»-laulu, jota ainakin pari miestä kuulosti räähkyvän tuolla metsän varjossa. Mikkoa puistatti, johon osaltansa vaikutti kylmän tunne, osaltaan tulossa oleva kohta. Hän ei voinut siinä erehtyä: toinen noista äänistä täytyi lähteä Karin Vennun vanhasta, rämisevästä kurkusta. Mikko mietti: jos ajan kovasti heidän vastaan tullessaan, ei se auta minua, Vennu kun kuitenkin tahtoo seisahtamaan; jollen seisahtaa, on se vastaisuudessa edessä. Hän päätti ajaa hiljakseen näyttämättä mitään pelkoa.

Rääkynä läheni yhä mutkaisella metsätiellä. Kun ne vihdoin tavoittivat Mikon ja ajoivat ohitse, niin tämä melkein pidätti hevosensa ja ajoi niin kauas hankeen, että koko tie jäi huutajain käytettäväksi.

»Tpruu! . mitä helvettiä se kestikievari metsään ajaa ja . . tpruu!»

Vennu nousi reestä, johon toinen, Mikolle tuntematon mies jäi istumaan. Molemmat olivat päissänsä. Vennulla oli päällään komea supi-turkki, minkä kauluksen alta harmahtava paksu tukka pisti esiin ja teki miehen ulkomuodon omituisesti kunnianarvoisen näköiseksi. Kun hänen käyttöksensä samalla oli niin rajua, herätti ensi näkeminen hänessä omituisia, ristiriitaisia arveluita.

Mikko huusi vastaan kirkkaalla äänellään ja tutunomaisesti hymyillen:

»Annan tietä herroille».

»Herroille!» Vennu oli ehtinyt jo Mikon ääreen.

»Tule pois!» käski Vennun toveri.

»Pidä sinä suus kiini, iso roisto! Ota ryyppy kestikievari». Vennu tarjosi Mikolle pulloa, otettuaan ensin itse ryyppyn.

»Sinä olet sellainen hienohousu!» muistutti Vennu Mikon ryyppätessä ja silmistä välkkyi Vennun kaikkein kurillisin ilme.

Mikko koetti naureskella ja hyväksi tehdä.

»Saakurin kitupiikki!» Vennu tempasi kauluksesta hängelle Mikon, joka ähri ja mutisi.

»Pirujako sinä tuumit, kun sinä sitä Kuivasen Ella-retaletta häytyttelet?» tutki Vennu.

»Enhän minä ole sitä . . .»

»Älä kieräile! . Ootko sinä pannut sen velkakirjat hakemukseen?»

»Een!»

»Etkö? Äläkä vaan panekaan, taikka!»

Vennu otti taaskin kaulukseen.

»En minä ole ajatellutkaan», vakuutti Mikko.

»Tiedä seh!»

»Niin mikä?»

»Seh!»

Vennun käsi kohosi taas uhkaavasti ja kumppali nauroi niin, että metsä kajahteli.

»Naapuries kanssa koiraillet, sika!

Mikko ei enää tiennyt, mitkä sanat olisivat oikein sopivia tässä käytettäväksi, joten katsoi parhaaksi olla vaiti.

»Onko sulla jyviä?»

Olihan Mikolla niitä, sen täytyi tunnustaa. Vennu saa panna renkinsä huomenna hakemaan kolme tynnyriä, sovitettiin.

»Muista nyt, että kirjoitat sen Jumalan maksun päälle!»

Mikko hymyili luottavasti ja sanoi:

»Kyllähän te aina maksatte.»

»En maksakaan. Mutta tiedä vaan antaa hyviä ruokiita!»

Vennu vielä potkaisu Mikkoa sääreen ja retuutti kauluksesta suu niin ilkeän kurisessa naurussa, että Mikko ehdottomasti jo oli kadottamaisillaan viimeisenkin häivän miehuuttansa. Samassa kuitenkin Vennun huomio kääntyi Mikon pulkkaan.

»Vaihdetaan rekeä!» hän satunnaisesta mielijohteesta äkkiä sanoi, »minun tekee niin mieleni sun rekeäsi. Tuolla roisiolla olis sun mukavampi kyytiä tehdä.»

Vennulla oli rikkinäinen, kurja lohna-roisio. Kun Mikko yritti tehdä vaihtoa leikiksi, oli hän vähällä saada selkäsaunan. Yks' kaks' päästettiin hevoset ja vaihdettiin rekiä. Jo oli Vennu lähtemässä tiehensä, kun pulkasta vielä huusi:

»Pane huomenna mun renkini mukaan 5 pulloa olutta harjakaisiksi!»

Mikko lupasi empimättä, päästäkseen niin pian kuin mahdollista erilleen Vennusta. Ja kun hän nyt pääsi rekeen, antoi hän hevoselle suitsenperiä ja ajoi niinkuin paho-laista pakoon. Hänen korvissansa soi vielä ison aikaa Vennun ja tämän kumppalin lähtö-nauru, johon kuusen latvassa krakottavan harakan tirkkuna lisäsi omituisia väritystä.

Mikko meni kotiin tuimalla tuulella. Renki tuli riisumaan hevosta ja hän itse meni tupaan. Siellä hänen sisarensa, Eliina, noin 30-ikäinen nainen, ihmeellisesti veljensä näköinen ja puettuna heränneitten pukuun, istui pöydän luona raamattua lukemassa. Muuan hollimies erään kyläläisen kanssa pelasi tammea ovi-ikkunan luona penkillä. Toisen hollimiehen kuorsaus kuului ovisängystä. Takassa kytelehti pieni valkea ja siinä lapset, 8-vuotias Mikku, ja 5-vuotias Liisa jotain innokkaasti askarehtivat. Kissa kierteli takkavien ympäri hiipivin askelin, tähdäten katseitaan takalle ja päästäen tuon tuostakin vihlovan mau'unnan.

Isännän tupaan astuessa ei kukaan muut katsahtanutkaan häneen kuin kissa.

»Maa—u!» sanoi se ja astui muutamia askeleita Mikkon perässä, kun tämä astui peräloukkoon päin.

»Pirujako tuo kissa raakuu», älähti Mikko ottaessaan turkkia päältänsä. Sitte hän pani piippuun ja kysyi lapsia silmäillen:

»Mitä siinä takassa nyt turhaan puita poltetaan? . ja mitä ne kakarat siellä tuhrivat?»

Mikku selitti:

»Meillä on pääsky, kylmettynyt pääsky, mutta se rupeaa elämään».

»Se räpyttää jo siipiänsä», selitti Liisu.

»Mitä piruja?» Lasten isä lähenei otsa rypyssä vikkelästi takkaa, näki siinä rievun päällä kaukaa tulleen matkustajan raottelevan pieniä kauniita silmiään, aukovan nokkaansa ja hiljaa räpäyttelevän siipijä, ihmeen kauniita siipiään. Las-

ten silmistä hohti ihanteleva ilo. Juuri kun Liisu ojensi pienet sormensa hellien silittääkseen sen hienoista pukua, ja aikoi selittää, että Mikku oli löytänyt linnun tallin ylisiltä kylmettyneenä, — sieppasi isä pääskyn pyrstöön ja viskasi sen tuimalla vauhdilla penkin alle. Kissa ponnahti kuin nuoli perään ja kohta alkoi penkin alta kuulua murinata. Liisu parahti, mutta tukki kohta suunsa ja pistäysi peräsänkyyn esiripun taakse itkemään. Mikun käsi meni nyrkkiin, silmissä välähti lapsen silmille outo tuli. Eliina nosti katsetaan raamatusta, mutta kiinnitti sen jälleen välinpitämättömän näköisenä sinne. Tammen pelaajat heittivät leikkinsä kesken ja lähtivät pihalle.

Mikko itse istui pöytäpenkille ja katseli siitä ensin kissaa, joka saaliineen oli siirtynyt sängyn alle ja sitten poikaansa, joka muurin nurkassa totisen, ajattelevan näköisenä kyyhötti ja loi häneen tuo tuostakin luihun syrjäsilmyksen.

Lapset olivat orpoja, sillä niiden äiti oli kuollut toista vuotta sitten.

Tupaan tuli nuori vaimo ja seisautti muurin viereen. Eliina käski penkille istumaan.

»Siellä on, tuolla ulkona, nyt aina vaan niin kylmä, että mitä hyvä Jumala tarkoittaneekaan», alkoi vaimo valittaa.

Ei kukaan vastannut. Pieni Liisa kun kuuli tutun äänen, raotti sängyn esirippua, pisti päänsä ulos ja kysyi vaimolta:

»Onko teidän Miina kotona?»

»Pysy siellä!» ärjäsi isä. Vaimon vastauskin lapsen kysymykseen jäi puolitiehen ja lapsi vetäysi takaisin sänkyyn.

Vieras oli erään Siikalahden maalla olevan mäkitupa-laisen Tuomi-Kustaan vaimo.

»Mitä sillä Annalla on nyt asiaa?» kysyi Mikko vihdoin. Mutta ennen kuin Anna ehti vastaamaan, lisäsi hän:

»Sano sille Kustaalle, että hänen pitää nyt pian pitää huolta sen velan maksusta».

»Mutta eikö se ollut puhe, että saa työllä maksaa?» kysyi vaimo nähtävästi hiukan pelästyneenä.

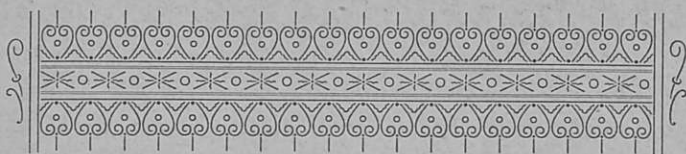
»Ei siitä mitään eri puhetta ollut . . . Eikä nyt kannata työväkeä pitääkään tänä kesänä».

»Mutta milläs köyhä maksaa, jos ei kukaan työtä anna?»

Tuon sanoi Anna itkunvoittoisella äänellä, eikä isäntä vastannut siihen mitään. Vähän ajan kuluttua lähti hän pois. Ulos tultua pillahdi itku. Oikeastaan oli hän tullut aikeessa pyytää vastaiseksi työllä maksettavaksi puoli tynnyriä rukiita. Mutta nyt ei voinut olla siitä puhettakaan. Päästyään tiehaaraan, seisahdi hän hetkiseksi ja itki.

»Hyvä Jumala, kun ei tule kesää ollenkaan!»

Jo hämärti. Taivaalla pilkoittivat kirkkaina tuhannet tähdet. Tuulen henki kävi pohjoisesta. Lyijyraskaana painoi Annan sydän, kun hän hiljaa, syvissä ajatuksissa asteli mäelle, kotoansa kohti.

IV.

Päivä toisensa perään kului kesäkuuta, mutta ilmat pysyivät yhä talvisina, luonto jäykkänä ja kuolleena. Ihmisten huulet alkoivat näyttää omituisen siniselle, epäilemättä siksi, että ilo ja nauru olivat käyneet harvinaisiksi ihmeiksi. Sen johdosta tuntuikin siltä, kun kuolema olisi käynyt jo salaisilla partioretkillään maassa, puristanut ensimmäisenä kevättären rinnan mehuttomaksi ja tyhjäksi, ja sitten, ilkkuileva hymy kolkossa naamassaan, kulkenut mökistä mökkiin, talosta taloon värjäilemässä ihmisten huulia mieliväreillään.

Oli ihmisiä, jotka eivät enää odottaneet kevättä ja kesää koskaan tulevaksi, vaan luulottelivat maailman lopun kohta olevan edessä. Sitä tosin oli ennustettu tulevaksi siten, että silloin elementit »palavuudesta sulavat». Mutta saattoihan jääkin palavuudesta sulaa!

Kerjäläisiä tulvaili sisämaasta rannikolle päin yhä suurempia laumoja. Kun ne siellä vielä löysivät suurusleipää, niin heistä, jotka jo pitemmän aikaa olivat eläneet pettuaineilla, elämä likempänä rannikkoa tuntui ruhtinaalliselta vielä!

Kukaan ei tehnyt oikeastaan mitään työtä tänä aikana. Nekin, joita ei nälkä vielä rasittanut, nekin päivä päivältä yhä kalpenivat, sillä sydämissä itsepintaisesti elosteleva ja palava toivon ahjo näytti päivä päivältä jäähtyvän.

Mutta sitten eräänä iltana alkoi tuuli nahista. Itäiselle taivaan rannalle nousi sinisiä vesipilviä.

Kyläkuntain ihmiset kokoutuivat tätä ihmettä katsomaan. Ja keskellä valoisaa kesäkuun yötä he seisoivat ryhmissä lumisilla pihilla ja kujilla haastellen, tarinoiden ja jännityksellä seuraten pilvien kulkua, jotka vitkallisesti nousivat ja täyttivät taivaslaen. Ihmisten äänistä selvään huomasi, että toivo oli rinnassa syttynyt uudelleen ja paloi jo niin että äänet värähtelivät . . .

Aamupuoleen yötä rupesi satamaan, ja sitten satoi koko seuraavan päivän niin rajusti, että saattoi luulla koko keväisen vesivaraston tulevan alas tänä yhtenä vuorokautena. Muutamien päivien kuluttua osoitti lämpömittari jo 25:ttä astetta lämmintä varjossa.

Muutos luonnossa oli varsin hämmästyttävä; ikään kuin parina, kolmena vuorokautena olisi astuttu helmikuulta kesän ihanimpaan keskusta. Talvi, joka paatuneena oli maannut tiloillaan tunnotonna kuin muumio, näytti yht'äkkiä saaneen sellaisen selkäsaunan, että se, vetäen perässään raajarikkoisia jäseniään, ryömi pois näkymöltä ihan taakseen katsumatta. Ruhtinaallisena punertavassa valossaan näytti aurinko melkein yhtä myötään asuvan ihan keski taivaalla sellaisella paikalla, mistä se saattoi valaa omia tunnelmiaan kesän odottajille maan varjoisimpiinkin piilopaikkoihin. Äsken valtaavat lumikasat sulivat silmissä, muuttuen kirikkaaksi vedeksi, mikä tanssien ja laulaen vapautuksen riemulauluja tuhansina puroina riensi jokia ja järviä kohti, huuhtomaan ja kulettamaan paatuneita jäätönkkiä merten avaroihin helmoihin.

Viikon päivät kesti tätä luonnon vapautuksen riemulista kevätjuhlaa, niin silloin jo vihoitti maassa pitkä tuore nurmen oras, puut olivat saaneet ikäänkun taikavoiman avulla vihannat kesäpuvut päällensä, tuore, keväinen tuoksu täytti ilman.

Oli kesä.

Ja nyt eivät ihmiset enää olleet laiskoina. Pienet pikkaraiset poikanaskalitkin häärivät peltotöissä, toiset karjan paimenessa, karjan, joka horjuvana ja nälkiintyneenä oli vihdoin päässyt laiturille tuorehtimaan ja nyt iloiten aamusilla mylvi kellojen helistessä. Liejuiset pelлот muuttivat auringon, auran ja äkeitten vaikutuksesta kuohkeiksi, mureiksi ja multaisiksi. Rukiin oras kasvoi silmissä sekin.

Kellä ohransiementä oli muille antaa, se sai siitä nyt hintaa. Luottosuhteet olivat jo niin huonontuneet edellisinä vuosina, että heikkovaraisempain oli vaikea saada enää velaksi. Ne, jotka ilman nykyvoittoja lainasivat siementä, antoivat mieluummin sellaisille, joilta ilman uloshakua toivoivat saavansa takaisin. Sitä vastoin ne, jotka halusivat korkeampia voittoja, ne saivat lainailla niille, joilla tarve oli suuri, velkakirjoilla, joissa oli *hyvin varmat* takaukset.

Ihanat kesäiset ilmat virkistivät mieliä kuitenkin siihen määrään, että jokainen, toivoa täynnä, tahtoi saada siemeniä millä hinnalla hyvänsä. Tuntui kyllä tuskalliselta myöntää nytkijälle kaksinkertaisia hintoja, mutta jättää peltoa kylvämättä, oli vielä tukalampaa.

Siikalahden Mikolla oli viljaa. Kyllä hänkin sai muutamia kuormia lainata tänä aikana, mutta ne olivat verrattain harvoja, sillä hän osasi pitää hintaa. Eikä Mikko sitä harmitellut, vaikka hänen viljansa säästy, sillä hän aavisti olevan tulossa ajan, jolloin vilja maksaa. Sitä seikkaa hän yksistään piti silmällä. Toisten tarve ei häntä liikuttanut.

Siikalahden kylässä oli enimmäkseen toimeen tulevia talollisia, ja nekin, jotka siellä näihin saakka olivat muiden apuja tarvinneet, olivat koettaneet karttaa joutumasta Siikalahden Mikon asioihin. Tästä johtui, että kun Mikolla ei ollut mitään »asioita» kyläläistensä kanssa, elivät ne hänestä ja hän niistä jotenkin täydellisesti erossa ja alituudessa rii-dassa, joka johtui siitä, että Mikko ei koskaan suostunut mihinkään, joka ei tuottanut hänelle yksityistä etua.

Sen lisäksi pidettiin häntä pikku varkaana, joka ei tietänyt mitään metsänrajoista; takamailla vei toisten siltapuita j. n. e. p. Näistä syistä ei hänen ja kylänmiesten välillä ollut mitään yhteistä. Mikko eli ihan yksikseen omaa elämäänsä, jos lukee pois kylän kauppiaan Mikko Kiltsin, jonka kanssa Siikalahti jonkun verran piti seuraa.

Siikalahden Mikko muuten nähtävästi rakasti yksinäisyyttä. Usein hän sunnuntaipäivätkin juoksenteli metsissä kirves kainalokoukussa. Ja silloin aina kokoutui joku karahkakimppu jonnekin oman luhtalatonsa alle, taikka taas sei-väskasa. Siihen aikaan oli vielä metsiä kyllä. Siksipä juuri kyläläiset, kun tunsivat Mikon hommat ja tapasivat noita kätköjä, eivät häntä edesvastuuseen vaatineet, kiroilivat ja nauroivat vaan miehen turhanpäiväistä ahneutta, haukkuivat, pistelivät ja pilkkasivat vasten silmiä kun siksi tuli ja niin sopi. Mutta sen lisäksi epäiltiin Mikon noilla kulkuretkillään sunnuntaisin takamailla tekevän kaikellaista muutakin »pikku-pahaa», aukovan reikiä muiden viljelyksiin, että vallissa olevat elukat niihin esteettömästi pääsisivät, kaatelevan halkopinoja, y. m. Joku kerta oli häntä sellaisesta tavattu, ja siksipä saikin sitte kantaa syyn kaikista sellaisista kolttosista.

Mikko ei ollut vielä vanha mies. Hänen vaikutuksensa ei ollut vielä ehtinyt mihinkään ulottua. Erittäin vaaralliseksikaan ei häntä missään suhteessa katsottu. Itsekseen, yksikseen hän eleli omaa sielunelämäänsä, nautti ja riemuitsi omista mielikuvituksistaan, ei etsinyt tuttavuutta eikä tarjonnut liijoin. Ei häntä harmittanut se, että kyläläistensä itseään halveksivan tiesi, sillä hän otaksui sitä vaan kateudesta ja vihasta lähteväksi, kun hänellä oli vähin varoja. Eikä se siltä kannalta katsottuna ollut hänen mielestään mikään paha asia.

Hautalan Jannea hän vihasi syvemmin kuin muita siksi, että tämän pilkka koski häneen aina kipeämmin kuin muiden. Ei hän oikein itsekään tajunnut, miksi se niin oli. Ehkäpä

siksi, että hän oli aina tuntenut itsensä niin varjottomaksi ja voimattomaksi Jannen suhteen, se kun oli oma varainen mies, väkevä, pelkäämätön, hyvä suinen ja — ennen kaikkea: kun Janne oli päässyt kuntalaisten suhteen sellaiseen mahti-asemaan.

Mikkokin siis osasi kadehtia vaikuttavaa asemaa toiselta. Kuka olisi uskonut, että hänkin vaikutus-asemaa ikävöi!

Eräänä päivänä, ilmojen ollessa yhä edelleen lämpimiä, tuli Mikko takamailta metsän poikki, kirves kainalokoukussa ja vihelteli hiljaa. Hänen polkunsa osui kulkemaan läpi Hautalan aituksen, missä harventuneet rukiin oraat nyt jo edellyttivät huonoa satoa, tuli kesä minkäläinen tulikin. Hänen suunsa vetäysi nauruun, silmistä pilkisti esiin iloinen tunnelma, kun hän aitauksesta tuli jälleen metsän puolelle. Siinä ruokailivat juuri Varpulan Valeen lehmät. Yht'äkkiä Mikko pyörähti, katseli vakoilevasti tarkastellen ympärilleen. Ei nähnyt muita silmiä kuin lehmäin, jotka mulkoilevina ja totisina katselivat häntä. Mikkoa ilettivät nuo katseet. Miksi niissä olikin niin tyhmän vakava leima? Hän irroitti kuitenkin kohta itsensä tuosta omituisesta, lumoavasta, ja ikäänkuin kantelevasta lumouksesta, astui vikkellä takaisin aidan luokse, tempasi veräjän selkiselälleen, ja rupesi ajamaan karjaa ruisvainioon, uhitellen niitä kirvesvarrellaan. Vaan lehmätpä alkoivat juoksennella kaikkialle, sinne tänne paeten, mutta ei vaan sisään tuosta avatusta reijästä. Mikko ponnisteli ja riehui niiden kanssa hikeen asti. Mutta yht'äkkiä kiintyi huomioon, että kellurin kello pauhasi hänen mielestään aivan hirveästi. Pelästyneenä katseli hän vakoilevasti ympärilleen, että eikö paimenta jo näy jossain pensaassa? Saatuaan heikon, puolinaisen varmuuden siitä, ettei ketään ihmistä ollut likitienossa, juoksi hän hiipien ja keveästi kuin kärppä tiheimpään pensaikkoon. Kappaleen matkaa kulettuaan, teki suorakulmaisen käännöksen ja tuli siten

aivan toisaalta päin kylään, ettei kukaan olisi voinut aavistaakaan hänen oikeita polkujaan.

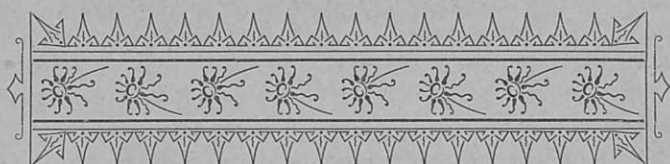
Ehdittyään metsästä aukean reunaan, jonka keskessä kylä oli, istahti hän kivellet, kovasti hikoillen. Siitä näki kylän kaikki talot. Hänen oma, punainen kartanonsa oli uhkeimpia, mutta ei parempi kuin Varpulan ja Hautalan. Märkäsen kartano oli paljon ala-arvoisempi. Se oli niin näkyvällä paikalla, että talvella ajettu hirsikasa portin ulkopuolella näkyi sekin. Mikon ajatukset kiintyivät erikoisella tavalla tähän. Sillä hänen vaimonsa oli ollut Märkäsen tytär. Vanha Antti hoiti itse taloutta, joten sieltä oli vielä perintöä toivossa Mikollakin, jolla eli useita lapsia. Sitäpaitsi oli Mikko kiinnittänyt huomionsa Märkäsen toiseen tyttäreen Annikkaan ja ruvennut jo hautomaan päässään sitä ajatusta, ettei olisi hullumpaa, jos hän saisikin periä koko Märkäsen talon rahoineen, tavaroineen, tyttärineen. Hän ei ollut ennen kiirehtinyt asiaansa ilmaisemaan Märkäsessä. Mutta nyt hiljakkoon oli korvaansa saapunut huhuja, että Hautalan Matti, Jannen poika, oikein tositeolla olisi ruvennut hakkailemaan Annikkaa. Huhu oli häneen tehnyt kiusallisen vaikutuksen. Matti oli nuori ja pulska. Hän taas . . . Noo, hän käsitti, ettei hän ollut kaikkein miellyttävimpiä. Ja tytöt usein katsovat enemmän miehen kuin hänen rikkauksiensa puoleen, »niin tyhmää kun se onkin», arveli Mikko tuossa puoli-ääneen.

Sitäpaitsi, ajatteli hän, jos minä saisin Annikan, olisi aivan turhaa ruveta kartanoa siinä korjailemaan ja siihen rahoja tuhlaamaan . . . Kyllähän tuo niille vanhoille kelpaa niin kauan kuin elävätkin . . .

Tuossa istuessaan, rupesi tuo Hautalan Matista ja Annikasta liikkuva huhu häntä yhä enämpi kiusaamaan. Sellaisissa tapauksissa supistuivat hänen pienet silmänsä melkein umpeen ja terävä nenä näytti vielä terävämmältä. Mutta kun mietiskely loppui, aukenivat silmät, niiden poh-

jalta loisti tarmokas päättäväisyys, ja pienen ruumiin jokainen hermo näytti ehdottomalla johdonmukaisuudella asettuvan tämän tahdon nöyräksi ja vilpittömäksi palveliaksi.

Niin kävi nytkin. Hän jätti rivakasti paikkansa ja alkoi vainion poikki oikaisemaan suoraan Märkäsen taloa kohti.

V.

Märkäsen Antti, jonka kartanoa Siikalahden Mikko äsken tuolta metsän reunasta tavoitteli, oli vanha mies. Ensimmäisestä naimisestaan oli hänellä ollut yksi tytär, joka oli ollut emäntänä Siikalahden Mikolla, vaan kuollut toista vuotta takaperin. Antti-ukko, oli ollut toisissa naimisissa jo 20 vuotta ja tuloksena tästäkin oli ollut vaan yksi, Annikka-niminen tytär, mikä nyt parhaassa naima-ijässä oli ja eli isän ja äidin kanssa kotona, kiinnittäen itseensä niinkin vakavan miehen kuin Siikalahden Mikon huomiota. Kuten äskeisestä tiedetään, oli talossa varoja.

Ukkoa vaivasi vanhaalajja sulkutauti, joka oli kestänyt ja kiduttanut häntä noin 15 vuotta. Usein kun selkä kastui hikoilemisen kautta, tahi jalat märjissä ojissa jäähtyivät, joutui äijä sängyn omaksi.

Tätä nykyä oli hän taasen maannut useita päiviä. Kamari, missä hän sairasteli, oli pienoinen putka siinä tuvan perässä. Loukossa oli tiilikakluuni, seinissä hyvin vanhat sinikuvaiset tapetit. Niissä oli lukemattomia repeämiä ja reikiä, aivan kuin väärityneitä, itkeviä suita, jotka aikansa räättyään olivat vihdoin väsyneinä jääneet tuollaiseen itsestään väliäpitämättömän väärään.

Tämän huoneen, samoin kuin tuvankin sisustus oli hyvin vanhaa, isiltä perittyä romua. Sillä Antti oli tarkka

mies, samoin kuin molemmat emännätkin olivat tarkkoja olleet, niin ettei rahoja turhiin tuhlatu. Kamarissa oli hyvin valtavaa, epämiellyttävä haju ja likaa melkein lijemmäksi. Kyllä Annikka toisinaan tahtoi sitä tuulettaa ja pestä ja siistiä. Mutta kun vanhat sitä pitivät niin pahana, eivätkä kodistuneet siellä, ennen kuin järjestys oli taas ennallaan, niin tyttökin tuli sen suhteen välinpitämättömäksi.

Vaikka ulkona oli jotenkin tavallinen lämmin ilma, makasi isäntä kuitenkin raskaitten, loimivillaisten vällyjen alle teljettynä kamarin sohvassa. Mutta kun se pitkän päälle alkoi tulla liian rasittavaksi, kohosi hän toisinaan istumaan sängyn laidalle. Siinä tuli näkyviin pieni, kiihtunut ukko, jonka verhona oli tukeva, siniseksi värjätty paita. Tukka oli pitkä ja paksuissa vanukkeissa ja valui kasvoille, kun hän yski sitkeään, katkiamatonta yskäänsä. Yskä oli lohkeevaa, se sai matkaan joukon keltaista limaa. Hiki juoksi pitkin ryppyisiä poskia. Vanhalle miehelle näytti tuo kuumuus tuottaneen suurta tuskaa.

Emäntä, hyvänoipo muori, tuli kamariin.

»Hyvä ihminen, kun sinä jäähdytät itsesi! Mitä hyvää niistä voiteista sitten on, kun . . . Muorihan käski sinun makaamaan vuorokauden vällyjen alla. Kun tuolla tavalla itsensä jäähdyttää, niin mitä sitä sitten ostetaankaan voiteita».

Tarkoitus oli emännällä hyvä, vaikka hän oli tottunut käyttämään puhetapaa, jota äkkinäinen saattoi käsittää tarkoitukseltaan pahemmaksikin.

»Oli niin kovin kuuma ja otti hengen kiinni», kuului vaarin ääni kuin sängyn alta, vällyistä, joiden alle hän uudestaan emännän sisään astuessa kierahdi.

»Vai on nyt lämmintä! . . . kylläpä väliin on kylmä. Pysy vain siellä». Hän tukki tarkoin vällyt ympärille.

Kaksi parmaa hurrasi tummissa ikkunaruuuissa ja niiden ympärillä lukematon parvi kärpäsiä piti hauskaa hiotavassa kuumuudessa.

»Se käy niin raskaaksi, kun täällä vällyjen alla täytyy olla silloin kuin ryittää», valitti ukko.

»Noo, johan se käy, mutta ei suinkaan sitä kylmässä ole kenenkään kivut parantuneet».

Emäntä leikkasi pöydällä olevasta suuresta, palvatusta lehmän reidestä vuolun suuhunsa.

»Mistä noita parmojakin on tullut!» Hän rupesi niitä takaa ajamaan.

»Tuota . . » kuului sängystä.

»Häh?»

»Minä olen tuossa ajatellut, että mitähän se olisi, jos käytäisiin siellä tohtorin parissa kaupungissa?»

Emäntä oikein säikähti.

»Ketä tohtorit ovat parantaneet?» . . Hyppysissä oleva parmakin pääsi tuossa häiriössä tiehensä. »Pahusta kun pääsi . . »

»Ajattelin että», jatkoi sairas, »kun tuota nyt on meillä omaisuutta siksi, niin sopisi nyt kerran koettaa. Mahtaisiko tohtori sentään koko maailmaa viedä?»

»No ei suinkaan sitä sen puolesta tarvitsisi koettamatta olla, mitä se maksaa! . kyllähän se aina jaksettisiin, mutta kun ne tohtorien lääkkeet montaakin ihmistä ovat vaan jouduttaneet kuolemaan. Älä nyt siitä vaan Annikalle puhu, sitte se kohta rupeaa sinne touhuamaan».

»Minä vaan meinaan», jatkoi sairas omia mietelmiään, »että jäähän sitä nyt perittäväkin siksi että sais tuota nyt jotain minunkin terveyteeni uhrata . . En minä ole saanut keneltäkään mitään periä».

Mutta nyt emäntä suuttui, niinkuin ainakin, kun äijä ilkeyksissään rupesi tuollaisia puhumaan, ja sen sai äijä kohta kuulla. Kabakka saatiin kuitenkin onnelliseen loppupäätökseen sillä, että päätettiin odottaa vielä pari päivää ja jos ei mitään muutosta tapahdu, niin sitten lähdetään kaupunkiin lääkärin pariin.

Silloin näki emäntä ikkunasta, että Siikalahden Mikko tuli pihassa. Hän lähti tupaan.

Mikko tervehti hyvää päivää.

»Jumal' antakoon. Mitä teille päin kuuluu?»

Eipä sitä nyt mitään erittäin kuulunut. Mikko kopisteli piippuaan ja latasi sen sitte uudestaan.

»Missä vaari on? Onko taas makuulle joutunut, vai?»

Kuului joutuneen. Oli ollut ojalla ja siellä kastellut jalkansa ja tullut yht'akkiä niin ettei tiedä mihin panna.

»Vai niin. Huonoksi se on käynyt vaari. Saa nähdä kuinka kauan kestää».

»Huono on. Tässä ehtoolla sitä koetti hieroakin tuo Liisamuori ja antoi jotain lääkettä sisään, mitä lie ollut, ja käskei sitten kuumassa makaamaan, mutta en tiedä auttaako se».

»Kylläpähän siinä koettaa saa».

»Saa siinä, joka sille kohdalle joutuu. Tohtorin pariin se nyt vaihtelee, mutta kun en tiedä, olisiko hänestä apua?»

»Tohtorin pariin!» kiljasi Mikko, ikäänkuin olisi pudonnut avantoon.

»Niin». Emäntä katsoi ihmeissään, ikään kuin kysyen, että mitä siinä nyt niin kovin kummaa oli.

»Ketä tohtorit ovat parantaneet?» päivitteli Mikko. »Tappoivat ne setävainajankin. Sinne nyt ei ainakaan pidä mennä. Saisihan tuossa nyt vielä elää tuo ukko meillä nuoremmilla neuvonantajana . . . Vai, mä vieläkin sanon, vai tohtorilla nyt itseänsä tapattamaan».

Emäntä kuulteli ensin oudostellen, vaan sitten jo täydellisesti käsittäen tuota kiihkoista rakkauden osoitusta. Ja se vaikutti häneen ihan päin vastoin kuin Mikko oli tar koittanut.

»Kaupunkiinpa lähdetäänkin huomenna», ajatteli muori itsekseen ja tunsu ukkonsa nyt olevan paljon likempänä sydäntään kuin äsken.

Mikko taas luuli, että hän oli sen ukon paikan valloittanut, ja lähti kamariin päin innokkaasti ja tolkussaan haastaen:

»Ei . . kyllä ennen vaikka mitä koetetaan ja vaikka mistä apua haetaan kuin tohtorin pariin mennään».

»Kipeänäkö täällä ollaan?» kyseli kun kamariin pääsi.

»Kipeänä ollaan».

»Minä tässä muorille sanoin että: vai tohtorilla sitä nyt *tapattamaan* samoin kuin setä vainajan tappoivat».

»Tappoivat? Kuka tappoi?»

»Tohtori, mikä lie ollut».

»Kuinka se sen tappoi?»

»Noo, Jumalako hänen ties'. Mutta kohta kuoli, kun sai niitä voiteita».

Vaari käännähti, veti pois peiton päältään ja voihkasi:

»Niin . . ajattelin vaan, että saisi tuota nyt edes koettaa, sittenpä senkin tietäisi. Eikähän se nyt mahtaisi niin kalliiksikaan tulla».

»Kyllähän se *muutaman markan* aina maksaakin, mutta mitähän siitä, — pääasia on vaan, että se menee turhaan. Sanoin tässä muorille, että saisittepa te nyt vielä olla ja elää tässä meillä nuoremmilla neuvonantajana . . Kylläpä sitä kuolemaan vastakin ehtii».

Mikko katseli vaarin silmiin, että ymmärtäneekö tuo äijä edes, kuinka hyvänä häntä pidetään. Sairas huokasi, eikä puhunut mitään.

»Kuinka vanha te nyt olette?» kyseli vävy-poika osan-otolla.

»Jopahan sitä jo on ikää. Tuhat kahdeksansataa on vuosiluku».

»Jopa. Kun niin vanhaksi tullaan, niin».

»Joutais jo kyllä kuolla».

Mikko ikään kuin säpsähti:

»Mitäs joutavia!» sanoi.

Puhe ei tahtonut enää sujua. Mikko rupesi ilman ajattelematta uudestaan matkimaan:

»Ei, kyllä se niin on, ettei tohtorin tykö pidä mennä».

Sairas oihkasi ja kirmasi:

»Ei sinun siihen mitään tule, omaa se on mun tavaraani!»

Mikko oikein siunasi ja sanoi, ettei hän sitä ollut tar-
koittanut.

»Sitä sinä kuitenkin tarkoittit», väitti sairas.

»Kuinka te sellaisia saatatte sanoa!» hän oikein hel-
tyneenä äänsi, ikään kuin aikeessa vaatia tuota kituliasta
äijää tilinteolle puheistansa.

»Vaikka minä olen itse omaisuuteni koonnut, en minä
saisi siitä peñniäkään kuluttaa, kun tarvitsen».

Mikko alkoi kadottaa malttinsa.

»Minulla on tänne tullessani oikein erinomaista voi-
detta tiedossani», sanoi, »jolla on parantunut moni, mutta
ei nyt tohdi enää sanoakaan, kun se oli sellaista, joka ei
maksu mitään. Luulisitte pian, että minä sitä sen tähden
neuvon, ettei tohtorin tykö mentäisi . . . En minä sano! .
Kun sen kerta välttämättä nyt *pitää paljon maksaa*, niin
pankaa nyt menemään, (Mikon tuntui vatsasta suoraan kie-
lille juoksevan hapanta katkeruutta), pankaa vaikka vii-
meinen penninne!»

Mikon laihoille poskille nousi puna. Vaari alkoi jo
peräytyä ja sanoi maltillisemmin:

»Kyllähän niitä sellaisia omatekoisia lääkkeitä nyt on
jo koetettu».

Mutta Mikko oli päässyt suuttumisen vauhtiin ja sitä
ei sopinut niin vaan heittää.

»Piru viekөөn», hän puhui ikään kuin itsekseen mutta
kuitenkin sairaalle, »kun haukutaan silmät, korvat täyteen . . .»

»No älä nyt siitä niin pitkää puhetta pidä», keskeytti
sairas. Vaan Mikko ei ottanut kuulevaan korvaansa, jat-
koihan vaan:

»Eikä teillä nyt niin mahdollomat rikkaudet ole, ettei niiden ääriä tiettä!»

»Älä nyt tuossa . . En minä viitsi kuulla».

Mikko oli hetkisen vaiti ja näkyi kiinteästi taistelevan jonkun ajatuksen kanssa. Se puhkesi jo:

»Maksakaa pois se kaksituhatta markkaa, jonka te lupasitte Annaliisa-vainajalle. Minä olen lasteni holhooja ja mun täytyisi senkin vaatia, jos tässä ruvetaan oikein kovalle panemaan».

Emäntä tuli kamariin silmät pystössä, kun oli jo oven taakse kuullut, mistä täällä oli kysymys.¹

»Mitä puhut? Ettäkö ruveta sulle maksamaan perinöitä etukäteen?»

Mikko ei kestänyt emännän katsetta. Näkyi rupeavan jo itsekin katumaan. Lattiata katsellen sanoi:

»Niin, kun täällä ruvetaan haukkumaan, niin tuln sanooneeksi. Ja mun täytyy pitää lain puolesta lasteni etua silmällä».

»Häpee, kuule, isoo kolo otsaasi, kun kehtaatkaan tuolaisia puhua, vaikka tiedät jo sellaisen summan saaneesi».

»Niin mutta lain puolesta. Vaari on jo vanha, eikä voi enää tarkoin pitää silmällä, milloin velkakirjat vanhenevat, eikä sitä, millä tavalla velallisten ja takausmiesten varallisuusolot muuttuvat. Nyt jo ovat näinä vuosina hävinneet sellaisetkin, joita ei olisi uskonutkaan. Taas näyttää tulevan huono vuosi ja saatte sen nähdä, että ennen kun ollaan tulevan talven yli, niin moni mies on »myyty».

Vanhat olivat ruvenneet kuultelemaan tarkkavasti, sillä Mikko puhui nyt asiasta, joka pani heitä ajattelemaan. Tämä huomasi voittonsa riemulla ja jatkoi:

»Minä oikein poikkesinkin tänne sitä varten, että puhumaan kanssanne muutamista vaarilla olevista velkakirjoista, mitä niiden kanssa olisi tehtävä. Nyt pitää jokaisen, kellä vaan on saatavia, ruveta katsomaan perään, jos aikoo vähänkin saada pidetyksi omaansa».

Vanhat tarkkasivat suurella huomaavaisuudella ja ukon kasvoista näytti, kun häntä olisi jonkullainen laimiinlyömisen tuska alkanut ahdistaa.

»Jumala armahtakoon», pääsi vaarilta, »tuleekohan nytkin köyhä vuosi?»

Vaan emäntä, nuhtelevasti katsellen miestänsä, virkkoi:

»Minä olen monta kertaa sanonut tuolle, että hän on liiaksi huolimaton ja helppo uskomaan niitä. Pitäisi oikein ottaa Kaleniuksen laskemaan velkakirjoja ja katsomaan. Niissä on hyvin monta minunkin tietääkseni, joista ei ole korkoakaan maksettu maailman aikaan. Niiltä pitäisi vaatia edes velkakirjat koroista».

»Saispa kyllä», myönsi vaari.

»Velkakirjat koroista!» matki Mikko pilkallinen hymy huulilla. »Se on sama, jos antaisi niille anteeksi koko velan. Joka ei minulle maksa korkoja vuoden päästä, sen minä haen ulos, olkoon kuka hyvänsä».

Molemmat vanhukset tunsivat joutuvansa hiukan orjaliseen asemaan, eivätkä puhuneet mitään. He eivät koskaan saattaneet ajatellakaan tehdä niin kuin Mikko sanoi, mutta niinpaljon rahaihmisistä he olivat, että myönsivät sydämessään Mikon ajatuksen järkeväksi, vaikka heille tuntuikin tuskalliselta ruveta sitä noudattamaan.

Mikko huomasi mielihyvällä, että voitto oli hänen. Saadakseen asialleen kaiken mahdollisen varmuuden ennen kuin pääasiaan kiinni kävi, sanoi hän vielä:

»Tällaisina aikoina ovat luotettavimpana pidetyt velalliset epäluotettavimpia».

»Kuinka niin?»

»Velaksi uskotaan nyt ainoastaan luotettavimpina pidettyjen miesten takauksia vastaan, joten ne joutuvat takaamaan enempää kuin niiden omaisuus vastaa. Sitte kun ne joutuvat takauksia maksamaan, on niin mukava keino päästä niistä, kun antaa talonsa pojalle ja rupeaa itse »leipä-

majuriksi» *). Mikko i nauroi. »Vuoden kuluttua on Kii-vasen Ella varmempi mies kuin Hautalan Janne».

»Mitä sanot?»

»Älä nyt taas! .»

»Selvä asia. Hautalainen tahtoo auttaa kaikkia, saa-daanpa nähdä jaksaa».

»Mutta hänellä ei ole kuitenkaan velkoja kuin se mitä meille on. Ja Hautalan talo on hyvä», sanoi vaari.

»Paljonko sitä on velkaa teille?»

»Viisisataa markkaa».

»Kuinkas paljon hän on takaamassa teille?»

Vanhukset katsoivat toisiinsa neuvottomina; kumpa-nenkaan ei tietänyt. Arveltiin olevan ehkä tuhannen markan tienoille.

»Hm. Siitä pääsee ylöspäin».

»Häh?»

»Sanon vaan, että siitä pääsee ylöspäin. Hautalainen on *hyvänapuinen* mies». Mikko taas naurahti. Hän otaksui nyt saavansa vanhukset vastustamaan kykenemättömiksi, joten katsoi parhaaksi käydä suoraan asiaansa.

»Niin. Minä ajattelin, että kun vaari on vanha, eikä luultavasti tahtoisi sekautua mihinkään rettelöihin Hauta-laisen, vanhan napurinsa kanssa, niin ajattelin ehdottaa, että siirtäisitte minulle Hautalaisen oman velkakirjan, sekä ne, joissa hän on takaamassa, niin minä pitäisin huolta siitä, että jos siinä rupeaa hullusti käymään, minä pitäisin aika-nansa varani».

Mutta Mikko nuolasi lijan aikaisin, sillä heti kun eh-dotus oli sanottu, sai vanhusten katse omituisen varmuuden.

»Ei sitä tehdä», virkahti emäntä.

»Ei — ei, en minä anna niitä», vakuutti ukko.

»Miksi ei?»

*) Tarkoittaa pöytä-eläkettä.

»Kyllä ne itse pidetään», sanoi emäntä.

»No, mutta enhän minäkään niitä hakemukseen pane, ennen kun jos tarpeelliseksi tulee».

»Joo . . . Mutta teillä kuuluu olevan pahat välit».

»Pahat?» Teillä taas taitaa olla liiankin hyvät?»

Emäntä katsahti Mikkoon ja näki tämän silmien kummallisesti kiiltävän.

»Liiankin hyvät . . . Mitä sinä sillä tarkoitat?»

»Tarkoitin mitä tarkoitin».

»Jotain erinomaista sinä sillä tarkoittit».

»Noo . . .» Mikon posket vavahtelivat, »teillehän on vävy tulossa Hautalasta?» Hän lävisti katseellaan emäntää suu teeskennellyssä hymyssä.

»Sitä nyt ei vielä tiedä», nauroi emäntä. Mutta kysymys tuntui häntä huvittavan.

»Eiköpähän vaan? Minkä vuoksi te ette sitten anna minun haltuuni niitä velkakirjoja?»

»Ei niitä anneta», vanhukset taas melkein yht'aikaa sanoivat.

Mikon silmät iskivät.

»Niin niin, te tietysti annatte lisää, jos Janne sattuu tarvitsemaan muutamia tuhansia».

»No sinulta ei siihen ainakaan lupaa kysyttäisi», tiuskasi emäntä.

»Eipä tiedä?»

»Sen tietää ihan puhtaasti! Mitä tekemistä sulla on meidän asiain kanssa? Pidä sinä vaan huoli omistasi».

»Minä *pidän*, siitä ei ole pelkoa. Eikä sitäkään tiedä, vaikka minulla olisi jotain tekemistä teidänkin asiain kanssa».

Muori, jolla muuten kyllä oli suuta kun suuttui, tunsii omituisesti pelkäävänsä nyt, kun ei talossa ollut ketään miesväkeä saatavilla. Kiukun ja pelon sekainen tunne pakotti hänet itkuun pillahtamaan ja kysymään:

»Mitä sinä oikein meidän kanssa meinaat?»

»Sitä, että annatte minulle ne Hautalan velkakirjat, ettekä anna Annikkaa Matille, — on sille, Annikkalle pa-rempiakin».

»Ettäkö . ?»

Samassa avasi Annikka kamarin oven ja pisti päänsä sisään. Mikko omituisesti sävähti, meni punaiseksi ja suu naurun tapaiseen. Nähtyään äitinsä kyyneltelevän, luuli Annikka isänsä tulleen entistä kipeämmäksi, astui vuoteen ääreen ja kysyi sitä. Äiti selitti, ettei niin ollut laita. Tyttö silmäili kummastellen, ympärilleen ja aavistaen jotain hän, katsahdettuaan Mikon silmiin, joissa paloi intohimoinen kiilto, kysyi:

»Mitä äiti itkee?»

Kukaan ei siihen vastanut. Mikosta yht'äkkiä alkoi näyttää, että se tapa, jolla hän oli valmistanut vanhuksia aikeisiinsa suostumaan, tuskin saattoi edullisesti vaikuttaa tuohon 19 vuotiaasen tyttöön, joka eli vielä kokonaan toiseltaista sielunelämää kuin he, raha-ihmiset. Hän ei voinut katsoa Annikan suuriin, kysyviin silmiin. Hän kyllä koetti sitä, yritti ajamaan omiin silmiinsä hymyilevää ilmettä ja huulillensa ystävällistä, makeata hyväntahtoisuutta. Mutta kun äänettömyyttä yhä jatkui, alkoi ilma tuntua niin ras-kaalta, että hän lähti pois.

Hyvästi sanoessaan väritti hän ääneensä ystävällisimmän, rakastettavimman soinnun, hymyili Annikalle ja poistui.

Mutta ulos tultuaan hän viheltää vinkasi, aivan kuin puhaltaakseen ulos ikävän, kiukkua synnyttävän tunnelman. Hän ajatteli aivan sitä Annikan katsetta. Ja se sapetti; eihän kukaan ihminen saata sellaista sietää! . .

VI.

Mikon mentyä, huoahivat vanhukset helpotuksesta. Äiti rupesi selittämään ihmettelevälle tytölle, mitä täällä oli tapahtunut ja miten hän jo kauhistuksissaan oli ajatellut, että kun ei ole ketään miehiäkään kotona niin . . . se Mikko yoi tehdä mitä hyvään, ryöstää paperit arkusta, j. n. e. p.

»Sillä on luullakseni aikomus saada sinut emännäkseen», virkahti äiti naurahtaen.

»Minut! Minutko?» Annikan silmät kuvastivat veratonta inhoa.

»Kaa, älä nyt noin!» nauroi äiti, ja sairas isä yhtyi samaan, sillä tyttö osoitti tuota mahdottomuuttaan ja inhoaan kaikellisilla eleillä.

Äiti lähti jo tupaan, Annikka jäi vielä kamariin. Hän mietti hetkisen nähtävästi ollen jostain kahdenvaiheilla. Mutta vihdoin kavahti vuoteen laidalle istuvan isänsä kaulaan ja virkahti:

»Isä rakas, antakaa minun haltuuni ne Hautalan velkakirjat».

»Mitä sinä niillä?»

»Minä ne vaan ottaisin».

»Käske äitisi tänne.

Emäntä tuli, sai kuulla asian. Kummissaan kysyi hän, miksi Annikka niitä tahtoi.

»Minä ne vaan säilyttäisin».

Vanhukset olivat vähän hämillään. Äiti sanoi:

»Onko teillä sitten jo oikein varmat aikomukset Matin kanssa?»

»Eei olekaan, mutta . . .»

»Minä vaan arvelen että, kuka sen tietää, tuleeko siitä mitään, sitä on nuoruudessa niin monta tuulta, niin että . . .»

Ukko jatkoi siihen kituliaalla äänellä:

»Niin, ja jos sillä Hautalaisella on kovin paljo takausvelkoja niin . . . Ei sinulla nyt ole vielä mitään kiirettä miehen ottoon».

»Voi teitä!» huudahti Annikka, »eihän siitä nyt tarvitse mitään puhua, eikä se tähän mitään koske, mutta . . .»

Tyttö rupesi kyyneltemään.

»Mitä?» kysyi äiti.

»Niin, minä vaan arvelen, että jos isä kuolee ja ne joutuvat tuon Mikon halttuun, niin se ne kohta panee hakemukseen. Ja olispa se hävitöintä näin oman kyläläisten kesken. Mutta kun minä saisin ne tallentaakseni, niin eivät ne milloinkaan joutuisi Mikon käsiin».

Ukko katsoi muorin silmiin:

»Annetaan vaan, samahan tuo on, joko ne ovat Annikan eli meidän takana». Hän avasi arkun, otti sieltä laatikon, joka oli täynnä papereita. Vaari sai sen verran tolkkua kirjoituksesta, että kun laatikko nostettiin hänen viereensä sängyn laidalle, hän vaivaloisen etsimisen kautta löysi oikeat paperit ja antoi ne Annikalle. Tämä lähti heti ne saatuansa viemään niitä luttiiin arkkunsa.

»Olisi sille pitänyt varoittaa, ettei se nyt vaan niitä vielä anna sille Matille», tuumaili vaari.

»Sopii sitä varoittaa, mutta eihän se nyt niitä rupea antamaan».

»Kuka ne nuoret takaa ja tietää mitä ne tekevät». Ukko näkyi olevan vähän levotonna velkakirjain kohtalosta.

Muorin huomio kiintyi meteliin, joka kuului pihasta. Ikku-nasta katsottuaan, virkahti hän kiihottuneena:

»No Tanelimäen Samu siellä nyt jo koniansa laskee pihanurmikkoa järsimään!» ja alkoi rynnätä ulos. Hänen mennessään ukko vielä perään muistutti:

»Puhu nyt sinä vielä sille Annikalle, ettei . . .» Mutta silloin emäntä jo lennätti porstuassa.

Pihaan todellakin oli ajanut mainittu Tanelimäen Samu, pitäjään laiskin mies ja kuuluisin kerjäläinen, vaimonsa ja lapsilaumansa kanssa. Aikomus oli nähtävästi laskea hevonen syömään kauniille pihanurmikolle.

Kerjäläisiä tähän aikaan kyllä kulki niin vahvasti, että niitä oli monia jokapäivälle ja niiden näkemiseen ja sietämiseen oli jo siksi totuttu, että useatkaan eivät niille antaneet pahaa sanaa. Mutta Tanelimäen Samu, joka tätä elinkeinoa oli harjoittanut ammattinaan jo elämänikänsä, ja oli siinä niin vaurastunut, että nyt jo monetta vuotta hevosella kierteli, oli suulaan akkansa ja rupisten lastensa vuoksi saanut erityisistä syistä kaikki omanpitäjäläiset viholliseksi. Tuon vuoksi hän enimmäkseen kiertelikin ulkopitäjissä, kautta Suomen. Nyt lienevät ahtaaksi käyneet olot ajaneet perheen kotikulmille.

Kuin vihuri, tuli Märkäsen emäntä tuvasta huutaen ja käsiään huitoen ulos, siihen kun Samun pojat ja tyttäret jo kilvan tupaa kohti riensivät rääsyjensä pyristellen, äidin vielä viimeisiä kuormasta nostellessa ja Samun päästäessä valjaista voikkoa luuskaansa.

»Älkää, älkä tulko!» emäntä huusi huitoen käsillään ja estäen lapsia tupaan menemästä. Sitten vanhemmille:

»Teidän ei saa riisua siihen konianne, ei vaikka! . . . Kumma ettei teillä ole edes sen vertaa häpyä, kun kehtaisitte ihmisten pihanurmikotkin konillanne järsittää, muuttamat . . . Nuo kakaratkin näkyvät taas olevan niin ruvisakin että, Jumalako sen tietää, mitä kapia teissä lienekään . . .

(Siikalahden Eliinalle, joka samassa tuli kylänkepin kanssa pihaan) Katso nyt, hyvä ihminen! . Ei saa mennä, poika, tupaan, kyllä minä tuon teille ruokaa pihalle, eipä nyt ole kylmä».

»Älkää nyt hyvä emäntä olko niin ynsiä», pyyteli puhevuoron saatuaan Samu, pikkuruinen ja nöyrä mieskääpykkä, joka muuten nähtävästi oli varustettu monipuolisella ammattiinsa kuuluvalla kokemuksella.

»Niin, ja turski!» liitti perään akka, isompi ja väkevempi miestänsä. »Kyllä sitä rikastenkin kumminkin aina täytyy köyhempiänsä kärsiä». Sitten molemmat puoliset vuorotellen ja yht'aikaa:

»Ei suinkaan mekään aivan maantiellä eletä. — Niin ja elää meidänkin täytyy. — Niin ja ihmisiä mekin olemma yhtä kalliisti lunastettuja kuin tekin, vaikka ei Jumala olekaan meille maallista tavaraa siunannut. — Joo, joo, mutta onpa sitten tavara tallelle pantu taivaassa, missä ei koi syö, eikä ruoste raiskaa».

»Eikä varkaat kaiva eikä varasta», täytti Siikalahden Eliina naurahtaen.

»Nii — in!» todisti akka ja takoi nyrkkiä pivoonsa, »Älä sinä ilvehdi, sinä, et sinä ole parempi kuin muutkaan! Jumala on antanut sun elää jo niin vanhaksi, että sun ijälläksellä oli jo kolme lasta!»

Märkäsen emäntä purskahti hillitsemättömästi nauramaan käsiä yhteen lyöden:

»Voi hyvät ihmiset, tuota suuta!»

Eliina punotti hämillään ja sanatonna.

Yhä totisempi sanasota siitä syntyi, jonka seurauksena oli, että Samu joukkoinensa alkoi puuhata pois lähtöä. Emäntä haki tuvasta leivän palasia, jotka pani erään pienen tytön helmaan. Toisellaisissa oloissa olisi Samun akka ne viskannut antajalle vasten namaa, nyt ne varmaan olivat tarpeesen, kun ei niin käynyt.

Annikka tuli takapuolilta, lutistaan, kun Samu joukkoineen jo oli pois menossa.

»Kumma kun te viitsitte tuollaisen melun nostaa», hän äitiään nuhteli.

»Tuollaisen melun! No ole nyt vaiti. Kyllähän sinä antaisit pihan kaikenmaailman kerjäläisten valliksi. Mutta ei se sovi, kun yritetään pihaa saada pysymään viheriänä. — Tuon kylänkepin toi Siikalahden Eliina ja sanoi, että illalla on kokous Rauhalassa. Menetkö sinä sen juoksuttamaan Hautalaan».

»Menen».

»Tule pian. Lehmätkin tuossa paikassa tulevat ja miehetkin. Minä menen jo tekemään valkeata takkaan».

Tultuaan portin taakse, korjasi Annikka huivia pääsäänsä, suoristi hameensa laskoksia, kasteli hiukan huivin nurkkaa ja pyyhkäsi sillä poskipäitään.

Ja totta puhuen: hän olikin kaunis. Paljain jaloin hän ripeästi käveli Hautalaan päin, sinisen harmaat silmät jostain aavistuksesta loistivat ja hipiää värjäsi soma ahavan synnyttämä ruso; sopusuhtainen, jo kypsynyt vartalo liikehti notkeasti ja varmasti.

Hautalan pihassa poika Matti teki seipäitä.

»Äikkistuikkis!» kuuli hän kuiskauksen takanansa.

»Vanha kulta», *) jatkoi Matti arvelematta, katsoi taaksansa ja löysi Märkäsen Annikan siinä veikastelemassa ja nauramassa.

»Keskimmäinen», penäsi Annikka.

»Kultako?»

Molemmat nauroivat. Matti istahti tolpalle ja katseli salaamattomalla ihastuksella Annikkaa, joka isovarpaallaan piirteli kuvioita pihan hiekkään ja kulmiensa alta tähysteli hymyillen Mattia. Ison ajan he siinä kinailivat. Vihdoin tyttö äkkäsi jo kauan olleensa.

*) Sanansutkaukset eräästä kansantanssi-laulusta „Äikkistuikkis vanha kulta, mulla on jo uusi“.

»Mene viemään kylänkeppiä, laiska!» tyttö ankaran totisena virkkoi. »Siinä kun vaan istut ja laiskottelet. Kun isäsi tulee kotiin, saat selkääsi. . Huhui! . nyt tulee äitis!» Annikka, kuultuaan tuvan oven käyvän, lähti tarhan kautta vilkasemaan kotiin päin, mennessään vehkeillen ja tuotuos-takin olkansa ylitse taakseen katsoen. Matti huuti, kielteli menemästä, ja kun ei tyttö seisahtunut, jäi hän siinä kylän-keppi kädessä ikävöiden tähtäilemään tarha-aidan taakse, miten Annikka vielä viimeisen nurkan takana mennessään vehkeili, kunnes sinne katosi.

Samassa jo seiso i Hautalan emäntä kuuhoillen por-tailla. Hän oli pieni, noin 50-ikäinen, kalpeaverinen vaimo. Nyt, samoin kuin melkein aina, hänellä oli valkea liina sidottuna pään ympäri, otsasta niskaan. Tuossa asussa teki hän semmoisen, surullisen viehkeän, puoleensa vetävän vaikutuksen, että melkein pä vieraankin teki mieli sanoa äidiksi. Vaalean sinisissä silmissä, jotka hän nyt kysyvinä kiinnitti poikaansa, oli tavallisesti omituisen haaveellinen loiste.

»Kuka se oli?»

Matti vieläkin haaveksien ja piippuaan poltellen no-jaili tarha-aitaa vasten ja vastasi välinpitämättömästi:

»Ei paljo kukaan».

Äiti kumartui ottamaan jotain luudan vartta liiterin alta.

»Sepä kummallinen otus oli, sitten».

»Märkäsen Annikka se oli».

»Mitä asiaa sillä oli?»

»Kylänkeppiä toi».

Äiti nähtävästi oli aikeessa jatkaa vielä, sillä hän näytti uteliaalta, mutta samassa alkoi kuulua rattaiden ryske portin ulkopuolelta ja se saattoi hänet toisiin ajatuksiin. Lähtien itse tupaan, sanoi hän Matille:

»Isäsi tulee, mene työhös».

Matti kiirehti sevästukille.

Samassa ajoi isäntä pihaan aidaskuormineen. Hänen tyyppilliset ulkopuoliset omituisuutensa ilmenivät nyt hyvin selvinä: ruumis pitkä, tanakka, jyryselkäinen, otsa keskin-kertainen, kasvat teräväpiirteiset, parrattomat, silmissä tuikea katse. Päällä oli siniseksi värjätty aivinainen pusurimekko ja jaloissa omatekoiset pieksut, joiden ruojusten alle housun lahkeet olivat sidotut. Isännän silmä äkkäsi kohta kylän-kepin, mutta kuitenkin hän jostain mielijohteesta kysyi ensimmäisenä:

»Mitä tuo Märkäsen Annikka täällä teki?»

»Toi tuon kepin».

»Hm . . . mitä se tahtoo?»

»Kokoukseen tietysti».

»Mistä asiasta?»

»En minä kysynyt».

Kysellessään päästeli isäntä hevosta valjaista.

»No mitä sitä keppiä täällä makuutetaan? Mene vie-mään».

»Juuri se tuotiin», sanoi Matti ja lähti kepin kanssa Kannostoon.

Saatuaan hevosen valjaista, juotti isäntä sen kaivolla, satoi ohjaksista kiinni rattaisiin ja meni tupaan.

Emäntä tarjosi ruokaa, mutta hän sanoi jaksavansa odottaa siksi kuin muukin väki tulee.

»Alkaako ruis metsävainiossa näyttää paremmalta?» kyseli emäntä.

»Eei, mitenkäs se, kun oraat ovat lähteneet ja mistä niitä uusia tulee. Joku pirulainen oli taas pannut rinninkin seposelälleen».

»No eikö ollut eläimiä?»

»Ei».

Ja sitten he molemmat valittivat, miten ilkeitä ja hävit-tömiä ovat paimenet, joiden syyksi asian uskoivat. Mutta kohta isäntä käänsi puheen toisaalle:

»Kuules, tiedätkö sinä, kulkeeko se Matti tuolla Märkäsen tyttärellä?»

Emäntä vähän säpsähti, sillä isäntä ei juuri tavallisesti sekautunut tuollaisiin kysymyksiin, — mutta samalla leimahti iloisempi ilme silmissä, kun hän vastasi:

»No olen minä siitä kuullut ja kylläpä se vähän siltä näyttääkin».

»Siitä ei tule mitään, niin kauan kuin minä elän!»

Emäntä ei ollut tuota ensinkään odottanut. Hämmästyneenä kysyi hän:

»Miksi ei?»

»Siihen on monta syytä».

»No mitä?» Emäntä asettui, nähtävästi yhä enemmän hämmästyneenä, kädet lanteilla kuulemaan.

»Ensiksikin minun poikani ei saa ikänä tulla Siikalahden Mikolle langoksi».

»Mitä . . . eiväthän he mitkään langot siltä olisi enää, kun Siikalahden emäntä on kuollut?»

»Vaikka. Mutta sinä tiedät, että minulla on velkaa Märkäselle vähän. Minä en, Jumal'auta . . .»

»Älä vanno!»

»Mä sanon: minä en Jumal'auta voi sitä nyt maksaa vuosikausiin, sillä nytkin tulee katovuosi kenties sellainen, jota ei ole nähtykään».

Äänessä, millä se lausuttiin oli niin paljon katkeruutta, että emäntä ei heti uskaltanut vastata mitään.

»Jumala sen tietää», huokasi hän vihdoin.

»Jumala? Kyllä sen nyt jo tietää talonpoikakin, että nyt katovuosi tulee»,

»Se on Jumalan, Kaikkivaltiaan neuvossa vielä, joka voi kääntää pahan hyväksi, pelon . . .»

»Koska sinä olet nähnyt Jumalan kasvattavan rukiita sellaisesta maasta, missä ei ole oraita, ja sellaisena suvena joka alkaa Juhannuksena?»

Emäntä vaan huokasi, sillä hän ei vastaväitteillään tahtonut kiihdyttää tulisen miehen kiukkuu.

»Ja siihen nähden», jatkoi isäntä, »Siikalahden Mikon ei saa ikänä saada aihetta ilkkumaan ja pistelemään minulle siitä, että minä olen köyhinä vuosina pelastunut häviöstä sillä, että poikani on naimisissa Märkäsen tyttären kanssa, jotta ei Antti säälin ja lankouden vuoksi viitsi minua hätyyttää. Minä tahdon olla vapaa sellaisesta säälimisestä».

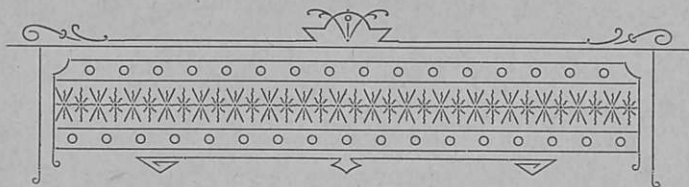
»Ajattelehan nyt vähän . . .»

»Mitä? Minä menen kunnialla häviöön, jos minun täytyy häviöön mennä. Sillä koko pitäjäs tietää, etteivät minun velkani ole minun omia velkojani, vaan takausten kautta syntyneitä».

Emäntä ei enää vastustanut, sillä hän ymmärsi, että miehensä katkeramielisyyteen oli tänään joku erikoinen syy ja se nyt sattumalta kohdistui tuohon tietoon Matin naimispuuhista. Kun äiti ei siinä nähnyt mitään pahaa, eikä vastustettavaa, jäi hän vaan toivomaan, että asiasta tulisi tosi. Ja toden hän siitä kyllä ymmärsi tulevan, jos Matti tahtoi. Ainoa mitä oli pelättävissä, oli isän ja Matin riitaantuminen. Kun isäntä meni purkamaan aidaskuormaansa, valtasivat monenlaiset tuskastuttavat ajatukset emännän, sillä tuo kato vuoden uhka, josta miehensä juuri oli hänellekin maininnut, tuli noiden muiden kanssa yhdessä päälle niin kuin vuori. Kesken puuhailuaan astiain kanssa, istahti hän ikään kuin hervahtuneena penkille ja huokasi:

»Jumala koettelee meitä».

Ja siitä hän nousi melkein kohta, pistäysi kamariin, lankesi polvillensa vuodetta vasten ja rupesi rukoilemaan.

VII.

Se innostus, joka valtasi ihmiset Juhannuksen aikaan ihanain, lämpimäin kesäilmain vuoksi ja sai toivomaan, että ilmain tavaton lämpöisyys korvaisi keväimen puutteen, alkoi saada lauhduttavia vaikutuksia jo heinäkuun alussa, sillä ilmat jäähtyivät.

Eräänä päivänä heinäkuulla, istui Hautalan väki pöydässä iltapuolta syöden. Ilma oli pilvinen ja harmaan näköinen, sen lisäksi tuuli. Mieliä syöjissä näytti olevan tavallista painostavampi, sillä ainoastaan harvinaisia sanoja vaihdettiin, pääsemättä ollenkaan keskustelun vauhtiin.

Pöydästä nousi talon nuorempi poika, 12 vuotias Antti, ensimmäisenä, kävi ottamassa rihvelitaulun naulastaan ja rupesi siihen riipustelemaan. Isä sai tästä aihetta sanomaan:

»Pane pois se taulu». Ja äiti, joka näytti tätä muistutusta aavistaneen, jatkoi perään, ikään kuin tehden asiaa sovinnollisemmaksi:

»Kuinka se Antti sen nyt taas ottikin siihen».

»No niin kauan minä vaan, kun te syötte», intti poika, kuitenkin aikeessa, heti seuraavan käskyn kuultuaan, panna taulun pois.

»Niin kauan», matki isä.

»Antakaa pojan opetella kirjoittamaan», virkkoi Matti.

»Mitähän hyötyä sullakin siitä opistasi on? Ei se ainakaan elätä?»

»Eipä taida tappaakaan».

»Hm».

Isä oli vähän aikaa vaiti.

»Kyllä se hyvä on kun osaa», sanoi Tuomi-Kustaa, joka oli päivätyössä talossa. Poika jatkoi yhä piirtelemistään, koska ei isä näkynyt varsin ankaraksi käyvän.

»Oon se, että osaa hyvin vehkeillä ja juonitella», pilkkasi isäntä.

»Eiköhän teidän mielestänne sitten kirjoittamisen taidolla voi tehdä muuta kun vehkeillä ja juonitella?» kysyi Matti.

»No minä olen sen sulle sanonut sata kertaa, että minä en ole koskaan nähnyt kirjoittamisen taidolla tehtävän muuta kuin vehkeiltävän ja juoniteltavan!» ärjäsi isäntä, ja jatkoi vielä perään: »Mitä sinäkin ja Varpulan Valee nyt teette taidollanne, kun ei teillä ole tilaisuutta vehkeilemään ja juonittelemaan, mitä jo?»

»Noo, ei sitä nyt vielä tiedä, vaikka joskus elämässä tarvitsisi».

»Ei ikänä rehellinen talonpoika tarvitse sellaisia konstia, sen minä sanon kovaakin! Ettepä te, enempiä toinen kun toinenkaan, saa tolkkua edes oikeuden protokollasta».

»Kyllä niistä muuten selvä saadaan, mutta kun ne ovat ruotsia».

»Sepä se!»

»On niitä nyt muitakin kirjoituksia, joista sopii ja tarvitsee saada tolkun».

»Mitä kirjoituksia? Ei mihinkään suomalainen kirjoitus kelpaa. Etkö muista, kun me Metsä-torpparin kanssa yritimme viime käräjissä kiinnittää sitä Valeen tekemää kontrahtia, niin tuomari määräsi Kaleniuksella teettämään uuden

kontrahdin ruotsinkielellä? Ei kelvannut edes se, kun se oli talonpojan tekemä ja suomenkielinen. Mutta minä sanoin heti tuomarille, että sellainen mies kun Kalenius ei kelpaa tekemään mulle mitään, että jos sen välttämättä pitää olla herrain tekemä, niin saa sen sitte kohta tehdä vähän paremmat. — Oli vähällä antaa mulle siitakin sakkoa», hymyili hän.

»Kuule lempoa!» ihmetteli Tuomi-Kustaa.

»No sellaista se on aina. Sen tähden ne kaikki kirjoitukset ruotsiksi vaativat, että herrat saisivat pitää kaikki kirjoitusvehkeet ominaan. Kyllä ne siksi poikia ovat etujansa valvomaan ja kaikki yksistä puolin, että älä mene niiden kanssa marjailemaan! — Poika pane pois se taulu, minä sanon».

»Antaa kirjoittaa, osaahan se sitte edes nimensä», puolusti Kustaa.

»Hiiten koko touhu! Joka osaa kirjoittaa, on jo niin kuin herrain sukua».

Poika vei mielipahoillaan pois taulun, johon vanhemman veljen alkuopastusten perästä oli jo alkanut kirjaimia syntyä. Isäntä nähtävästi oli tuimalla tuulella, kun hän kädet laskien ikkunalaudalle, jäi katselemaan ulos pilviin ja kuuntelemaan nurkissa vinkuvaa tuulta. Toiset lähtivät heti syötyään ulos työmailleen. Niin tavatonta kun se olikin, jäi isäntä nyt toisten jälkeen pitemmäksi aikaa tupaan. Mieli-ala tuossa pilviin katsellessa ja tuulen vihellystä kuullessaan näkyi yhä synkkenevän. Kun hän otti kätensä pois ikkunalaudalta ja oikasihe penkille pitkäkseen laskien syvän raskaan huokauksen rinnastaan, katsahti takan luona puuhaileva emäntä häneen arasti ja kummasteleva ilme silmissä. Samalla tuli hänelle kiirettä asiaa kamariin. Mutta siellä hän seisahti keski lattialle, pyyhki esiliinan kulmalla silmistään esiin tunkevat kyyneleet ja huokasi tuskasta värisevällä äänellä:

»Jumalani, jumalani, armahda meitä!» Sitte kohta hän levottomasti pyörähti askareilleen, ajatuksissaan yhä kertoen rukoustaan. Häntä niin tuskallisesti ahdisti kaksi asiaa: ensiksi se, että hän luki miehensä kasvoista tuossa kun se selällään, piippu suussa ja kädet pään alla makasi penkillä, paatumuksen ja vihan ilmeen, toiseksi että hän ymmärsi tuon ilmeen syyksi katovuoden pelon, joka kaikista merkeistä päättäen oli odotettavissa. Ja hän rukoili askaroidessaan, että Jumala ottaisi pois katovuoden uhan ja poistaisi samalla hänen mieheltänsä paatumuksen syyn. Mutta hänen ajatuksensa olivat niin hajalla ja sydän katovuoden pelon tuottamaa tuskaa täynnä, että mitä enemmän hän puuhaillessaan rukoili, koettaen kiinnittää ajatuksiaan lohdutuksen toivoihin, sitä enemmän tuska vaan kasvoi. Hän toivoi, että miehensä menisi pois, väen luokse, että hän saisi tilaisuutta rauhassa polvistua ja ääneensä huutaa. Mutta isäntä makasi hievahtamatta ja kasvojen ilme muuttui yhä synkemmäksi.

Hautalaisen piippu oli sammunut, mutta hän ei ajatellut sitä. Silmät olivat auki ja tuijottivat eteenpäin, ne eivät kuitenkaan näyttäneet katsovan mitään erittäin. Joku tuulen puuska viskasi ikkunaruuuun muutamia sadepisaroita, jotka rapisivat kuin rakeet, silloin liikahtivat hänen silmänsä aivan kuin kysyen, että olivatko ne rakeita. Ja vaikka eivät ne niitä olleetkaan, tunsi hän kasvojensa pinnalla hyvin elävästi, miltä se tuntuu, kun rakeet heinäkuulla poskia pieksevät . . .

Sen lisäksi että sydämen pohjalla makasi lyijy-raskaana katovuoden uhka, kokoontui sinne kaikellaista muutakin lisäämään painoa, joka johtui tuosta pääasiasta.

Hän oli aikansa mieheksi ottanut paljon osaa yhteisiin pitäjään asioihin, oli nauttinut ja nautti yhä vielä pitäjäläistensä luottamusta. Lautamiehenäkin oli ollut, mutta oli kerran oikeuden edessä solvannut entistä nimismiestä

Lindblomia siksi pahoin, että siitä syntyneen kanteen johdosta poukahti laudalta. Ei siitä Lindblomikaan tosin paljoo hyötynyt, sillä Hautalainen nosti häntä vastaan kanteen useista virkavarheistä. Juttu monien mutkain perästä päättyi siihen, että Lindblom menetti virkansa. Kapteeni Stoltin y. m. herrain kanssa oli Hautalainen käräjänyt, useinkin joutuen tappiolle riitajutuissa, saaden sakkoja, mutta voittaen pitäjäläisten luottamusta yhä suuremmassa määrässä. Sillä yleisen mielipiteen mukaan oikeusistuimet ratkaisivat herrain ja talonpoikain välisiä riitoja kovin puolueellisesti, aina edellisten eduksi.

Hautalan Janne ylpeili noista riitajutuistaan, tappioistaan melkein enempi kuin voitoistaan. Kokemukset olivat tehneet häntä muuten siksi itsekkääksi, että hän asioissa, joihin koski, tahtoi aina sanoa ratkaisevan sanansa.

Kun katovuodet, joita nyt oli useampia peräkkäin saatu, olivat alkaneet viedä kansan tilaa huimalla vauhdilla rappiota kohti, katkerointi se aivan erikoisella tavalla Jannen mieltä. Hänen ihanteensa oli itsenäinen, muista rippumaton talollinen, jonka ei tarvitsisi olla muiden kuin Jumalan ja keisarin alammainen. Samalla kuin köyhyys lisääntyi, hävisi tuo itsenäisyys. Jollain, itselleen vielä aivan selittämättömällä tavalla, tunsu hän sellaista jo oman itsensä suhteen. Jotain oli hänessä ikään kuin kulunut heikommaksi, jonka nyt tunsu horjuvan niin vähän kun hän sitä vielä itselleen tunnustikin. Nuo, joiden varsinaisena ammattina näkyi olevan rikastuminen ja jotka siihen tarkoitukseen käyttivät muitakin keinoja, ei vaan rehellistä maanviljelystä ja siinä etupäässä kelporukiin kasvatusta, ne nyt ilman ehtoja näyttivät tulevan miehiksi, joilla oli paljon sanottavaa muiden, oikeain tavallisten, rehellisten talonpoikain asioissa. Häntä ilette se masenteleva nöyrymielisyys, jota hän oli talollisissa toisessa toisensa jälkeen alkanut huomata.

Itse oli hän edellis-aikoina verrattain ison velkataakan alta kohottanut itsensä omavaraiseen asemaan. Mutta näinä viime kuluneina vuosina oli hän, nähtävästi usein huomioon ottamatta ollenkaan tilaa, mihin hän sen kautta joutui, — mennyt auttamaan, takaamaan ja tukeamaan hyvin monia tuttaviaan. Kyllä hän usein takaukseen mentyään katui jällestäpäin. Mutta melkein aina kun sellainen oli kysymyksessä jonkun hyvän tuttavan suhteen, myöntyi hän melkein empimättä melkein vaan yksinomaisesti sen tähden, että hän ei tahtonut millään kurilla nähdä jotakuta hänen edessään sellaisen asian vuoksi masentuneena ja nöyrytyneenä. Hän tunsu itse sellaista halveksimista noita vastaan, jotka rahojen korot tahtoivat »pennin päälle», että hän ehdottomasti tahtoi menetellä siten, ettei vaan kukaan häntä kohtaan sellaista tuntisi.

Mutta sen vuoksi olivat takavuosina ensinnä omat säästöt menneet takauksellain maksuksi, sitten oli jo täytynyt muuttaa muita sellaisia omiin nimiinsä.

Kaikki nuo seikat johtuivat nyt tuossa maatessa mieleen. Takaussitoumukset, toinen toisensa jälkeen, alkoivat yhä varmemmin näyttää omilta veloilta. Ja vaikka hän koetti pitää pystössä vanhaa horjumatonta kurssia, että »kyllä Hautalainen aina asiansa vastaa», — niin mielikuvitus tuntui kuitenkin niin horjuvalta, että karisti selkäpiitä. Vaikka olisi miten koettanut, ei enää voinut tuntea itseänsä niin varmaksi kuin ennen. Ja hänestä näytti kuin koko se puolue, jota vastaan hän oli elämässään sotinut, tuo pennin nykiä joukko ja herrat, joilla kumpasillakin näytti olevan niin luja pohja jalkansa alla, olisivat olleet yhteisessä liitossa masentamassa ja hävittämässä itsenäistä talonpoikaa . . .

Emäntä olisi ilman hänen huomaamattaan saattanut aivan hyvin polvistua peräsängyn kulmassa penkkiä vasten, niin kuin hän usein yksin ollessaan teki, sillä isäntä ei ollut ensinkään huomannut sitä, että hän oli ollut tuvasta pi-

temmän aikaa poissa, ullaossa. Tullessaan sieltä alas, tapasi emäntä eteisessä Valkolan Juhon, joka oli tupaan menossa. Vieraan tulo emäntää ilahutti siinä toivossa, että nyt syntyy tuvassa ainakin keskustelua, joka voi johtaa isännän mieleen vähemmän huolen alaisiin asioihin. Sillä mikään muu ei ollut hänestä niin raskasta kun se, että miehensä synkeänä mietti ja tuijotteli.

Valkolan Juhon tupaan astuessa havahti Hautalainen, nousi ylös, kutsui vieraan istumaan penkille ja toi tupakka-laatikon.

Valkolainen oli pitkä, hoikka nuorehko mies, talollinen toisesta päästä pitäjää. Muutamat piirteet kasvoilla kuvailivat pohjaltaan iloista ja reipasta luonnetta. Tavallisissa oloissa hän alkoi puhua jo heti kun ovesta tupaan astui ja sitä sitten riitti. Mutta nyt oli hän harvasanainen. Hautalainen huomasi tuon, joten se hiukan iloisempi ilme, joka oli hänen kasvoillaan väreillyt Valkolaisen sisään astuessa, hävisi. Ja keskustelu ei tahtonut päästä alkuun, vaikka se yleensä heidän välillään luisti tavallisissa oloissa, sillä he olivat hyviä ystäviä. Hautalainen rupesi kohta aavistamaan, että Juhon asia tällä kertaa koski jotain velkajuttua.

Niinpä se olikin. Klitsi oli vaatinut maksamaan sen 50 ruplan suuruisen velkakirjan, missä Hautalainen ja Varpulan Valee olivat takaamassa. Juho oli lähtenyt sitä varten, että jos saisi mukaansa takausmiehet, niin mentäisiin yhdessä puhumaan sille Klitsille, että eikö se nyt odottaisi syksyyn . .

»Syksyyn», hymähti Hautalainen raskaasti. Valkolainen ymmärsi tarkoituksen:

»Niin kyllähän nyt ei ole vuodentuloista suuria toiveita», mutta . . sanoi hän ontelolla äänellä.

»Mitä mutta?» Janne katsoi Juhoa puoleksi säälivä, puoleksi pilkallinen ilme silmissä.

Vaikka Juhoa oli hypoteekkilainan hanke niin innostanut, tunsikin hän nyt kuitenkin, kun piti kertoa Hautalaiselle, että hän on päättänyt sitä hankkia, olevansa hyvin epävarma ja jämillään. Sillä hän tunsikin Jannen ajatukset siitä hommasta jo edeltäpäin. Ja kun hän vihdoin oli saanut Jannelle selvitettyksi puuhansa, oli Jannen suu leveässä pilkkahymyssä ja otsa ankaroissa rypyissä.

Seurasi vähän aikaa äänettömyyttä, kunnes Janne, katsellen ulos ikkunasta, johon taas pirskuivat muutamia kylmiä sadepisaroita kuin rakeita, virkahti:

»No sitten ei sinun tarvitse kauan odottaa vasaramarkkinoita. Herrat joutuvat hyvästi sellaisissa asioissa». Tämä lausuttiin katkeralla äänellä, johon taas epäilemättä vaikutti ulkoilman synnyttämä tunnelma, että luonto oli liittynyt yhteen liittoon kansan painajaisten kanssa.

Juho puolusteli hypoteekkilainan hyviä puolia ja sen edullisia ehtoja heikon puolisesti, sillä hän tunsikin, ettei mikään maailmassa saisi tuota miestä muuttamaan mielipidettään, silloin kun hän oli tuolla tuulella.

Se asia jäi siihen. Janne rupesi Klitsiä kiroilemaan ja noitumaan, että kun sellaistaikin miestä tässä vielä pitäisi pokkuroida. Mutta suostui kuitenkin lähtemään Juhon mukana Varpulaan ja vaikkapa Klitsiinkin, koska ei tuntunut olevan työn halua, eikä muutakaan erinomaista tekemistä.

Varpula oli toisessa päässä kylää. Ehdittyään sinne pihaan kuuluivat he tuvasta kovaa melskettä ja rähinää. Sammassapa jo ovesta poukahtikin rappusille suin päin juopunut mies, jonka tunsivat heti kuleksivaksi kelloseppä Ahlströmiksi. Valee, joka miehen oli heittänyt, seisoi puottavana ja kiukusta hehkuvana eteisen ovelta.

»Niinpä täällä heitellään miehiä kuin tallukkaita», virkahti Hautalainen ja jäi rappusten eteen katselemaan Ahlströmiä, josko tuo nousisi.

„Mene tiehesi, lurjus!» ärjyi Valee.

Ahlström alkoi sovittaa jäseniään ylös nousua varten ja näkyi olevan oikein aika juovuksissa. Nenästä vuosi verta, ja silmät, jotka juopumuksesta veristivät, olivat kummallisesti pakarallansa, kun hän tajuttomasti, ikään kuin apua pyytäen, neljälle ulottimille päästyään, tuijotti Hautalaiseen ja Valkolaiseen.

Miehet lähtivät tupaan. Emäntä tuli ovesta vastaan.

»Eihän sen kovin huonosti käynyt?» kyseli hän säälien juopunutta katsellen.

»Kävi miten kävi, tuollaisen», arveli isäntä.

»Noo». Emäntä katsoi häntä moittivasti. »Herra aut-takoon, kun sen nenästä juoksee veri!»

Miehet menivät tupaan. Ahlström kyllä näkyi huo-maavan, mitä tapahtui, sillä heti kun miehet olivat menneet, laski hän tuiman kirouksen. Emäntä meni, ja vaikka in-hoten, auttoi juopuneen ylös, talutti portille ja kehoitti me-nemään. Ja kelloseppä meni kiroillen, hoiperrellen ja ham-masta purren.

Tuvassa olivat talon rengit ja piijat jo koolla, työstä koteutuneina. Siellä nauroivat kaikki muut, paitsi yksi, pak-susäärinen ja möllöhuulinen piikatyttö, joka itkeä nikotti oviloukossa ja toraili toisia vastaan, jotka kaikin näkyivät hänelle puhuvan.

Isäntä vei vieraansa kamariin. Täällä näytti olevan sisustus uudenaikaisempi kuin useittein naapurien kamareissa, sekä järjestys somempi ja siistimpi. Talo muuten olikin kylän parhaimpia. Nykyiset omistajat olivat siihen muut-taneet 7—8 vuotta takaperin Korvenloukoltä, missä ennen omistivat pientä Laitalan taloa. Mutta kun emännän perin-töjen kautta kävi mahdolliseksi ostaa suurempi talo, myytiin Laitala, ja muutettiin Varpulaan, joka saatiin huutokaupassa

edullisella hinnalla. Rahoja oli vielä jäänyt kokolailla kasalle, joten talous hyvin hoidettuna pysyi varmalla kannalla, vaikka huono aika rasittikin.

Vieraitten utelemisten johdosta kertoi Valee äskeisen kahakan syyn. He olivat olleet hyviä ystäviä Ahlströmin kanssa, sillä tuolla miehellä oli hyvä järki ja paljon tietoja, sekä tapasi käydä täällä lukemassa »Turun sanomia». Kirjoissa ei sillä ollut mitään sorkkia, maine oli kaikin puolin puhdas. Selvällä päällä ollessa hauska, puoleensa vetävä mies. Mutta juovuksissa ei sitä viitsi kärsiä kukaan, kaikkein vähimmin hän, Valee. Noo, nyt oli tullut aika mettona, mennyt kaulailemaan tuota Tiina-tönkää ja niakalehtamaan, ja sitten ruvennut tahtomaan emännältä kahvia itselleen ja Tiinalle. Tuli sitten viimein hänen ääreensä, puhui niin lehmältäisiä ja aina väliin niakalehti Tiinalle niin, että hänen luontonsa jo hyvin kuohui. Ei hän olisi kuitenkaan viitsinyt tuosta kimppuun käydä, mutta tuo piika tompperi rupesi samaan juoneen ja alkoi emännältä kahvilaitoksia urputtaa, niin hän huomasi jo, että niillä on jotain yhteisiä vehkeitä ja että se repale on saanut tuota ymmärtämätöntä tyttöä narrata. Se kävi jo niin aatamille että . . antoi kellosepälle vähän loikaa.

Toisten mielestä se oli ihan oikein. Valee otti pullon kaapist ja kaatoi ryydyn mieheen. Se oli luultavasti vielä kotitekoista perää, sillä varakkaammat sitä olivat varustaneet siksi, että riitti monen vuoden tarpeeksi.

Valkolaisen asian otti Valee verrattain paljon keveämmältä kannalta kuin Hautalainen, jonka ehkä vaikutti se, että hän yleensä ei ollut paljoa sekaantuneena takaussitomuksiin, ja se, että hän oli varakkaampi. Valee oli jo ennen kuullut Valkolaisen aikomuksesta hankkia hypoteekkilaina. Tätä asiaa katseli hän ihan toisilla silmillä kuin Hautalainen, ja heillä oli siitä ollut usein kovasanainen kiista. Se alkoi nytkin heti. Mutta niin jyrkästi kun Hau-

talainen vastustikin Valeen valoisempia käsityksiä asiassa, huomasi selvään hänen verrattain helpommasta puheta-
vastaan, että ajatusten vaihto oli keventänyt painoa hänen sydämmeltään ja, että Valeen vakuuttava, tulevaisuuteen luottava mieliala ei ollut häneen vaikuttamatta.

He lähtivät Klitsiin.

VIII.

Kauppias »Mikkel Klitsi» oli omituinen mies, sukkela mies, tahi naurettava mies, aina sen mukaan, miten kukin erilaisia luonnon ominaisuuksia arvostelee. Hän oli omassa pitäjäässä syntynyt, saanut kirjoituksen ja laskennon opetusta eräältä papin apulaiselta. Oli ollut kirkolla olevassa, erään Vaasalaisen puodissa puotimiehenä parisen vuotta. Kun silloin täytti laillisen iän ja sai käteensä parintuhannen ruplan suuruisen kotiperinnön, perusti itse liikkeen. Puodissa seisoi hän ensiaikoina itse, mutta kyllästyi siihen vihdoin, kun ei tahtonut oikein olla aikaa ryypätä ja hauskaa pitää, johon hän hyvien tulojen kera oli totutellut. Vaimo koetti auttaa puodissa, mutta kun oli tottumaton ja aika muutenkin meni kotitouhuissa, niin siitä ei tahtonut tulla mitään.

Vaan sittenpä keksittiinkin puotiapulaiseksi Kustaa Kastori, kaikin puolin sopiva mies. Tämä muuten oli vaan tavallinen työmies, 40:nen ikäinen, kovin laiska ja juonikas tekemään juuri mitään muuta kuin kummastuttamaan ihmisiä merkillisellä luvunlasku taidollaan. Jotkut pitivät Kustaata hupsunakin, kenpäties vaan siksi, että hän oli niin erinomaisen suulas, — sillä pohjalaiset eivät koskaan pidä suulasta miestä oikein viisaana. Mutta luvunlasku, se oli Kustaan intohimona, hän laski tiellä käydessään, tupien raheilla istuessaan ja loikoessaan, jopa väliin nukkuessaankin. Asetti

alituiseen uusia, oikein »hirmuisia» kysymyksiä ja ratkaisi niitä ääneen laskien.

Tämän miehen sai Klitsi puotimiehekseen. Kylläpä Kastorilla olikin siihen oivat ominaisuudet, jahka laskee vaan pois hänen synnillisen makeisten halunsa.

Klitsin puodille oli Siikalahden kylästä noin kaksi kilometriä. Kauppapuoti oli pieni putka, varustettu ainoastaan välttämättömmillä kaupanteko-tamineilla.

Tänään oli ollut oiva liike. Kastori oli saanut tyhjentää suureen saaviinsa koko joukon voipyttyjä, antaa niistä pumpulilankoja, toiselle tamperelaisia pukukankaita, kolmannelle ja neljännelle venäläisiä mattojouhoja j. n. e.

Liikkeen johdosta oli kauppias itse hyvällä tuulella. Hän oli ruvennut »rommittelemaan» ja ryyppänyt aamupäivän kuluessa jo useita laseja. Ilma oli ollut lämmin. Hänen mitättömän pieni nenänsä tihkui vesiherneitä kun hän vanhan aikaisessa soutotuolissaan kiikkui ja lojui puotikamarin lattialla ja jostain »viisusta» uskollisella hartaudella lauloi, kimakalla, honottelevalla äänellään:

»Sä olet hellin iloni,
Mun raskastettu neitoni,
Sua helleydellä ainiaan,
Rakastan hamaan kuolemaan».

Miehellä ei ollut korvaa rahtuakaan ja sen lisäksi hän honotteli. Kun hän nyt huusi koko voimallaan, olisi jääkarhunkin ollut vaikeata olla nauramatta. Puodista oli siihen asti kuulunut kova ääninen puhelu, mutta se taukosi heti hiljaiseen supattelemiseen, kun kauppias alkoi laulaa. Ne kuuntelivat siellä pystyssä korvin, tirskuivat ja nauroivat vatsojansa pidellen.

Klitsillä oli pitkä paltto päällä, — se oli hänellä muuten aina kun hän ryyppiskeli.

Kuultuansa puheitten puodissa taukoavan, meni hän, otti hyvän rommiryyppyn, avasi puodin oven ja tuijotteli

sinne omituinen hymy huulilla. Ihmiset puodissa koettivat asettua totisiksi, niin vaikeata kuin se olikin.

»Kauppa käy kuin siimaa», honotteli hän aikansa tuijoteltuaen puotiin, ja nauroi silmiä siristäen.

»Laulanko mä teillen?» kysyi hän.

»Laulakaa! — Antaa tulla vaan».

»Ei saa laulaa», kielsi Kastori, hyvin tietäen, ettei hänen kieltonsa siinä mitään merkitse.

»Laulan mä, Kustaa, oikein korean laulun!»

Hän jätti oven auki, veti soututuolinsa likemmäksi ovea ja alkoi pää kallellaan vetää:

»Maan ja taivahaan,
Mä aina unhotaan.
Sua ajattelen aina
Kun sä illoin
Aamuin loistat niin,
Sä olet rukoukseni».

Puodissa olijat poistuivat oven kohdalta koikkaellen naurunsa käsissä, paitsi muuan kuuro ukko, joka ei laulua eroittanut, vaan suuttuneena katseli puotimiestä ja noita ihmisiä, joiden luuli hänelle nauravan. Viimein tämä leikki loppui siihen, että Kastori kävi vetämässä kamarin oven kiinni. Ei tullut kauppias sitä enää avaamaan, vaan kiljui sitä hartaammin.

Muiden mentyä ilmestyi puotiin rojuluinen mies. Tämä oli torppari metsäloukoilta, nimikin oli Erämaan Heikki. Ei ollut mies puhelias, Kastori sai kauan asioita udella. Jauhoja viimein alkoi kysellä. Kun Kastori selitti, että naula maksoi 20 penniä, tuijotteli mies hetkisen Kastorin silmiin ja näkyi sitten herkiävän välinpitämättömäksi koko asiasta. Kastori jo alkoi tuskastua. Vaan päästiin vihdoinkin siksi tolkulle, että Heikki veti taskustaan esiin hopeakuorisen Londonin kellon ja kyseli, että paljonko sais jauhoja velaksi

tätä panttia vastaan. Kastori tutki kellon. Se oli siihen aikaan vähintään 20 markan arvoinen. Kastori tarjosi leiviskän jauhoja. Mies katseli tuijotellen, että oikeinko tuo todella? Silmäkulmiin vetäysi jotain naurunkierrettä ja — hän pisti kellon taskuunsa.

»Tuleeko kauppa?» kyseli Kastori tolkussaan.

»Mikä kauppa?»

»No, tämä jauhojen ja?»

Mies hymähti.

»Eihän se mikään kauppa ole — ilmanhan multa kellon veisit».

»Ei tuollaisilla ole tähän aikaan suurta arvoa».

»Eikä mun joukkoni kauan elä jauholeiviskällä. Syödään männyn parkkia ja jäkälöitä». Mies meni pitemmittä puheitta pois. Kastori katseli hänen peräänsä. Ei hän ollut koskaan syönyt männyn parkkia. Mutta jostain syystä johtui hän ajattelemaan, että tuollainen mies voi niillä tulla toimeen kokolailla . . . se kun lie niihin tottunut. Niin aivan tumma ei se mies ainakaan ole kuin näyttää, ajatteli Kastori vielä illalla samaan aikaan, kun Siikalahden Mikko astui puotiin.

»No mitä se isäntä nyt ostaa?» rupesi Kastori kyselemään. Mikko kaiveli piippuaan kessun poroista tyhjäksi ja tahtoi »Rettingin kasakoita nyt aluksi piippuun». Kastorin silmät sirahdivat kurillisesti ja ajatuksissa vilahti: tuo vanha kitupiikki! Mutta hän toi juhlallisesti tupakkalaatikon tiskille:

»Täss' onkin nyt vaabenoita», sanoi. »Saamari, kyllä ne ovat äijää!»

»Vaapenoita?» epäili Mikko hypistellen karkeita parikunnan kartuksia laatikossa. »Jopas valehtelet!»

»Valehtelet? Jumal'auta, katsos, etkö sä loittoposki nyt sen vertaa ymmärrä, vaikka olet kestikievari ja niin rikas kun Hooperkin äijä, (Siikalahden Mikkoa hurjasti huvitti ja nauratti) että, jota parempia kartuosit ovat, sitä suu-

remmiksi ne leikataan. Kuuleppas, pruunin painetkin on aina sitä parempaa, mitä suurempia hakoja ja lastuja. Se painet, oikein hyvä painet, jota värjärit viljelevät, on oikein suuria lastuja. Mutta ei täällä siitä ämmät huolisi, niille täytyy tuoda huonompia, hienoa puutua . . . Sellaista se on, mies.»

Siikalahden Mikko ja Kastori näkyivät olevan hyviä tuttuja. Sillä aikaa kun Kastori pruunin paineella todisti Parikunnan kartuusit »Rettingin kasakoiksi», puhdisti Siikalahden Mikko tarkoin rautanaulalla piippunsa sisustan, jonka jälkeen sen jälleen täytti saman naulan avulla niin täyteen kuin ikään mahtui ja vielä kukkuraakin pani. Sytytti sitten ja imi hidaskulkuista savua posket lontossa ja pitäen piipun koppaa nenäpystössä ylöspäin, kun tupakat tahtoivat kuohua ja varista. Kastorilla oli omat hommansa. Hän takoi kaupapöydällä rikki väskynän siemenen kuoria sokeri-puukon kamaralla ja keräsi siemenet yhteen kasaan. Kun kasa oii valmis, pyyhkäsi hän sen tiskiltä käteensä ja heitti suuhunsa. Siinä niitä paputellessa silmät kiiluvina miellyttävästä nautinnosta, hän tuskin huomasi Siikalahden Mikkoa, joka yhä peukalonsa kynnellä tukki kuohuvia, palavia tupakoita piipussa pysymään, ja alkoi jo miettiä, että pitäisipä tämän polttaa loppuun, että saa vielä täyttää piippunsa . . . Sillä Mikon piippu oli suuri visakollo.

»Mitä sä nyt paputat?» kysyi Mikko, joka ensin tor-kosi yksityisistä mietteistään ja kiinnitti huomionsa Kastorin hommiin.

»Mä—m mä—m . . . Mä syön kiv . . . kivisisällyksen siem . . . siemeniä».

Huomaamattaan nielasi Kastori koko herkun ja rupesi sitten hengessänsä noitumaan Siikalahden Mikkoa, joka hänet niin suloisesta nautinnosta sotki.

»Kaikkia sinä syöt», tuumi Mikko pilkallinen hymy huulilla.

»Niin, niin! tämä poika suimii, en minä ole niin kranttu. Minä olen syönyt kaikkea muuta hyvää eläessäni ainakin kerta kyllikseni, paitsi keitetyn maidon kuorta. Mutta syötkö viidessä minuutissa naulan rusinoita? Syötkö? Minä maksan, jos syöt, vaan jos et saa kaikkia syödyksi, pitää sun ne maksaa kaksin kertaisesti. Panetko vetoa? Syötkö?»

Mikon mielihalut heräsivät.

»Seitsemässä minuutissa minä syön!» vinkasi hän innokkaasti omalla tavallaan, joka tällaisessa tapauksessa sai vielä kummemman värityksen.

»Ei, mutta viidessä kun syöt, niin tuossa on käsi!»

Ei siitä lopultakaan tällä kertaa totta tullut, sillä Mikko päätti itseksensä ensin asiantuntioilta kuulustella, josko kukaan on voinut syödä naulaa rusinoita viidessä minuutissa, niin kyllä hänkin sitten uskaltaisi vetoon.

Mikko veti nyt povestaan pienen mytyn sokeritopin paperia.

»Jahah! Joko alkaa tulla kirjoitusta?»

»Mikäs siinä on», sanoi Mikko nauraen. »Minä vaan tulin sulle näyttämään, että minkälaisia nämä kirjaimet nyt ovat». Hän levitti likaantuneen, ryppyisen paperin pöydälle.

Kastori nauroi:

»Mikä tuo on?»

»K se on, tiedänmä».

»Ei, poika parka, kirjoittamaan niin opita, kun sinä luulit», sanoi Kastori suurennellen.

»Noo, perhana, et sinäkään siihen päivässä ole oppinut. Mutta kyllä minä sen sullen sanon, että tulevana talvena minä jo kirjoitan.»

»Niinkö hyvin kun minäkin?»

»Jos ei nyt niinkään, niin ainakin vähän huonommin. — Mutta katsele nyt sieltä tiskin alta mulle taas jotain paperia».

Kastori kumartui kaivamaan paperikasasta huonoimpia ja toimitti:

»Kyllä sinä saat siinä tinaa syödä, ennen kun sinä niin hyvin kirjoitat kuin minä. Mutta saathan sinä nyt aina jonkunlaisia variksen jalkoja. Hyvähän sekin on ja piisaa aina sellainenkin taito paljaalle talonpojalle».

Kääntyi se puhe vihdoon oikeihin kauppa-asioihinkin. Mikko tarvitsi ostaa karvaista nahkaa yhden silain tamppi-värkin. Mutta kun sellainen sopiva pala viimein saatiin leikatuksi, syntyi sen hinnasta kina. Mikko tahtoi Kastorin saada ihan väkisin helpoittamaan vielä 5 penniä, kiroili ja noitui, ettei hän ollut tämän maanpiirin päällä vielä koskaan kuullut puhuttavankaan niin kalliista nahasta. Jo kolme kertaa hän viskasi nahkapalan tiskille ja kehui kymmentä vertaa ennemmin ajavansa vitsatampilla, kun tuollaisesta kilvusta maksavansa viittäkolmatta penniä.

»Ota nyt pois se kaksikymmentä penniä . . Saamari, ota muilta sitte enemmän, ei mulla ole muuta rahaakaan joukossani».

Kastori huitoi käsillään, huusi ja pauhasi kuin ukkonen:

»Voi se viekөөn tuollaisen, tuollaisen . . mä sanon oikein vanhan tutun vuoksi: *tuollaisen nälkäsilmän!*»

Mikon oli mieleen, kun häntä noin ylenmäärin ke-huttiin.

»Nälkäsilmä! . . itse olet, olet jo . . no myy pois kah-dellakymmenellä pennillä».

»En vaikka . . nylje minut ennen!»

»Minä menen siltä porvarilta itseltään kysymään».

Kastori raivosi ja haukkui kitupiikiksi; se oli Mikolle mieleen. Viimein otti Kastori salvumiehen kynänsä ja rupesi laskemaan nahkapalan sisäänostohintaa.

»Hmm . . hmm . . kaks'koggon kolm on kuus . . nol'koggon noll' on nol' . . yks'koggon yks' on . . hmm . . hm . . No ota se kahdella kym . .»

»Tuota», keskeytti Mikko, tarkastellen nahkapalasta, »en huomannutkaan, kun tuolla oli noin paha haava . . . Sepä oli. En minä annakaan enää kuin 15 penniä, myö jos tahdot».

Sanaa sanomatta sieppasi Kastori nahkapalan ja viskasi nurkkaan.

Nyt näyttiin todella oltavan suutuksissa kahden puolen. Mikko alkoi kävellä kamariin päin. Mutta siinä hän pyörähti ja kysyi:

»Niin tuota, ettäkö sinä osaat laskea senkin, kuinka monta ohran jyvää menee tynnyriin?»

»Hojaa!»

»Valehtelet».

»Valheeksi sitä on moni muukin paksupää sanonut». Kastori alkoi sentään jo leppyä.

»Olen minä senkin laskenut, kuinka monta kertaa on kello knakahtanut sitte maailman luomisen, ja senkin, kuinka monta kaisanruplaa pitäisi panna päällekkäin torniksi, joka ulottuisi maasta kuuhun. Tässä onkin laskut. Tässä on se kaisanrupla-rätinki ja tässä . . .»

Innoissaan levitteli Kustaa ihmettelevän Mikon eteen kauppapöydälle suuria lankakimpun käärepapereita, jotka olivat täynnä numeroita. Kun hän ilmoitti summan, mikä pitäisi olla Kaisanruplia, ennen kuin torni ulottuisi maasta kuuhun, jäi Mikon suu selälleen ja silmät tuijottelivat ajattelevan näköisinä paperiin.

»Kun olis ihmisellä niin paljon rahaa», huokasi hän oikein vakavasti.

Kastori purskahti nauramaan:

»Sepä tässä janottaa, mutta ei suuret särpimet!»

Mikko alkoi kehua, että on sillä Kustaalla ihmeteltävän terävä järki, ja aikoi mennä kamariin. Kustaa haki äskeisen nahkapalan nurkasta ja sanoi:

»No, ota nyt tuo nahkapala sillä 15:sta pennillä. Ei se ole kun puoli hintaa, mutta olkoon».

Mikko antoi 15:sta penniä, pisti nahanpalan taskuunsa ja valittaen ruikuttavalla äänellä, kuinka se Kastori taitaa ihmisiltä nylkeä viimeisenkin pennin, meni hän kamariin.

Klitsi nukkui, oli jo kauan nukkunut soututuolissaan, lauluviisu kädessä ja pitkävartinen piippu hampaissa. Mikko kävi tyrkkimään ja retuuttamaan, kunnes kauppiamies heräsi.

»Nukuttaako?» Mikko kyseli ja kävi istumaan.

»Näkyy nukkuttavan», homisi Klitsi tyytymättömän näköisenä. Selvisi kuitenkin vihdoin täydelle tolkulleen. Viinat näyttivät jo haihtuneen päästä.

»Tässä aamulla tuli tuon Ahlströmin kanssa vähän ryyppättyä», rupesi Klitsi kohmeloisena ja haukotellen selittämään.

»Se vaan ryyppää ja rikastuu, silloin kun muut köyhtyvät», pisteli Siikalahden.

»Itse rikastut. Et malta edes ryyppätä».

»Ei kannata muiden niin kuin porvarien».

»Jaa, kunpa tässä saiskin myydä viinaa niin kuin kesti-kievarit, niin . . .»

Siikalahden silmät pienenisivät, kun hän katsoi Klitsiin.

»Mitä se puhe on?»

»Sitä . . .» nauroi Klitsi viisastelevan näköisenä, tietysti tarkoittaen Siikalahden salakapakoimista, joka oli yleisenä puheenaineena. Mutta Klitsin nauru loppui heti tuhman näköiseen hätimiseen, kun Siikalahden Mikko sanoi:

»Noo, kyllä se hokmannin kauppa kannattaa, kun sitä niin runsaasti myö kun sinä myyt».

Mutta he jättivät pian koko tuon jutun ja Klitsi rupesi panettelemaan nimismiehen hävittömyyttä, kun ei salli edes lääkkeitä myödä, viinasta ei puhettakaan, vaikka kyllä moneen kipeään tarpeeseen olisi hyvä sitä saada omasta kylästä. Siikalahden Mikko oli liian viisas yhtyäksään samaan virteen,

sillä hän tunsi Klitsin mieheksi, joka heti laittaisi hänen puheensa kiertämään kylille, niin hyviä ystäviä kun olivatkin.

Vihdoin otti Siikalahden Mikko puheeksi jauhokaupan, jota hän harjoitti samoin kuin Klitsikin, ja rupesi puhumaan siihen suuntaan, että jauhojen hintaa pitäisi ruveta nostamaan. Mieluista se olisi ollut toisellekin. Mutta kun se, joka paikakunnalla hinnat määräsi, oli kirkonkylän kauppias, täytyi Klitsin harmitellen edelleen pitää vanhoja hintoja, jollei tahtonut kokonansa ostajiansa menettää. Siikalahden Mikko sitävastoin, joka möi paljon velaksi, ilmoitti aikovansa hintoja nostaa, sielussaan salaisesti riemuiten siitä, että Klitsi oli ostajiansa suhteen siksi riippuvassa asemassa, ettei tämän sopinut sitä tehdä. Hänelle, Siikalahden Mikolle, oli sama, saiko jauhonsa myydyksi nyt vai syksyllä. Ja syksyllä vilja maksaa, ajatteli hän.

»Olkoon myömättä syksyyn», jatkoi hän ääneen.

Klitsin sydäntä kirveli, ajatellessa, että tuo voisi jauhoistaan saada niin paljon paremman voiton kuin hän. Oli taas aikeessa ruveta pistelemään, mutta kun Siikalahti samalla ikkunasta katsoessaan ilmoitti Hautalan Jannen, Varpulaisen ja Valkolaisen tulevan tänne päin, joutui Klitsi tuon ilmoituksen johdosta vähän epäjärjestykseen. Hän virkahti ikään kuin Siikalahdelta kysyen:

»Tulevatkohan maksamaan tuon Valkolaisen velkaa, tuota?»

Sitä ei toinen sanonut tietävänsä.

Klitsi oli hädissään siksi, kun ei tietänyt, josko ne ovat hänelle vihoissaan taikka mitä ne ajattelevat nuo Varpulainen ja Hautalainen, joiden ystävä hän ei ollut, mutta joiden vihollinenkaan ei hän olisi tahtonut olla.

Miehet olivat jo tulleet puotiin. Klitsi avasi kamarin oven ja kutsui sisään. Siikalahden Mikko siirtyi istumaan kamarin pimeimpään nurkkaan.

»Nytpä vasta miehiä tulee», toimitti Klitsi mielissään.
»Käykää istumaan ja pankaa piippuun. (Nostaen laatikon pöytään). »Täällä on kasakoita».

»Mitä varten ne miehet nyt ovat kulussa?» kyseli Klitsi tolkutonna siitä, mitä oikein sanoisi.

»Sinäpä meitä tässä juoksutat», ilmoitti Valee.

»Minäkö?» Klitsi hymyili hämillään, ikään kuin julkiseen kehumiseen vastaten.

Hautalainen kaivoi piipustaan tuhat suuhunsa ja virkkoi suoralla tavallaan:

»Sano asias Valkolainen».

Ja Valkolainen sanoi. Oli lähdetty katsomaan, eikö sen porvarin sopisi sitä velkaa nyt odottaa syksyyn asti, että ei suinkaan sitä nyt ole niin kovaa rahan tarvetta. Kyllähän porvarilla aina rahaa on. Ja on sitä hänellä, Valkolaisellakin syksyllä, jahka tässä nyt vaan ehtii asiat oikein järjestää.

»Kyllä minä tarvitsen nyt . . . pitää jauhojakin ostaa, ja kun ne rukiitkin varastettiin».

»No et sinä sillä paljon jauhoja osta», sanoi Valee.

»Mistä tämä Juhokaan nyt rahoja ottaa, eikä ole tässä muillakaan käsillä. Et sinä sitä kuitenkaan hakemukseen saa panna».

»Nyt saattaa vielä Jumala antaa vuottakin», kuului loukosta, missä Siikalahden Mikko oli tähän asti ollut melkein huomaamattomana. Jokaisen kasvot kääntyivät sinne päin, nähtävästi ensi silmänräpäyksessä aprikoiden, oliko tuo pirulista ivaa, vaiko vain naivisti, ajattelemattomasti lausuttu. Hautalaisen silmistä kuitenkin heti näki, että hän käsitti tarkoituksen edellisellä tavalla. Valkolainen ikäänkuin innotuneena lausui:

»Niin tuota, voihan sitä nyt vielä tulla, jos syksy tulee kaunis. Siksi toiseksi, minä olen ryhtynyt hommiin saada sitä hypoteekkilainaa ja aijon sillä maksaa velkani».

»Soo!» huudahti Klitsi.

„Se on hyvää lainaa, se», kuului Siikalahden Mikon nurkasta.

Myrkyllisen ivallisesti katsoi Hautalainen taas sinne päin. Mutta Mikko ei mitään huomannut. Hän tunnusteli nyt kuitenkin sopivalla tavalla päässeensä joukkoon keskusteluihin ja aikoi säilyttää paikkansa.

»Saat sinä odottaa syksyyn», virkahti Valee, joka tahtoi nyt jo saada asiaa loppuun. Siikalahden Mikko samalla rykäsi, kakasi kurkkuansa ja pani piippuunsa »porvarin kaksakoita».

Klitsin silmistä näki, ettei hän aikonut myöntyä, sillä hän sai yht'äkkiä hyvin patruunamaiset käsitykset itsestään, kun johtui ajattelemaan sitä, että häntä nuo tuollaisetkin mahtimiehet pyytelivät niin . . antaa pyydellä! . Kopeitapa ne kyllä ovat nuo . . Antaa pyydellä!

Tuo ajatus lennätti hänet vauhdilla tupaan, mistä hän toi ihan uudet saappaat, joita hirmuisen pitkistä varsista ylhäällä kädessään kiikutteli kuin laukkuryssä halvalla ostettua, hyvää ketunnahkaa.

»Katsokaa miehet, eikö siinä ole hyvät saappaat?» virkkoi hän, silmät loistavina niitä yhä kiikuttaen ylös alas.

»Siinäpä on saappaat kerrassa!»

»Ne nyt ovatkin oikein porvarin saappaat».

»Mitähän tuollaiset maksavat?» tutki Valkolan Juhon.

»Rahaa ne maksavat», sanoi Klitsi äänellä, jonka piti ilmaista Valkolaiselle ajatuksen että: mitähän sinäkin kyselet! Mutta siinä hän samassa potki vanhat saappaat jaloistaan ja pisti uudet tilalle. Tahtoi oikein saada tiedoksi, mille ne näyttävät. Varret ulottuivat reiden pohjaan. Alkoi sitten kävellä lattialla edestakaisin.

»On niissä naruakin», ärähti Hautalainen, joka ei saappaista ollut ennen puhunut mitään. Silloin jo oli toisten hiukan vaikea pidättää nauruansa.

»Nyt se onkin vähän hantesmannin näköinen», kehui Siikalahti, ja Valee kyseli että:

»Mihinkä porvari aikoo nyt näin kesällä noissa saappaissa lähteä?»

Klitsi selitti:

»Kirkkoon ja . . kaupunkiin ja . . Täytyy olla vähän ihmistenmoiset kengät, kun sellaisiin menee ja pitää herainkin kanssa siellä tutuna olla ja hotellis kulkea, niin . . Tässä hiljakkoin teetin housutkin trikoosta . .»

»Mennään miehet pois!» ärähti Hautalainen ja nousi.

»Mihinkäs nyt on kiirettä, mä haen ne housutkin nähtäväksi. Se onkin sellaista kangasta, ettei sitä maanakkain kynsistä lähde».

Hautalainen kuitenkin meni jo puotiin ja Varpulainenkin nousi lähteäkseen. Sanoihan kuitenkin vielä:

»No pidä nyt se Juhon velka syksyyn asti, kyllähän sitte lunastetaan».

»En minä pidä». Klitsi näytti yht'äkkiä joutuneen pahalle tuulelle.

»Meinaatko panna hakemukseen?»

»Mikäs siinä auttaa, jollei . . Ota ja maksa sinä se».

»Noo, mistä ne rahat nyt temmataan».

Jatkamatta enää keskustelua, lähti Valee pois. Valkolainen jäi viimeiseksi nähtävästi kahden vaiheilla, puhuisiko vielä, eli jättäisikö sikseen. Luonto alkoi jo vähän nousta, sillä koko mies muutenkin inhotti, ja hän tarttui avaimeen lähteäkseen sanaa sanomatta. Mutta Klitsi, joka jostain syystä oli hyvin tyytymättömällä hatulla, muistutti:

»Maksatko sinä sen, vai? .»

Valkolainen peräytyi päätä raapien.

»Kuule, sinun pitää odottaa sitä syksyyn . . saatpa odottaa helpostikin. Älä nyt ole niin hävitön, kun ollaan vanhoja hyviä tuttuja, ja muutenkin».

»Mitäs varten mun pitää? Hoo! Komiajn seuraa sinäkin pidät, etkä jaksa velkojasi maksaa . . . Saaturi!»

Siikalahden Mikon ääni rupesti kuulumaan loukosta:

»Minä olen aikonut tulla sinulle puhumaan, minäkin, että koettaisit saada maksetuksi minullekin sen välin. Tahtoo tässä rahan tarpeita olla niin, että . . . Koeta nyt saada se tulevalla viikolla maksetuksi, Juho».

Se lausuttiin mitä ystävällisemmällä äänellä.

»Noo, rupea sinäkin», virkahti Valkolainen nähtävästi hyvin tuskallisena.

Siikalahti nousi kismitellen. Ja panematta vähääkään huomiota Valkolaisen huomautukseen, lähti puotiin.

»Et sinä odota sitten yhtään?» kysyi valkolainen Klitsiltä, kun toinen oli mennyt.

»En minä . . . No, tuota, jos haet molemmilla hevosillasi kuorman jauhoja Vaasasta, niin olkoon menneeksi . . . kun vanhoja tuttujakin ollaan ja monta kertaa yhdessä ryyppäty».

»Ilmaseksiko?»

Valkolaisen kasvoilla oli kummasteleva ilme, vaikka tuo ehdotus ei ollutkaan ihan odottamaton.

»Niin, no tutun vuoksi, ja katso, kun pitää täällä jauhoja antaa velaksi niin paljon ja jumalan makson päälle, niin ei suinkaan munkaan tavarani riitä koko mailmaa täyttämään. Pirut varastivat ne rukiitkin. Kun ei sellaisetkaan kuin sinä jaksa maksaa, niin . . . Perhana, ilmaiseksiko mun vaan pitäis hyvää tehdä?»

Klitsi kävellä lynttysi lattialla, katsellen ikään kuin ainakin vääryyttä kärsivä.

Valkolainen mietti. Häntä nyt pelotti enempi Siikalahden Mikko kuin tämä. Kovin inhotti vaatimus, jonka Klitsi oli tehnyt, mutta tunsikin myös, että tässä täytyi johonkin myöntyä, jollei mielinnyt saada ikävyyksiä takausmiehille.

»Koska jauhoja hakemaan pitäis lähteä?» kysyi hän alakuloisena.

Klitsi sanoi, että kyllä hän siitä ilmoittaisi ja jatkoi perään:

»Vai on sinulla Siikalahden Mikollekin tekemistä . . . Onko paljonki?»

Valkolaista muutenkin jo veti tuskan hieken. Vastamatta ollenkaan Klitsin viime kysymykseen, sanoi hän:

»No, minun täytyy tulla hakemaan ne jauhokuormat, vaikka . . . kyllä se on, kuule, liian paljo».

»Maksa pois sitte, jos on paljo, kyllä minä rahalla hakijoita saan».

»Olkoon sovittu, minä menen. Mutta ei puhuta siitä kellekään mitään».

»Mitäs siitä . . . Ja jos niinkuin jauhojakin tarvitset, niin kyllä me niiden kauppoihin sovimme . . . No hyvästi, hyvästi».

Kun Valkolainen meni puodin läpitse, näki hän Siikalahden Mikon siellä ryömällään makaamassa kauppapöydällä, ja aikoi, sanaa virkkamatta, mennä ulos. Mutta juuri kun hän tarttui oven säppiin, äänsi Siikalahti, ainoastaan hiukan päätänsä kääntäen:

»Muista nyt, Juho, että tuot tulevalla viikolla».

»En suinkaan minä nyt rahaksi voi muuttua, etkä sinä niin ole sen tarpeessa . . . Se nyt on hävitöntä tuollainen, kun pyritään oikein hätyyttämään . . . Minä varmaan tiedän, että rahan tarvetta ei sulla ole».

»Noo», naurahti Mikko lyhyeen ja ystävällisesti, »se on minun asiani. Koeta nyt vaan saada tulevalla viikolla. — Mutta perhana, kun sinä Kustaa otat paljon! . . . Myy pois nuo rautanulat kahdellakymmenellä pennillä, kun ei mulla ole yhtään muuta rahaa joukossakaan». Hän tem-pasi tosissaan rahataskunsa ja kaasi sen sisällön kauppapöydälle.

Valkolainen meni ulos, sillä hän huomasi, että tuo mies ei tänään kuule hänen puhettansa. Tovereilleen kertoi, että Klitsi oli luvannut odottaa syksyyn asti, mutta jätti ilmoittamatta, millä ehdolla. Vaan kahta tuskallisemmin ahdisti häntä, että Siikalahden Mikkokin oli saatavansa ylös sanonut, jossa oli siinäkin Hautalainen takaamassa. Se oli noin 200 markkaa, vaan se nosti sydämmestä tuskallisen kysymyksen rahain perään.

Kun ne nyt rupeavat noin yksi ja toinen ahdistelemaan, niin . . jumalaties, eikö talo ole myytynä jo ennen kuin hypoteekkilaina ehtiikän . .

Miehet kulkivat puhelematta, miettien. Vihdoin äännähti Hautalainen:

»Kyllä se on koiramaista, jonka pitää olla tuollaisten asioissa».

»Mistä saisin rahoja?» ajatteli Valkolainen. Hän otaksui, ettei Hautalainen tiennyt tuon 200 markan velkakirjan olevan Siikalahdella, koska tämä oli sen hiljakkoin siirron kautta saanut joltain toiselta.

»On se», sanoi Valee melkein yhtä synkästi vastaten Hautalaisen äskeiseen huomautukseen.

»Eikö sinulla ole rahoja käsillä, että maksaisit sen pois?» kysyi Hautalainen.

»Olisihan minulla sen verta, mutta nyt on niin vaikea saada rahoja käsille, ettei tahtoisi oikein sopia . .»

Se jäi sillä kertaa siihen. Mutta kotinsa portille erotessa toisista sanoi hän:

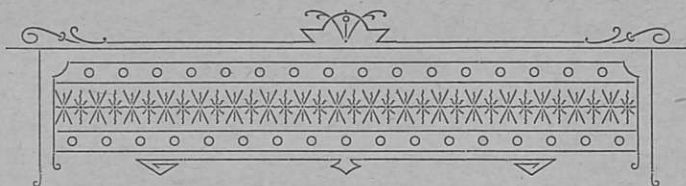
»Kyllä minä sentään koetan saada sen velkakirjan sieltä lunastetuksi. Klitsi muuten voisi sen siirtää tuolle kestiekivarille, eikä siinä silloin ainakaan auttaisi muu kuin maksaminen, kun tekin olette takaamassa». Hän naurahti Hautalaiselle. Tämä mielistyi.

»No jos se vaan sopii, niin tee se», hän sanoi, »ettei tarvitsisi vielä senkin vietävän kanssa joutua sellaisiin tekemisiin».

Valkolaisen kasvoille nousi taasen kylmä hien puuska. Kun hän erosi toisista ja yksin asteli kotiinsa päin, oli mielensä rakas ja pimeä kuin syksyinen yö. Siinä mielessä oli ennen ollut raikasta elämän halua ja tarmokasta miehuuttakin. Koski niin kipeästi, niin perinpohjin masentavasti, kun nyt piti seisoa aivan tukiseivästen varassa; jos ne alkavat pettää, kaatuu hän. Jos yksikin velkoja pääsee ryöstön kautta hakemaan, seuraavat toiset heti kintereillä. Ja Siikalahden Mikko alkaa, — sen hän kyllä tiesi.

»Mistä saada rahoja?»

Ilma oli kostea ja kylmä. Viheriäisinä, kesken kasvaisina lainehtivat vainiot. Taivaalla liikkui ruman näköisiä pilviä. Suomen heinäkuun yön hymyileville kasvoille oli vetäytynyt tumma suruharso. Tiellä liikkuvat ihmiset puhelivat hiljaa. Myöhästynyt räökkä jostain pellostä rääkäsi, senkin ääni itkuiselta tuntui, aivan kun olisi valittanut sitä, ettei hänen lauluaikaansa ole tänä suvena ollut ensinkään.

IX.

Ihmiset luulivat, että Grönberg oli jo kokonaan unoh-
tanut, että Klitsiltä oli keväällä varastettu 30 tynnyriä ru-
kiita. Takanapäin iskettiin silmää ja kuiskattiin hiljaa. Ja
kun Karin Vennu nähtiin liikkeellä, katsottiin häntä joko
pyhällä kunnioituksella, taikka salaisella kauhulla, — tie-
tysti jokainen aina sillä tavalla, miten kukin oman luon-
teensa valossa Vennun elämäntapoja arvosteli. Vennu liikkui
jokaisen mielestä taas vapaammin ja rehveämpänä kuin
viime talvena. Talossa oli hyvin usein yövieraita, joita
ihmiset säännöllisesti pitivät karkulaisina, olivatpa ne sitten
ketä tahansa. Niin ikään oli siellä taas aivan julkisesti al-
kanut ahkerasti oleksia miehiä, jotka sen ajan, kun Vennu
istui linnassa, olivat olleet hiljaa kuin myyrät. Tavallisesti
siellä ryypättiin ja pelattiin korttia. Toisinaan lähdettiin
ajolle, kierrettiin syrjäisillä metsäloukoilla lihavimmissa ta-
loissa, pantiin hurjalla »pilalla» isäntäin housut tutisemaan
ja emännät kattamaan pöytänsä talon parhailla ruokavaroilla,
joista vieraat usein veivät mukaansa sianlihaköntin, pal-
vatun härän-pakaran, tahi muuta.

Kuivasen Ella, joka tässä takavuosina oli ollut jok-
sikin aikaa muille tuntemattomasta syystä ulos potkittuna
Vennun joukosta, oli taas saanut armon. Ella piti nyt
hyvin kiinni paikastansa, ja seurasi Vennua kuin uskollinen
koira, vaikka joutuikin toisinaan tämän pisteliään pilkan ja

tuntuvain potkujen esineeksi. Mutta hyvä suhde Vennun kanssa paransi huomattavasti Ellan taloudellista tilaa. Velkojat, joita oli monta, ja jotka olivat jo viime talvena olleet vähältä antaa Ellalle elinkeinoksi päivämies-ammatin, olivat nyt hiljaa kuin hiiret. Lapsilla nähtiin tuontuostakin parempia paloja kädessä.

Aivan yleiseksi levisivät kuiskeet näistä asioista heinäkuulla.

»Tietääkö nimismies?»

Kyllä, yhtä ja toista oli hänelle käyty juttelemassa. Kyllähän ne nyt eivät olleet vielä varsin suuria nuo rikokset entiseen verraten, mutta kun Vennu joukkoineen vauhtiin pääsee, kun tulevat pimeät syys-yöt, niin . .

Oikein todenteolla moni pelkäsi.

Kuiskausta jatkettiin: Kuinka mahtaakaan olla Grönbergin rohkeuden ja pelottomuuden laita? Kyllähän hän oli kytkenyt, rangaissut ja selvää tehnyt muiden rikollisten kanssa, mutta . .

»Ei sen Vennun kimppuun sentään hirviä pikkuisista asioista kukaan käydä.»

Nimismiehen arvo laskeusi muutamia asteita. Hänet nähtiin ahkeraan liikkuvan pitäjällä, olevan umpimielisempi kuin ennen, toimittavan ulosmittaukset ja muut toimituksensa säännöllisesti, vangitsevan ja rankaisevan muutamia pienempiä rikollisia, mutta pääpesä pysyi koskematonna.

Kesä oli kylmä. Kasvullisuus niin myöhästynyt, että ukot odottivat jo varmaa katovuotta. Mäkituvissa oli jo nälkä. Monen mökin savupiippu oli jo lakannut savuamasta ja asukkaat lähteneet pussi selässä kiertämään maata leipäpalaansa kerjäten. Kun yöt heinäkuulla alkoivat pimetä, valvottiin monessakin talossa yksi henkilö erältänsä ladatun pyssyn kanssa aitan tienolla.

Kun kaikkeen tähän totuttiin, vakautui myös se ajatus, että Vennua oli mahdoton vangita, kun ei kukaan tiennyt

häntä syyttää mistään erikoisesta. Silloin kouristi monenkin sydäntä tuska, toivottiin että hän tekisi jotain, josta hänet voisi vangita.

»Merkillinen mies!» sanottiin, »jokainen syyttää häntä kaikesta, eikä kukaan tiedä todenteolla, mihin hän oikeastaan on syyllinen.»

Näihin aikoihin oli nimismiehellä pitkiä kahdenkeskisiä keskusteluja muutamain henkilöiden kanssa, jotka nykyään elivät kerjäämällä, mutta joista ainakin pari olivat ennen hankkineet elinvaroja paljon rohkeammalla tavalla ja saaneet sen johdosta linnassakin istua. Sattumalta sai hän kerran korvaansa, miten Saarikosken mylläriin piti kertoneen että Kuivasen Ella oli ollut jauhattamassa koko kaksi tynnyriä rukiita. Hän kutsutti mylläriin luoksensa. Tämä ei ollut ennen ollut missään tekemisissä Grönbergin kanssa, ja kun tämä nyt vaati häneltä tiliä siitä, ketä kaikkia viimeisten neljän viikon kuluessa oli ollut myllyllä, ei mylläri kuolemaksensa muistanut kuin Varpulan Valeen, kirkkoherran, y. m., joilla hän arvasi olevan kyllä myllyttämistä. Ei hän sanonut muistavansa, josko Ella olisi ollut myllyllä sitten kun viime talvena. Mylläri oli toimelias mies, varustettu erinomaisilla jutteleman lahjoilla.

Nimismiehen palveliat, joita huvitti aina olla korvat höröllään, kun joku kauan viipyi nimismiehen luona, kuulivat sinä iltana mylläriin leikkisän suun parkuvan hyvinkin vakavalla tavalla. Isäntärenki sanoi suu hymyssä:

»Niin se on, Mylly-Masa-parka, ei sitä tässä meidän talossa autakaan ketun juonet.»

»Mitähän se meidän herra mahtanee ajaa takaa tähän aikaan», arveli ajopoika, »jotain erinomaista sillä on.»

Kun mylläri myöhään lähti, ei hän ollut näkevinään vanhaa tuttuansa, isäntärenkiä, vaikka se seisoi pihassa. Pää alhaalla ja omituisen arkana hän käveli nopeasti pois koko kartanolta.

Seuraavana aamuna sai isäntärenki käskyn valjastaa hevonen ja lähteä itse kyytiin. Poika pantiin sanomaan Isolan lautamiehelle, että tämä olisi kotona, kun nimismies pitäjälle mennessään tulee ottamaan hänet mukaansa.

Mutta aivan samassa kuin renki toi laitumelta hevosta, ajoi pihaan Karin Vennu.

Grönberg katsoi ikkunasta, eikä tahtonut silmiänsä uskoa, hetkiseksi valtasi hänet omituinen, levoton, epäroivä mieliala. Ja kun Vennu tuli sisään meluavin askelin, kova äänisesti huutaen hyvää päivää ja tarjosi kättä, tunsu Grönberg yhä tuota hermostumista, joka oli hänelle sitä kiu-sallisempi, koska hän hyvin harvoin sellaista tunsu. Epäilemättä se oli tämän herkän mielialan syy, eli ansio, kun hän huomasi, että Vennu istuessaan ryähti ja veti samassa henkeä aivan kuin olisi aikonut sanoa jotain, joka ei ollut hänelle oikein helppoa. Grönberg otti huomioon, että Vennu on asiastansa (mikä se sitten lienekin) epävarma. Kohta Vennu kuitenkin aivan mitään edeltäpäin käyviä valmistuksia sanoi:

»Te kuulutte tekevän minun syykseni sitä Klitsin jyvän varkautta.»

Grönberg ei katsonutkaan Vennuun, ei vastannut mitään tämän kysymykseen, tuijotteli vaan ulos ikkunasta omituinen, tarkkaava ilme kasvoissa. Hän oli taas pannut merkille, ettei Vennu nauranut, vaan sen sijaan vetäsi taaskin henkeä ikään kuin rintaa olisi ahdistanut. Vennu tuntui olevan hermostunut ja samalla niin epävarma. Kun ei nimismies puhunut sanaakaan, ei edes katsonut häneen, uudisti Vennu:

»Onko se totta?»

»Silloin käänsi Grönberg läpituokevan katseensa häneen ja virkkoi aivan tavallisella äänellä:

»On.»

Nyt Vennun silmissä vilahti jotain niin selvästi juoruavaa kuin joskus näkee lapsen silmissä, joka on tavattu

pahanteosta silloin kun hän sitä kaikkein vähimmän aavistaa. Grönberg oli juuri tuota ilmettä vaaninut ja se teki häneen niin valtavan vaikutuksen, että sydän rupesi rajusti sykkimään.

»Mutta se on valhe!» huudahti Vennu.

Grönberg oli alkanut jo saavuttaa täydellisen levollisuutensa. Nyt hän siirsi tuolinsa likemmäksi Vennua ja alkoi kiusallisella itsepintaisuudella katsella tämän silmiin sanaakaan ääntämättä, kädet ristissä rinnalla.

Vennu joutui aivan raivoon tuosta merkillisestä katselemisesta. Hän hypähti ylös ja alkoi syyttämään suustansa sellaisella vauhdilla tyhjäksi tekeviä asiahaaroja, että pieni huone täyttyi melusta. Kun hän siihen väsyi ja istui uudestaan penkille matkien jotain vakuutusta, kysyi Grönberg äkkiä:

»Mutta sanokaa nyt, *oletteko te syyllinen?*»

»Syyllinen!?» huudahti Vennu aivan rajattomasti hämmästyneenä. Hänhän juuri oli pitänyt pitkän esitelmän syyttömyydestään. Jotenkin tenhottomasti hän vastasi:

»En minä ole syyllinen, sitähan minä nyt olen tässä sanonut.»

»Sen minä olisin tietänyt ilman teidän tänne tulematakin. Miksi te oikeastaan tulitte tänne? Sanomaanko sitä, että te ette ole syyllinen?»

Vennu puri hampaita.

»Niin tietysti.»

Grönberg naurahti ja astui ihan Vennun eteen. Pistäen kädet syvälle housujen taskuihin, sanoi hän erinomaisella painolla:

»*Te olette syyllinen.*»

Silmänräpäyksen näkyi Vennun silmissä tuo omituinen, vapiseva ilme.

»Kuka sitä on sanonut?» kysyi hän.

»Minä.»

Vennu nousi seisomaan. Rajulla sisällisellä ponnistuksella näytti hän voineen nyt hetkiseksi karkoittaa itsestään masentavan ryhdittömyyden, joka häntä kiusasi.

»Minä en ole koskaan pelännyt yhtä miestä!» hän huudahti, rytkäytti samalla isoa ruumistaan ja tahallaan kosketti suurta tuppeaan, joka vyössä heilui vatsan päällä. Silloin Grönberg, paljon nopeammin kuin Vennu osasi aavistaakaan, hyppäsi ylös, tempasi hänet kauluksesta pitkin pituuttaan lattialle ja veti tupesta pois puukon, jonka heitti nurkkaan. Vennu alkoi karjua lattiassa. Grönberg ei halunnutkaan pitää häntä siinä, vaan nousi, antoi Vennunkin vapaasti nousta, otti kaapinlaatikosta revolverin ja käsiraudat.

Hän oli jo valmiina, kun Vennu nousi hurjasti meluten.

«Tänne kädet!» Grönberg näytti käsirautoja.

»Ei koskaan suosiolla!» Vennu astahi askeleen pari takaperin.

Silloin otti Grönberg ensinnä Vennun oikean käden ja pisti sen käsirautain väliin, sitten vasemman.

Kun Vennu jälestäpäin tätä vangitsemistaan ihmetteli ja kertoi, ei hän koskaan voinut selittää, miten se oikeastaan tapahtui. Hän tunsu itsessään niin kummallista pelkuruutta ja ala-antavaisuutta, aivan kun hän olisi ollut vaan pahankurinen lapsi, jonka kuitenkin täytyy taipua.

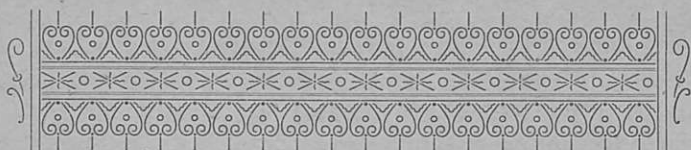
Renki sai käskyn valjastaa hevonen.

Vennu sai sillä aikaa istua ja oli siinä tilaisuudessa katselemaan kun Grönberg pitkin, painavin askelin mittaili pienen kamarin lattiata mitään puhumatta. Vennu yritti tuon tuostakin jollain raa'alla tavalla ilmaisemaan, että hänellä vielä oli jälellä luontoa, itseluottamusta ja voimaa. Vaan häneen vaikutti niin harmillisesti, kun ei Grönberg puhunut mitään, ei edes ärjynyt . . . että olisi edes jotenkin saanut tietää, mitä se hänestä ajatteli. Grönbergin jokaisessa piirteessä oli nyt sellainen vakavuus, varmuus ja itseluottamus, että Vennu vaistomaisesti alkoi käsittää, että hänen loistoaikansa oli nyt

mennyt, auttamattomasti mennyt, ettei sitä kykenisi enään millään kurilla, ei voimalla, palauttamaan. Hänen rintaansa alkoi ahdistaa. Pihti puristi melkein liijaksi, semminkin toista käsirannetta. Grönberg hänen silmissään kasvoi yhä. Vennua puistatti oudosti, vaistomaisesti käsitti hän, että tuo mies tuossa, joka ilman vaivatta oli hänet kytkenyt, edusti jotain hänelle tuntematonta tulevaisuuden voimaa.

Kun lautamies tuli, lähdettiin. Kolmisin istuivat he nimismiehen kaksi-istuimiin keiseihin ja ajoivat vankikullettajalle päin. Renkipoika sai viedä Vennun hevosen kotiin.

Kun ihmiset näkivät Vennun istuvan nimismiehen vieressä raudat käsissä, nostivat miehet Grönbergille lakkiansa nöyremmin ja naiset niijasivat syvempään. Lautamies takai-istumellaan hymyili ja iski silmää melkein jokaiselle. Ja kun kuorma oli ohitse mennyt, jäivät useat vielä tielle seisomaan ja perään katsomaan. Sitte temmattiin sääret kainaloon ja juostiin levittämään kyliin tietoa, että Karin Vennu on pantu kiinni. Mistä syystä, sitä ei kukaan tietänyt, mutta tilaa arvailemiseen oli yltäkyllä.

X.

Samana päivänä, josta edellä kerrottiin, makasi Kuivasen Ella selällään sängyssä ja imi piipun savua niin vahvasti, että koko loukko oli harmaana. Kelloseppä Ahlström korjaili pöydällä hajallaan olevaa repeteeriä, jonka Ella oli juovuksissa viime viikolla nurkkaan viskannut. Muutamia lapsia melusi lattialla, leikkien. Emäntä-Sanna kyhösti tulisi-sijan ääressä mustan kahvipannun kanssa, yrittäen saada tuoreita puita palamaan ja mässäten niitä. Epäjärjestys oli kaikkialla oikein ihmeteltävä, mutta nälkää ja puutetta ei näyttänyt olevan, sillä pöydän nurkalla, penkillä ja hyllynpäällä oli kaikenlaisia vattia ja kippoja puuron ja vellin rähjyissä.

Ella potkasi saapaskohjaleella sängyn jalkapäähän ja virkahti:

»Entä olis se ollut, Ahlströmi, vähän sopivaa, kun ei se Eeva olisi ollut niin mieliteoillansa. Nyt ei tarvitsisi muuta kun Paratiisissa mammuskella ja rusinoita ja fiikunoita popsia. Ja kun ei se ollut kun omena, jonka se Eeva otti . . . sellaista muikeata raatoa! Olis jättänyt ne puunoksille ijankaikkiseksi.»

»Joo», sanoi kelloseppä partaansa nauraen, »ette tekään tarvitsisi tätä vanhaa repeteeriä korjuuttaa ja maksaa siitä minulle korkopalkkoja näin köyhänä aikana. Ei silloin kelloja tarvittaisi, kun ei olisi mitään työn kiirettä.»

»Nii — in. Paljonko meinaat ottaa siitä kellosta?»

»Noo, ruplan . . ja mitä siinä nyt on työtäkin.»

»Pane saatanoille! . ja jätä sitten koko kello siihen ihan miin kun se nyt on, taikka . .»

Saappaiden kajahtelemisista sängyn laitaan kuulosti, että Ella oli nousemisen puuhissa. Kelloseppä katsahti sinne vähän vauhkasti.

»Olkoon sitte, jos niin tahdotte, Mutta tottapuhuen, yhden markan se maksaa, jos se korjataan.»

»Viisikopekkaakin on liika tällaisena aikana», muistutti emäntä takan äärestä.

»Hääh?» kuului sängystä, missä Ella nyt istui, jalat roikkumassa alas, »mitä se ämmä? . Pidä sinä suus kiinni, märkä rynsy!» Sitten kellosepälle: »Joo no, kyllähän se taito maksaa. Saamari, kun osais ihminen tehdä edes haameenlykkyjä ämmille, mutta kun ei taida muuta kun tuota oikoista varsityötä, ja se on niin jumalattoman raskasta.»

Ahlström huomasi, että vihuri oli ohitse, ja virkkoi:

»Niin se on: kun moukka tulee pois ihmisen sisästä, niin se maksaa rahaa; palkat nousevat.»

»Mutta se on vähän ihmeellistä, Ahlströmi, ettet sinäkään ole rikastunut paremmin, kun sinä tulet aina niin huonosti toimeen, vaikka olet jotenkin näsäviisi mies.»

Ahlström nousi ylös kismittelemään ja käsiänsä levittäen virkkoi suurella vakuutuksella:

»Ei sivistyneet ja tällaiset herrat koskaan rikastu, ne vaan rahoillansa nauttivat elämästä.»

Ella nauroi-hörötteli ja rupesi sitten tuikeanlaisesti kyselemään emännältä:

»Pirujako sinä siellä sen kahvin kanssa tuhrit, kun ei siitä tule valmista ikänä?»

Samassa hän pudotti itsensä jaloilleen lattiaan, nähtävästi uhkaavissa aikeissa, mutta pidätti puuhansa, kun huo-

masi tuvan oviloukossa Varpulan piika-Tiinan kylänkepin kanssa.

»Kaa!» huudahti, »kun täällä on ihmisiäkin eikä tuo sano.»

Tuo oli tavallisesti emäntä. »Kylän keppiäkö se Tiina on tuonut?» Hän kävi ottamassa sen tytöltä.

»Katsos, kellomestari, kylänkeppiä», rupesi Ella kehumään ja näyttelemään. »Ei niitä vaan sellaisia joka puussa kasva, se on niin kun Jumalan luoma.»

Toinen ei katsonutkaan, rupesi vaan kellonratasta harjatessa irvistelemään:

»Kaikista ne moukat komeilevat.»

Ella katseli nolona vuoroin keppiä, vuoroin Ahlströmiä.

»On sulla juutaksella suuta», sanoi, »jos mä viitsin, niin leivottelen tuolla selkäs niin pehmoiseksi että . . .»

Emäntä oli nyt kahvipuuhiinsa ehtinyt niin pitkälle, että kaatoi sitä kuppeihin pöydälle ja Ella siirtyi nauttivan näköisenä ääreen istumaan.

»Tule Ahlströmi ottamaan kahvia. Peijakas, kun olis viinatilkka sekaan . . . Kuule, kaada nyt emäntä tuolle Tiinallekin, tottapa sieltä pannusta tulee.»

Emäntä mutisi jotain itsekseen ja kaadettuaan ensin itselleen kupin ja vadin täyteen hyllykaapin kulmalle, hyy-pötteli pannun takanporoon.

»No kaada nyt, kaa!» kun ei emäntä totellut.

Ahlström istui juomaan hänkin.

»Kaataisko emäntä kupin tälle, jos tämä olis *talollisten tyttäriä?* kysyi. Ella iski silmää pöydän yli, että kyllä hän ymmärtää missä mennään.

»Sun ei tule tutkia, eikä mun tunnustaa!» kuului sieltä emännän puolelta.

»Ei minua tarvitse kahvitella», selitti Tiina hämillään siitä, että hänelle niin harvinaista kunniaa ajateltiin.

»Mitä emäntä?» juuritti Ahlström.

Huonosilmäisen akan kasvoilta ei voinut juuri mitään mielenihmettä huomata. Ei hän mitään sanonutkaan. Jos tuon kanssa riitaan rupeaa, niin jättää pian kellon hajallisenä pöydälle talonväen ihmeteltäväksi. Ahlström jatkoi:

»Kuulkaa, kaatakaa nyt se kuppi tuolle Tiinalle, minä maksan siitä viisi penniä.»

»Voi juutina kumminkin», ähkyi Tiina hämillään.

Nyt emäntä mutisi jotain, että saa sitä kyllä rahattakin kun se siksi tulee, ja aikoi kaataa Tiinalle omaan tyhjään kuppiinsa.

»Ei», esti Ahlström, »teidän pitää ensinnä pestä kupit, näissä on poroja.»

Emäntä jo suuttui:

»Noo, ei suinkaan sitä tässä nyt niin kovin herroiksi.»

»Herroiksi? . herroiksi?» nauroi Ahlström. »Kylläpä hän sitä osataankin herroiksi!»

»Sakoista ne rahat maksetaan.»

»Syökää itse sakkoja, koetteeksi.»

Mutta nyt emäntä siunasi ja sanoi että vallesmanni on pihalla. Tuiskuna hän riensi syyttämään kahvikuppia kaappiin, kelloseppä ryhtyi työhönsä, ja Ella seisoi tukkapystyssä, tolkutonna, aivan kysymysmerkin näköisenä keskilattialla, kun nimismies tuli sisään. Grönberg sanoi hyvän päivän. Ellalta ei tullut siihen vastattua muuta kun katsellen sivuillensa:

»Täällä on sellainen siivo, ettei tahdo kulkemaan päästä.»

Aivan kun hän olisi tahtonut saada nimismiehen huomion kiinnitetyksi akkaväen puuhiin, Huolimatta siitä sanoi Grönberg.

»Oletpa kotona. Pane vaatetta päällesi ja lähde minun mukaani.»

»Mihin nyt?»

»Sinne meille vaan.»

»Mitä nimismiehellä nyt . ?»

»No no, sittenpä hän näet.»

Ella rupesi etsimään nurkista ryysyläjistä vaatteitansa, suuren penkoamisen perästä löysikin vihdoin takin puuloukosta halkojen alta. Seisoessaan ja odottaessaan Ellaa katseli Grönberg ympärilleen ja virkahti aivan kuin sivumennen:

»Talossa ei ole puutetta.»

»Ostettiin rukiita tässä . .» sanoi Ella.

»Keneltä isäntä sai ostaa rukiita?»

»Tältä kestikievarilta ostettiin, ja . .»

Ella oli nyt valmis, joten lähdettiin.

Tultuaan kotiin, antoi Grönberg Ellan seista kamarin ovipielessä, heitti itse takin pois päältänsä, otti käsille pienen muistiinpanokirjan pöytälaatikosta, selaili ja tutki sitä hetkisen. Siellä oli m. m. tällainen Ellaa koskeva muistiinpano:

»Helmikuun 12 p:nä sai Kuivasen Ella Mikko Siikalahdelta jauhomaton velaksi Karin Vennun takauksella.»

Mitään muuta selvää ei ollut saatu Ellan viljan ostoista. Yleisesti kuitenkin tettiin, että hän oli viime vuonna saanut jo melkein täydellisen katovuoden.

Grönberg astui Ellan ääreen ja kysyi:

»Mistä sinä olet tänä talvena saanut viljaa?»

»Kaupungista on haettu, ja . .»

»Vai kaupungista.»

»Niin ja tältä Klitsiltä ja . . ja Siikalahden kestikievarilta . .»

»Sinä sanoit ostaneesi rukiita kestikievarilta?»

»Niin tuota, . . en minä nyt muista, oliko ne jauhoja vai rukiita kun . .»

»Ella, sinä tiedät, etten minä kärsi valhetta. Kerro nyt lyhyeen ja selvästi, *kutka* ovat olleet *osallisia* Klitsin jyvään varkaudessa?»

»Klitsin jyvään varkaudessa?» kysyi Ella niin ihmettelevällä ja varmalla äänellä, että Grönberg tunki hiukan pettyneensä. »Sitä en minä tosiaankaan tiedä», jatkoi hän perään.

»Etkö tosiaankaan tiedä mitään?»

»En mitään», vakuutti Ella niin varmalla äänellä, että joku toinen kuin Grönberg olisi uskonut. Mutta nyt oli siitä se seuraus, että Ella sai vasten leukojaan niin kovalla kädellä, että lensi pää edellä ovea vasten, joka poukahti auki. Ella jäi hievahtamatta makaamaan kynnyksen päällä poikki teloin. Aivan rauhallisena meni Grönberg istumaan ja alkoi piippua polttaa ja mietiskellen katsella ulos ikkunasta. Mutta kun Ellan makuu alkoi tuntua liian pitkälliseltä, meni hän ja potkasi tätä selkään karjaisten:

»Ylös lurjus!»

Ella päästi heikon äänen.

»Laita paikalla pystyyn itsesi, taikka . . .»

Ella todellakin alkoi vääntää itseänsä pystyyn.

»Heitä tuo takki päältäsi».

Ovi pantiin lukkoon. Ella vapisi joka solmusta.

»Sinä tiedät Ella, mikä sinua odottaa, ellet nyt kerro kaikkia, minkä tiedät tuosta jyvään varkaudesta.»

Ella istua rojahti raskaasti tuoliin, oli hetken vaiti, laski otsan käsiinsä ja huokasi äänellä, joka ilmaisi sanomatonta tuskaa ja sortumista.

Grönberg huomasi, että ollaan hyvällä alulla.

»Pane piippuun Ella, tässä on tupakkaa», kehoitti hän.

»Äsken annoin minä Karin Vennulle kihlat ja vein hänet vankikulettajalle häitä odottomaan.»

Ella nosti päätänsä:

„Onko Vennu pantu kiinni?“

»On.»

Tuskissaan pani Ella piippuun, josko siitä jotain helpotusta lähtisi.

Sitten hän sanoi aivan hiljaa:

»Kun ihminen on oikein häyry, ja oikein köyhä, niin se joutuu tekemään kaikellaista.»

Nimismies kohteli erittäin ystävällisesti ja suurella osanotolla Ellaa, joka vastustelematta nyt kertoi, miten heitä oli ollut seitsemä-miehinen joukko, jotka olivat eräänä yönä tyhjänneet Klitsin jyväläarit. Tuuma oli lähtenyt »Vennuperkeleestä», kuten Ella häntä nyt nimitti. Vennun kaksi renkiä oli ollut kahdella hevosella mukana. Itse ei Vennu ollut mukana enempää nyt kuin koskaan muulloinkaan. Kolme varkaista oli ollut toisesta pitäjäästä, ne kaksi muuta olivat talollisia täältä omasta pitäjäästä, jotka Ella luetteli kaikki. Vasta sitten kun oli tunnustuksensa tehnyt, huomasi hän kysyä, josko Vennu tunnusti.

Ei ollut tunnustanut.

»Se tappaa minut, kun irti pääsee», valitti Ella.

Nimismies koetti lohduttaa, että hän kyllä pitää siitä huolen, ettei Vennu niin aivan heti irti pääsekään. Mutta se ei Ellaa paljonkaan rauhoittanut, sillä hän pelkäsi, ettei Vennun päälle voida sitovasti todistaa mitään, ja siksi hän Jumalan nimessä rukoili, ettei nimismies antaisi ilmi sitä, että hän on tunnustanut. Ella oli suuressa sielun tuskassa, valitti ja vaikeroitsi sitäkin, että oli sellainen raukka, kun ilmoitti. —

Illalla kokoutui ihmisiä kautta pitäjään vankikuletta-jalle vankeja katsomaan, sillä kaikki Ellan ilmoittamat miehet oli sinne tuotu, paitsi Vennun toista renkiä, joka jo pari viikkoa takaperin oli paikkakunnalta kadonnut, sekä noita toisesta pitäjäästä olleita varkaita, joiden kiinnipainosta oli sen pitäjään nimismiehelle erityinen ilmoitus lähetetty.

Tutut olivat vanhan tavan mukaan tuoneet vangeille viinaa. Toiset olivat jo päissään, kun nimismies viimeisen kanssa saapui taloon. Siellä oli kansaa tungokseen asti ja

hirveä melu. Vangit, ja etupäässä Vennu, olivat saaneet takaisin luontonsa, kun ensi hämmästyks oli ohitse mennyt.

Möyhy lakkasi, kun nimismies astui tupaan. Mutta kun vankikulettaja alkoi lukita jalkarautoja viimeksi tuodun nilkkoihin, alkoi Vennu kirotta. Hän tahtoi vielä kerran näyttää olevansa mies, joka ei pelkää. Toiset yhtyivät samaan melkeeseen, sekä sitä säestämään tervehtimään tulleet tuttavat.

»Hiljaa!»

Se räjähti varmasti samalla kuin jalka paukahti lattiaan.

»Ei yhden miehen käskyllä!» huusi Vennu, ja hampaitten takaa kuului toisten kirouksia. Joutilaat katsojat vetäytyivät peloissaan ovipuoleen.

Mutta nyt näki Grönbergin hehkuvista poskista, että hän oli suuttunut, kun hän astui Vennun ääreen ja antoi hänelle vasten leukoja julmalla nyrkillään puustin. Vennu hoipertui penkkiä vasten ja naamasta alkoi vuotaa veri. Vennu kirosi ja sanoi että vaikka paikalle tappaisit, niin sittenkään ei hän itke, ja että kun hänen kätensä olisivat vapaat, niin saataisiin koettaa . .

»Mutta vielä ne kerran ovat vapaat!» Toiset murisivat ja helistelivät kahleitaan.

Silloin veti Grönberg Vennun pitkäkseen lattialle ja alkoi antaa kasakanpampulla poikkiselän sellaisella vauhdilla, että Vennu lopulta rupesi kauheasti parkumaan ja pyytämään armoa.

Ja armo annettiin.

Silloin oli huoneessa niin hiljaista, ettei pienintäkään rautain heläystäkään kuulunut. Kaikkein, ja etupäässä vankein, kasvoilla oli tavaton kauhun ilme. Vennu makasi lattiassa yhä suullansa ja vaikerrellen ähki hiljaa.

»Ulos tuvasta kaikki tänne kuulumattomat!» käski nimismies. Ja käskyä noudatettiin paikalla.

Kun Grönberg sattumalta läheni Ellaa, älähti tämä:

»En minä ole rähissyt . . herra vallesmanni!»

»Se on sen parempi itsellesi», sanoi Grönberg ja silmäili vuorotellen vankeja, jotka tuskin uskalsivat hengittää.

»Ja muistakaa te», sanoi hän, »että jos te synnyttätte pienintäkin rähinää, taikka levottomuutta talossa, niin huomenna, kun minä tulen tänne, teen syytystä joka ainoan selkänahasta, roistot!»

»Korjaa sinä lurjus itsesi sieltä lattialta!» ärjäsi hän Vennulle, »taikka tahdotko saada lisää?»

Vennu väänsi itsensä nelin ryömin ja pyysi päästä sänkyyn. Se hänelle myönnettiin.

Lukittuaan vangit seinään kiinni, lähti Grönberg pois.

Matkalla eivät he lautamiehen kanssa puhuneet toisilleen monta sanaa. Ilta oli jo alkanut hämärtää ja joitakuuta tähtiä näkyi taivaalla.

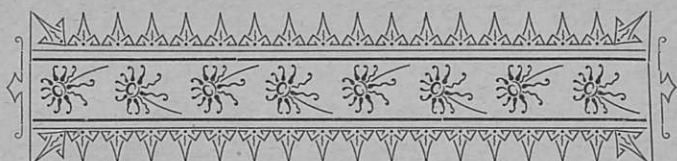
»Mahtaneeko tulla hallaa tänä yönä?» virkkoi Grönberg taivasta katsellen.

»Kyllä hyvin on sellaiset merkit», sanoi lautamies ja huokasi.

»Saa nähdä, mitä me tänä syksynä korjaamme, kuin tuo ruiskin vasta hedelmöi.»

»Sen Jumala yksin tietää.»

Ja hallaa oli sinä yönä.

XI.

Kesä oli kulunut. Oli syyskuun 4 päivä. Vainiot viheriöitsivät vielä. Aurinkoa, joka oljen muuttaa kullan keltaiseksi ja jyvän kypsyttää, ei näkynyt. Tuuli, joka useampia päiviä peräkkäin oli pohjoisesta huokanut kuin vallaton poika, jota kiinni pidellään, oli nyt päässyt omiin valtoihinsa, riehui, pauhasi ja vihelteli. Ilta lähestyi. Taivaslaki puhdistui pilvistä ja loisteli läpikuultavan kirkaana. Tuuli, ikään kuin se olisi tahtonutkin saada vaan pilvet pois pyyhityksi leveäin siipiensä tieltä, laskeutui väsyneenä levolle.

Oli hyvin kylmä. Sen lisäksi ilma oli niin kirkas ja keveä. Sen möyhyn ja paubinan jälkeen, johon korva useampina päivinä peräkkäin oli tottunut, tuntui kaikkialla niin äärettömän hiljaiselta, että yksin tähköpäätkin näyttivät jotain kuultelevan. Jos ilta olisi ollut lämmin ja ihana, olisi sanottu, että luonto uinailee ja haaveksii suloisessa rauhassa, — ihanata! Mutta käänsipä nyt silmänsä mihin tahansa, ihmisiin, puunlehtiin ja tähköpäihin, — kaikki ne olivat mykkinä kauhusta. Silloin tällöin, kylmän viiman nuoleksiessa puunlehtiä, — ne värisivät, sivellessä tähköpäitä, — ne hulmehtivat niin että koko pellon yli kävi laine, josta syntynyt vieno, salaperäinen ääni muistutti hätähuutoa.

Liikkeellä olevat ihmiset näyttivät ennen kaikkea väsyneiltä, sillä useat eivät olleet nukkuneet ollenkaan pariin vuorokauteen.

Noin kello 1 tienoissa yöllä seisoi Hautalainen vainiosarkansa aita vasten nojallaan. Huulet tiukasti yhteen puristettuina, ilman piipputta, silmät tuijottaen tuonne hämäryyteen katoavan sarkansa etäisintä nurkkaa kohti. Siellä täällä peltojen pientareilla näkyi liikkuvia hämäriä varjoja; kuivat kiinteät yskähtelemiset, joita silloin tällöin kuului, ilmaisivat, että ne olivat miehiä. Kirkkaalla taivaslaella pilkisteli joukko tähtiä. Oli niin hiljaista, ja ilma niin herkkä kulettamaan kaikua, että nuo liikkeellä olevain miesten yskimiset kuuluivat tavattoman kauas. Erään tuollaisen yskähdyksen kuultuaan viereiseltä saralta, kohotti Hautalainen päätänsä sinnepäin. Ja niinpä hän näki siellä Rauhalan ukon pään piippoilevan ja luulipa eroittavansa sen hopeaharmaan hiuksien värinkin. Ikäänkuin tuo huomio olisi nostattanut jotain innostavaa taikka lohduttavaa tunnelmaa Hautalaisessa, ryähti hänkin ja otti muutaman askeleen mennäkseen tuonne Rauhalan äijän luokse. Kuitenkin hän kohta katui sitä tuumaansa, seisautui, iski piippuun, kyykähti maahan ja koetteli ruohoa: se oli kosteata ja hyvin kylmää. Sitten otti hän käteensä kourallisen tähkäpäitä. Nekin olivat kylmiä, tuntuivat kuivemmilta kuin ruoho, ja siksi kaiketi niistä, kun hetkisen piti kädessään, oli virtaavinaan lämpöä, aivan kuin pienistä elävistä.

Rauhalan äijän ryähtelevä käänsi Hautalaisen huomion nyt uudestaan sinnepäin, mistä se kuului. Äijä tulla lynttysi pellon pientareta pitkin. Tällä välin oli sumu alkanut tiivistyä, joka lyhyessä hetkessä sulki näköpiirin hyvin ahtaisiin rajoihin. Sumu sively kasvoille omituiselta tuntuvaa kylmää lietettä, joka tuntui puolittain rasvalta ja puolittain lumelta. Pieni, vanha Rauhalan ukko saapui Hautalaisen luoksi, kädet syvällä housujen taskuissa ja selkä vuosien ja työn painon alla koukussa.

»Onpa vaarikin liikkeellä», Hautalainen sanoi katsellen toisaalle. Vastaamatta tähän virkkoi äijä:

»Tämä yö vie kaikki».

Ääni värähti niin oudosti, että Hautalainen ehdottomasti katsahti kylän vanhimpaan isäntään.

»Jollei nouse tuulta», vastasi hän.

»Ei nyt nouse tuulta, saat nähdä». Äijä jatkoi hiljaiseen matkaansa ja puhui sieltä:

»Tänä vuotena kuolevat ihmiset nälkään».

Hautalainen alkoi seurata äijää, tietämättä itsekään miksi. Tuo vanhus oli enimmäkseen kotonaan, ei käynyt usein kylässä, oli varoissa, ja parjasi aina niitä, joilla oli velkaa, eikä yleensä löytänyt muissa ihmisissä paljon hyvää. Mitään ystävällisiä naapurussuhteita ei heillä Jannen kanssa ollut. Tuntien äijän luonnetta edellytti Hautalainen, että tämä pilkoillaan lausui viimeisen huomautuksen. Luontonsa kuohahti, ja vähän ajan kuluttua virkahti hän:

»Niin, kyllä se koskee rikkaasen jos köyhäänkin».

»Koskee se», myönsi äijä.

»Sellaisella kun teillä ei ole hätää».

Äijä seisahti aidan viereen, nojautui siihen sillä tavalla, että Hautalainen, joka nyt oli ihan vieressä, näki hänen kasvonsa.

»Ei ole . . Pitäiskö olla?»

»Enhän minä sitä . . .»

»Minä tulin isännäksi vuonna 1820, ja aloin melkein kahden tyhjän käden kanssa, niin kun kyllä olet kuullut, ja tiedät. Jos olisit silloin ollut minun housuissani niinä ensi aikoina, niin et Jumal'auta kadehtisikaan sitä, että mulla nyt on puuttumatta leipää».

Hautalainen hiukan säpsähti, sillä äijän äänessä oli jokin harvinaisempi tunnelma, joka melkein pani hänet häpeämään äskeisiä ajatuksiaan.

»Ei minun tavarani ole koottu lurjun keinoilla ja kuriilla, sellaisilla kun tuo Siikalahden Mikko kokoaa — kumma ettei Jumalan käsi sitä rankaise? Hän katsoi yksinkertaisen

ja kysyvän näköisenä Hautalaiseen, joka yhä enempi joutui hämille. Saamatta mitään vastausta jatkoi ukko:

»Minä olen nuorempana kun oli kovia katovuosia syönyt paljasta pettua monta vuotta, säästääkseni siemeniä ja karttaakseni velkaantumista . . niin että jos minä tänä vuotena syön puhdasta leipää, niin . . Vaan mitäs siitä, maailma huononee aina vain.

»Eipähän se näy paranevankaan».

Äijä katseli valkeain, pitkäin silmäripsien alta:

»Sinä olet niin paljon nuorempi kuin minä», sanoi hän, »että mä kelpaisin melkein isäksesi, niin sen tähden sanon sulle, että sinä olet liiaksi hyvän luontoinen, sinä olet sekaantunut paljon takauksiin, Janne».

Hautalainen tunsu, että kylmyys ja vilu, jota hän yhä enempi oli alkanut tuntea, nyt yht'äkkiä muuttui hiottavaksi kuumuudeksi ja omissa silmissään hän rupesi näyttämään kovin poikamaiselta ja aralta.

»Se on totta», myönsi hän, »mutta kun minua maailmassa on autettu ja taattu silloin kuin minä olen tarvinnut, niin minä olen pitänyt velvollisuutenani auttaa myöskin muita».

»Hm», murahti äijä.

»Paha se kyllä on, ja minä olen uudestaan sen tähden velkaantunutkin».

Kaikki tämä mitä hän lausui, kuului kovin nöyryyttävältä.

»Hm, sillä on myöskin väli, minkälaisia miehiä sopii mennä takaamaan». Äijä lähti sen enempää sanomatta astumaan aidan viertä kotiin päin, kunnes tultuaan rinnin kohdalle, mistä astui ulos vainiosta maantielle, virkkoi itsekseen, mutta niin kovaa, että Hautalainen, joka vielä seisoi paikallaan, kyllä sen kuuli:

»Kaikki nyt otetaan tänä yönä».

Ja hän silmäili taivaslakea kohti, missä tähdet kirkkaasti loistivat ja vilkuttivat.

Kauan seiso i Hautalainen paikallaan vielä ja syrjäinen olisi saattanut luulla, että hän nukkuu. Se olisi ollut kuitenkin suuri erehdys. Sillä hänen sielunsa valvoi luoden eläviä ja kammottavia kuvia edessä olevasta elämästä. Tuskillinen aavistus siitä, että hän ajattelemattomuudessaan oli menettänyt itsensä ja koko perheensä toimeentulon ehdot uskaltamalla takauksiin enemmästä kuin hän itse, joutumatta perikatoon, saattoi vastata, oli nyt paisunut täydeksi varmuudeksi. Hän oli aina ennen tuudittanut levotonta omaatuntoaan sillä vakuutuksella, että tarvitsevaa lähimmäistään on velvollisuus auttaa. Mutta mitä se auttaminen nyt oli hyödyttänyt? Korkeintaan lykännyt muutamain vararikkoo jonkun aikaa eteenpäin, mutta samalla valmistanut hänen ja perheensä turmiota. Jos hän voisikin pitää talonsa, joutuisi hän kuitenkin sellaiseen velkaan, että hänen luottamuksensa olisi mennyt . . Hän kyykähti maahan koettelemaan ruohoa. Harvinainen, huokauksen tapainen huudahtus »Hyvä Jumala!» pääsi hänen suustansa, sillä ruoho oli jo kankeata ja kopperossa. Sitten tempasi hän kouraansa tähkiä; nekin olivat jo paljon kylmempitä ja hänen mielestään elottomampia kuin äsken. Ja aamuun oli vielä monta tuntia. Sillä aikaa ehtii halla jo puristaa mehun itse oljestakin!

Sanaakaan sanomatta nousi hän raskaasti ja väsyneesti aidan ylitse maantielle, joka siinä oli hyvin korkealla. Halla, joksi sumu nyt oli alkanut muodostua, oli jo laskeutunut niin alas, että sen ylitse näki kirkasta taivasta vasten kylän tummat rakennukset. Mutta sitä vastoin itse hallakerros oli niin paksu ja sakea, että kun Hautalainen käveli kotiinpäin, tuns i hän olevansa kuin keskellä lumipyryä.

Ehdittyään kylään, oli halla jo siellä muutamain paikoin hälvennyt. Muutamain talojen ikkunoista pilkisteli tulenvalo ja sieltä täältä kuului jalkain kapseita ja rykimisiä, ilmoittaen, että koko kylä oli valveilla.

Juuri kun Hautalainen astui portailleen, äkkäsi hän emäntänsä nurkan takaa kiirehtivän tupaa kohti. Ja etäämmältä luuli vaimo huomaavansa miehen synkeän katseen, tahi ainakin hän sitä aavisti.

»Ei kaikki ole mennyttä vielä», sanoi vaimo ehdittyään miehensä rinnalle. Ääni tosin vapisi, mutta siinä oli sittenkin jotain niin varmaa, että mies oudostellen ja kysyväisesti katsahti häneen.

»Jumala elää vielä», jatkoi emäntä. Ikäänkuin pettyneenä jossain toivossaan murahti mies hylkäävästi.

Nuoret nukkuivat tuvassa, säästäen toistensa raskasta, levollista hengitystä. Isäntä meni istumaan pöytäpenkille ja emäntä pistäysi kamariin.

»Jumala», ajatteli mies. Taikka oikeastaan ei hän sitä ajatellut, se vaan soi hänen korvissaan ikään kuin kaiku.

Hän istui raskaasti pääty-ikkunan eteen penkille ja laskien kyynäspäänsä ikkunalle tuijotteli ulos harmaasen yöhön. Auringon nousun aika läheni, ensimmäinen heikko, kuultava sarastus valkaisi hallasumua, joka yhä paksuni ja paksuni lähestyessään maata.

Viime vuorokausien alinomainen tuskallinen jännitys, levoton ahdistus ja kauhistavimmat olettamiset olivat väsyttäneet Hautalaisen siksi, että hänen tajunsa nyt ikään kuin nukkui, vaikka silmät olivat auki. Jonkullainen välinpitämätön yhtäkaikkisuuden tunnelma käärsi hetkeksi levoittavien siipiensä suojaan kärsivän sielun.

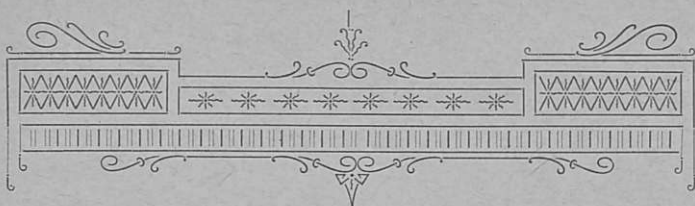
Tieltä, joka meni pääty-ikkunan ohitse, kuului taas raskas astunta ja yskiminen. Se havautti Jannen katsomaan. Varpulan Valee siellä tuli vainiolta pitkä riihitakki päällä.

Yhtäkkiä tapasi Janne itsensä ajatuksissaan matkimassa äskeitä vaimonsa lausetta: »Jumala elää vielä». Ja samassa kun hän sen keksi, johtui mieleen ajatus: »Mitähän se siellä kamarissa mahtaa tehdä? Jokohan meni nukkumaan?» Tuo

luulottelu sai miehen luonteen hiukan kuohumaan: kun saat-
taakin mennä makaamaan ja nukkumaan tällaisena yönä! .
Vihaisena lähti hän kamariin tarkoituksella herättää vaimonsa
ylös ja pitää sille nuhdesaarnan.

Mutta avatessaan kamarin oven, näki hän emännän
kokoon köyristyneenä polvillaan vuodetta vasten ääneen ru-
koilemassa. Hän rukoili aivan ominaisella, vienolla, melut-
tomalla tavallaan, joka nyt vaikutti mieheen niin pehmittä-
västi kuin jotain ylikuonnollisen pyhää ja hillitsevää olisi
ollut tässä huoneessa. »— — Sinä rakas, Kaikkivaltias
Jumala, jolla on valta ja voima taivaassa ja maanpäällä ja
jota ilman ei meitä olisikaan! . Sinä etsiskelet kansaa, sinä
annat toisinaan askeleesi lihavuudesta tiukkaa, mutta me
emme sinua kiitä. Sinä rankaiset meitä nälällä ja kalliilla
ajalla että me nöyrtyisimme. Opetä herra meitä ajattelemaan,
ettei meidän suurin onnemme saa olla lihavasti katetussa
pöydässä, vaan että me sen löytäisimme sinussa, sinun ijan-
kaikkisessa rakkaudessasi. Mutta älä anna meidän synnissä
nukkua, älä rankaise meitä hirmuisimmalla vitsallasi, älä
käännä kasvojasi pois meistä, herra . . .»

Janne oli hiljaa istunut tuolille. Nyt häneltä pääsi
väkivaltainen hyrskäys, joka puistatti jyrkeviä hartioita ja pani
leuan vavahtelemaan. Ja niin kuin jotkut salaiset voimat
olisivat häntä temmanneet liikkeelle, lankesi hän kömpelösti
erästä tuolia vasten polvilleen ja rupesi itkemään.

XII.

Kun aurinko aamulla nousi, karkotti se tähdet ja sulki niiden ilkeästi uhittelevat silmät. Mutta se tuli myöhään, — maassa oli ehkä puolituumaa paksulta härmää, ojat ja vesilammikot tukevassa jäässä. Tähtkäpäät lepäsivät, sirot päät rintaa vasten kallistuneina ja harmaatakkinen mörkö istui hartioilla, raskaana kuin kivi, tunnotonna kuin kuolema, kylmin kourin kuristaen voitetuista viimeistäkin elonmehua. Aurinko näytti hämmästyneeltä, sen katse samealta. Mutta kohta se alkoi kohota korkeammalle, tulla likemmäksi. Harmaat möröt tähtkäpäiden niskassa hellittivät kynsiään, silmäisivät oudostellen ylös tuota verivihollistaan. Möröt nytkistivät uhrejaan viimeisen kerran, laskeusivat sitten olkea pitkin hyvässä järjestyksessä maahan, ikään kuin ilkkuen paetessaan ja pitäen ilkeätä lotisevaa sähinää. Tähtkäpäiden köyristynyt pikkuniska suoristui painon paettua, luonnolliseen kuolin asemaan. Kuinka väsyneiltä, kuinka laihtuneilta ne näyttivät! Pitkin rutistunutta runkoa juoksi vaan paksu tuskan hiki.

Pilviä nousi lännestä. Kylki kylkeä vastaan asettuivat ne auringon eteen aivan kuin lämmittelemään.

Maassa oli jälleen kylmä, hyvin kylmä. Ihmiset, vilusta ja tuskasta väristen käsiänsä hykertelivät, loivat rukoi-levia silmäyksiä taivaan lieteä kohti, — koska aukeaisi, että

lämpö pääsisi virtaamaan heillekin asti? Mutta pilvet peitivät aurinkoa katkeumatta iltapäivään. Ja hiki kylmettyi uudestaan kiinni kuolleitten tähkäpäiden harmenneisiin hiuksiin ja ry pistyneesen, mehuttomaan runkoon.

*

Kylän seppä, jonka mökki ja paja olivat siellä mäellä, missä mökkejä muitakin oli tuohon likemmäksi paria kymmentä, oli valvonut hänkin mökin penkillä ihan koko yön, mutta nukkui nyt aamulla raukeana ja väsyneenä. Vaimo, jolla yön kulu oli ollut samallinen, oli ajannut lapset ulos meluamasta, hiipi itse hiljaa askareissaan, sillä miehen uni häntä jollain tavalla lohdutti. . . Tottapa joku lohdullinen ajatus lie mieleen johtunut, kun on rauhaa ja lepoa saanut, ajatteli vaimo, ja koetti sen avulla karkoittaa synkeitä ajatuksia. Joku lapsista, joita oli neljä, kuului tulevan meluten tupaa kohti. Äiti riensi ulos vastaan, ettei mies heräisi.

»Äiti! onkos meidän ohraa pannut halla?» kysyi 6-vuotias Iikka, kun äiti tuli ulos. »Herkko sanoo, että senkin on pannut.»

»On lapsi.»

Poika meni hyvin alakuloisen näköiseksi. »Mutta kun se on samallaista kun eilenkin, ja siinä on tähkät ja jyvät», väitti hän.

»Ei niissä jyvissä ole enää suurusta.»

Sitä ei Iikka käsittänyt. Oikeastaan koski asia häneen pääasiallisesti vaan sen vuoksi, että oli siitä väitellyt vanhemman veljen kanssa, ja tunsu nyt äidin todistuksen kautta tappiolle joutuneensa.

»Äiti, äiti, täällä on jäätä!» kuului 5:si vuotisen tytön heleä riemullinen ääni ojanreunalta, tuolta kujan sivusta.

»Mene katsomaan Herkko, ettei Sanna putoa ojaan», käski äiti vanhinta poikaa, joka hääri navetan luona. Itse hän kiiruhti tupaan, sillä kujalta tuli polkua pitkin Siika-

lahden Mikko, rautakappale kädessä. Hän herätti miehensä ilmoittaen, että Siikalahden isäntä tuolla tulee pajaa varten ja jos makaamasta löytää, niin alkaa pistopuheitaan heitellä.

»Pistelköön», sanoi seppä, ummistaen silmiään, jotka eivät kuitenkaan enää näkyneet ummessa pysyvän.

Mikko tuli tupaan.

»Huomenta.»

»Jumal' antakoon», vastasi vaimo.

»Makaamallako täällä nyt vaan tästä puoleen aijotaan?»

Seppä nousi piippuun panemaan ja sanoi:

»Eipä tässä nyt muutakaan sen sopivampaa, vai toitko sinä työtä?»

»Tuosta pitäisi saada aitanoveen esiraudan, mahtaako siitä tulla? Mikko katseli ruostunutta raudan kappaletta kädessään.

»Mikä siinä olisi . . . Jos ei tule luja, niin ainakin löyhä.»

»Löyhä?»

»Niin, mä sanon että jos ei tule luja, niin ainakin löyhä.»

»Miksei tästä luja tulisi, vahvaa hyvää rautaa kun on, häh?»

Seppää huvitti kiusata tarkkaa miestä.

»Saattaahan siitä tulla lujakin.»

»No ja saattaako tulla löyhäkin?»

Sepän teki mieli nauraa, vaikka ei ollutkaan naurutuulella. Hän otti vanhan rekiraudan kappaleen Mikolta, ja vastaukseksi tämän viime kysymykseen, virkkoi:

»Saattaa kyllä, ruostunuthan se on ja noin ohut jo . . . se palaa ja muuta.» Seppä tiesi ennestään ja näki nytkin Mikon silmistä, että jos tämän pitäisi ostaa uutta rautaa tuon vanhan rojun sijaan, se särkisi kitsasta sydäntä.

»Olisiko sinulla vahvempaa rautaa?» kysyi Mikko yhä katsellen ja koputellen rautakappaletta. Seppä pelästyi jo,

sillä hän tunsi kokemuksesta, että Mikon mielestä kaikki rauta tuli sepälle ihan ilman.

»Ei ole nyt minullakaan, tehdään se vaan tuosta. Tällaisina vuosina on vähävoimasia varkaita.»

»Hm.» Mikko ajatteli että hän katselee pajan loukosta, eikö sieltä löydy.

»Nyt on ollut Jumalalta kova yö», sanoi sepän eukko.

Siikalampi oikasi pientä ruumistaan, ryähti ja sanoi korkeimmalla äänellään:

»Hjoo! Jumala on rangaissut, kun komeus on niin paisunut. Kyllä nyt köyhän elää kosta. Tänä talvena maksaa ruistynnyri ainakin neljäkymmentä markkaa.» Tämän ajatuksen sanottuaan hän kääntyi sepän puoleen ikään kuin kysyen, että »vai eikö maksa?» Ja jos seppä alkaisi vastaan väittää, niin hän huutaisi vielä kimeämmällä äänellä, että »maksaa varmasti, senpä saat nähdä!» Sen ohessa hän nauraisi samassa niin että . , ottakoon seppä sitte miksi tahansa, mitä hän siitä välittää . . . Mutta rukiit vaan maksavat ensi talvena neljäkymmentä markkaa tynnyri.

Seppä rypisti otsaansa ja lähti sanaa sanomatta ulos. Vaimokaan ei enää jatkanut puhetta. Mikko lähti sepän perään ja niin sitä mentiin pajaan.

Aurinko oli hetkisen näkynyt tavallisella paikallaan kykenemättä kuitenkaan vielä sulattamaan paksua härmää, joka ikään kuin liimattuna oli tarttunut seinähirsiinkin. Nyt se jo puikkelehti pilvien takana ja näytti sinne aikovan kadota.

Vähitellen kokoutui pajaan ja pajan edustalle joukko kylän miehiä ikään kun nyt olisi ollut joku joutilas vapaa-päivä, jolloin ei kenelläkään olisi mitään tekemistä. Siinä oli kylästä isäntämiehiä ja mäeltä mökin miehiä. Viime yö oli painanut jokaisen kasvoille leimansa. Ja kun siinä juteltiin hallan tekemästä tuhosta, ilmeni tuo vaikutus toisissa uhkamielisenä kiukkuna, toisissa jo murtavana epätoivona.

Keskustelut olivat ensinnä harvasanaisia mielenilmauksia tapahtuneesta tuhosta. Leikkipuheet ja väittelyt, jotka aina kesäilloilla, kun miesjoukot pajan eteen keräysivät toisiansa tapaamaan ja siinä kapualyömään, piiloilivat nyt kätköissään uskaltamatta pilkistää silmäkulmastakaan esiin.

Paja seiso i matalalla, kivisellä mäellä, missä mökkejä, pieniä ja vaatimattomia, toiset ränstyneitä, toiset parempi kuntoisia seiso i siki n soki n, asetettuina aivan sen mukaan miten kiviltä milloinkin oli sijaa saatu. Outo olisi tuota kivikkoa varmaankin pitänyt paljon epä mukavampana möki n paikkana kuin kovaa kalliota. Mutta kun siihen monta miespolvea takaperin ensimmäisiä mökkejä istutettiin, jolloin niitä sai asettaa ilman vuokraa, niin miehet, joiden luonteessa oli paljon katajan sukua, alkoivat särkeä ja vääntää kiviä kasoihin ja löysivät sieltä kuohkeata maata, joka hyvinä vuosina antoi perunoita perheen tarpeeksi asti. Kivistä kasattiin mahtavat kiviaidat noiden monimutkaisten perunamaatilkkujen ympärille ja mitkä eivät niihin enään soveltuneet, ne kerättiin valtaisiksi röykkiöiksi, jotka niin kuin mitkäkin vuoripeikon hautakummut näkyivät kauas, tuonne alas talollis-kylään asti. Kyllä ne maksoivat monta hiki piasaraa nuo perunamaat. Ja kuka joutuikin niitä nyt isänniltä uudestaan vuokraamaan, kyllä niille osattiin panna arvoa.

Sitkeähenkisiä, monikoukkuisia, ijankaikkisen vanhoja katajoi ta kasvoi koskemattomissa kivien väleissä, taikka eivät oikeastaan kasvaneet, vaan elivät kituvaa vanhuuttansa. Joku vaivaisen näköinen pihlajakin yritti elämään sovinnossa katajain kanssa, mutta niiden sammaltunut parkki kertoi jo lukemattomista ikävuosista. Jokainen muisti nuo parinsylenpituiset pihlajat nähneensä siinä ihan samallaisina »hänen muistamansa ajan». Mutta mökkiläisillä oli jotain henkistä yhteyttä niidenkin kanssa, sillä niitä eivät edes lapset kuoliaaksi rääkänneet, eivätkä niiden oksia pilalle asti repineet.

Niitä kohdeltiin kuin omankyläläisiä ainakin, väliin paremmin, väliin huonommin, aina tutunomaisesti, mutta ei koskaan hävyttömästi.

Näköala pajan luota ulottui yli mäen, kautta sen alla leviävän laajan lakeuden, jonka keskellä talollisten asu-mukset näyttivät niin varmoilta ja leiväkkäiltä siellä sulassa pellossa, ympärillä merenä aaltoilevat viljavainiot.

Niin muulloin. Mutta nyt ei tuo varma, »leiväkäs tunnelma» ottanut noustakseen miesten rinnoissa, jotka pajan seinustaa vasten nojailivat, tahi sen edustalla olevilla kivillä istuskelivat. Sillä vaikkapa vainio viljamereltä näyttikin, eikä sen vihertävä väri vielä ollut eilisestä sanottavassa määrässä muuttunut, muodosti kumminkin varma tieto siitä, että viime yöllinen halla oli viennyt vainiosta *kaiken mehun*, tunnelman samanlaiseksi kun se joskus muodostuu yksikseen istuessa hautausmaassa hämärän tullessa ja silmäin harhaillessa ilman kuluttamain hautapatsaitten seassa, joiden epä-säännölliset rivit ulottuvat hämärän rajoittaman rajapiirin etäisimpään viivaan. Miehet, jotka näkyalaa katselivat, joiden silmäin alla siinä kivet ja kiviadat koreilivat valkeassa härmässä ja omain perunamaiden äsken vielä elinvoimaiset perunanvarret alkoivat paljastua härmästä mustuvina mätänevinä tynkinä, — eivät olleet mitään sankareita, eikä varsinaisia urhoja. Mutta heidän rypistyneet otsansa, tuijottelevat silmänsä kertoivat, että he täysin tajusivat mitä oli tulossa.

Se ei siltä saanut heitä hätäänsä huutamaan ja sielussaan olevaa tuskaa äänekkäästi valittamaan. Sillä keskustelussa, joka kyllä synkkäpiirteisenä liikkui juuri samaisen asian ympärillä, ei kukaan maininnut *omasta* kohtalostaan, omasta persoonallisesta tuskastaan, vaan yleisestä, kaikkia kansalaisia uhkaavasta tukalasta ajasta. Jokainen näytti haluavan ihan viimeiseen asti salata omat leipähuolensa, tah-tovan itse kantaa oman taakkansa. Ja sellaisenaan tuo huolen

ilme heidän kasvoillaan näytti niin ihmeen yhtäläiseltä noiden katajain kanssa, jotka sitkeästi »elivät vanhuuttaan» melkein mullattomissa kivien koloissa, että heitä molempia, miehiä ja katajoita, saattoi pitää toistensa heimolaisina.

Pitkin tietä tuli mäen takaa toisesta kylästä päin nopeasti, sipsuttamalla astuen pieni ontuva ukko, pussia selässään kantaen.

»Herra armahda ja auta», alkoi ukon ääni jo vähästä matkasta kuulua, »millä nyt meinaatte elää, mies-parat? Koko kylässä ei ole jyviä muilla kun Siikalahden Mikillä ja Märkäsen vaarilla, ja Varpulan Valeella on kanssa vähäsen.»

Hölmö-Tuppu istahti kivelle, suu itkuntapaisessa, mutta samalla hullunkurisesti toisia naurattavassa väärässä. Muutamamat suut olivat jo vetäytyneet hymyyn. Hetkisen vaiti oltuaan, jatkoi Hölmö ikään kuin se olisi aivan tuossa hänen mieleensä pistänyt.

»Siikalahden Mikillä on jumalattoman paljo jyviä . . kyllä sen nyt kelpaa . . Tuppu on hyvä tuttu Mikin kanssa. .»

»Hääh?» kysyi Siikalahden Mikki ja astui ulos pajasta, kun kuuli nimeänsä mainittavan.

Hölmö hypähti seisomaan pelästyneen näköisenä.

»Juutina! . no en minä mitään pahaa ole puhunut, eikä sovikaan puhua sellaisen köyhän ja kerjäläisen, joka höpisee . . Mä vaan sanoin, jotta teillä on jyviä, muilla on jos rookaa.»

»Mitä sinä mun jyvistäni?»

»Ei, ei, älkää suuttuko . . Mutta kun nuo miehet tuos vaan niin laiskana, kädet kahden puolen seisoivat, niin mä ajattelin, jotta pitää niille jotain höpistä . . . kun sen komian nimen tahtoo saada aina kantaa, jos ei aina puhu. Kuinkahan ne joutavatkin niin laiskana olla nuo miehet. Millä nyt aijotte elää?»

»No entä sinä itse?» joku kysyi.

»Kyyllä, kyllä Jumala Tapusta aina huolen pitää, aina Tuppu on puhtaan leivän syönyt, aina jo. Ei Tupulla ole akkaa eikä kakaroita, kyllä yksinäinen aina elää. Mutta mitä varten sinäkin Majjan Sameli otit akan, kun sinä olet niin heikopuinen työmies?» Hän puhui tämän eräälle nuorelle miehelle, joka seisoj nojallaan aittaa vasten. Tuppu jatkoi: »Minä kyllä sanoin sulle, että kun hallavuosia tulee, niin kohta on akka ja lapset kopukkatuvassa. Mutta sinä et uskonut. Nyt oot jo niin laiha kun loukun läpi vedetty . . Et sinä elä tämän vuoden yli, parasta on että rupeat ajattelemaan paremman asian päälle, miesparka . .»

Miesten täytyi ruveta naureskelemaan, niin surullisen totta kun se olikin tuon Hölmön juttu, jota hän yhä jatkoi poskiansa taputtaen:

»Tupulla on aina ollut punaset posket!» Mutta sitten, ikään kuin leikinlasku olisi ruvennut vaivaamaan hänen omaatuntoansa, hän yht'äkkiä taas muutti muotoa.

»Herra Jumala tätä yötä!»

Siikalahden Mikko, jolle jo alkoi kotohuolet tulla, vei sepän syrjään ja kysyi rautaa tarkoittaen:

»No mitä se nyt maksaa?»

»Pari kymmentä penniä.»

»Minä panen muistiin siihen sinun entiseen . .»

»Siihenkö velkaan? Mitä siihen noin pienistä, parempi kun antasit vähän leipää.»

»Noo . . sopsisihan se siihen vanhaankin.»

»Joo, mutta et sinä tuon tähden köyhdy . . Ei sitä tahdo nyt riittää velkain maksuihin vähääkään, hyvä mies.»

Siikalahti mutisi jotain epäselvää.

»Häh?» kysyi seppä.

»Tuota . . pane nyt sitten mukulasi hakemaan . . mutta en minä anna kuin yhden leivän, kyllä se tuollaisesta työstä riittää.»

»Saat kyllä antaa kaksikin, teillä on niin pieniä leipiä.»

»Ei ne ole pienempiä kun muuallakaan . . . Mitäs ne pienempiä olisivat?»

»On ne.»

»Ei olekaan, älä valehtele.»

»Olkoon nyt mitä hyvänsä, mutta saat sinä antaa kaksi, et sinä sillä köyhydä.»

»Kyllä sitä pian köyhtyy, jos jokaiselle antaa mitä kukin tahtoo.»

Kumpanenkin jäi äänettömäksi ja nolostuneen näköisenä miettimään. Huomio samalla kiintyi takaisin Tuppuun, joka yhä jaksatti miehille.

» — — Tulee nälkävuosi, ihmisiä kuolee nälkään, rikkaitakin, ja Tuppu pääsee hautajaisiin ryynipuuropataa sekoittamaan.»

Tuppu huomasi että Siikalahden Mikko katsoi häneen.

»Kuulkaa isäntä!» Hän meni Mikon ääreen kuiskuttamaan: »Märkäsen Antti-vaari on kipeänä ja kun se kuolee, niin kyllä minä tulen sitten puuropataa sekoittamaan . . . minä jo sanoin emännälle, mutta sanokaa tekin, vielä, niin että jos ei Tuppu rupea kuulumaan, niin kyllä mä sitten itse tulen.»

Siikalahden Mikko päästi oikein sydämmellisen naurun, joka vaikutti sen, että toisten miesten suut menivät melkein entistä totisemmiksi. Mutta Mikko oli jostakin syystä saanut taasen kiinni kerskailuhalunsa, joka usein ilmeni luonnottomana iloisuutena silloin kuin toisilla oli huolta ja sydämmen ahdistusta. Kun nikkari Esa samassa tuli mökiltänsä polkua pitkin käyden ja aikoi pysähtymättä jatkaa matkaansa, huusi Mikko iloisella nauravalla äänellä:

»Mihinkä nikkarilla on kiirettä? Mitä nyt kuuluu?»

»Ei mitään.»

»Hoo . . . No ei suinkaan nyt taida kovin kiireitä nikkarin töitäkään olla? . . .»

Esa, joka ei juuri halusta ollut tehnyt Mikolle töitä, otti tuon pistelemiseksi ja ennen kun Mikko ehti jatkamaan keskeytti:

»No olisko se sinulle sitten niin helvetin hauskaa, jos ei minulla olisi työtä?»

Nyt miesjoukko melkein yhteenääneen nauraa-hörähti, pilkallisesti katsellen Siikalahden isäntää.

Tumma puna nousi Esan poskille, kun hän tuota sanoen säkenöivin katsein mittaili Mikkoa. Vaan tämä ei hätäillyt.

»Mitäs mun nyt niin mieleenikään», virkahti hän kaksimielisesti.

»Mitäs sitte tarkoitat? Minä olen köyhä, mutta sulta en ainakaan ikänä kerjää, sen jumal'auta saat uskoa jos tahdot!»

Ja ikään kuin Esan puheet olisivat nostaneet uhkaa ja itseluottamusta toisissakin karkoittui heidän silmistään vähitellen tuo alakuloisuuteen vivahtava, synkkämielinen ilme ja sijaan tuli toinen, jyrkkä ja uhallinen.

Vaan Mikolle tuli kotikiire. »No pane sitten mukulat hakemaan, saat ne kaksi», sanoi hän sepälle ja lähti oikaisemaan yli mäen, välttääksensä yhteistä matkaa Esan kanssa.

»Perkeleen kitupiikki!» virkahti Esa Mikon mentyä, sylkäsi mustan tupakan sylen ja lähti omaa tietänsä. Mikon poistuttua alkoivat muutkin häntä panetella ja noitua tavalla, joka ilmaisi mökkiläisten yleistä vihaa häntä kohtaan. Mutta kun useain oli hänelle pikkuisia, menneen talvellisia syömävelkoja, niin se lie pitänyt heidän kielensä aisoissa Mikon läsnäollessa.

Tuppu oli istunut hiljaa kuin myyrä loppukohtauksen aikana. Vaan nyt hän otti pussin selkäänsä ja itsekseen puhellen: »Ei maar, en minä jouda tässä loritella. Vaikka Tuppu on hullu, ei se ole laiska ja laiskan ei pidä leipäänsä syömän», lähti hänkin pois.

Kylästä päin rupesi karjalaumoja tulemaan. Elukat kulkivat vastahakoisesti paimenten edellä, seisahtivat tuotuos-takin, kohottivat turpaansa ylös ja päästivät haikean, tyyty-mättömän mölinän. Härkä ja sonnimullikat, ikään kuin ih-metellen lehmäin laulutuulta, katselivat niitä oudostellen ja lonisivat yhteen ääneen. Paimenet juoksivat kengittä elu-koita omilta teiltään kostaen, meluten, kiljuen ja piiskaten. Lammaslaumat saivat vapaasti hajota mäkiin, mutta siellä vuonat vilusta väristen virittivät valituksiaan omalla nuotillaan ottaen osaa yhteiseen kööriin. Emät ne nutustivat ahke-rasti lyhyttä ruohontynkkää, möngelsivät sitä suussaan aivan kun sitä mauttomuuden tähden olisi tehnyt mieli sylkäästä pois.

Ja ihmiset kaikkialla kävelivät joutilaina kuin pyhänä, kasvoilla vaan ei ollut tuota pyhäistä levollista, nauttivaa ihmettä. Pilvinen taivas, surullinen maa, kuoleman käsiin kesken joutunut luonto, ne nostattivat sumupilviä ihmisten otsille ja saivat aikaan raskaita kyynel-sateita.

XIII.

Nimismies Grönberg ei ollut nukkunut viime yönä silmäntäyttä. Vasta aamulla 7 tienoissa oikasi hän itsensä sängylle aikeessa hiukan koettaa nukahtaa, ennenkuin lähtisi toimituksiin pitäjälle, joita tälle päivälle oli satuttu määräämään useampia.

Hän kuuli raollaan olevasta ovesta, että siellä kyökissä joku kyseli häntä, mutta piika selitti hänen juurikään menneen levolle, »kun oli koko yön valvonut ja kävellyt ulkona», ja käski vieraan istua odottamaan. Mutta kun häntä ei unettanutkaan, nousi hän ylös ja meni kyökkiin katsomaan. Siellä istui Karhun Esa.

Mentiin kamariin.

»Mitäs asiaa olisi?»

Esa seiso i ovipielessä, huulet jo liikkuivat, mutta kuitenkin piti yskiä pari kertaa ennen kuin sieltä tuli sanoja.

»Niin . . minä olen tuumannut että . . jos vallesmanni vielä tarvitsisi renkiä, niin minä nyt tulisin.»

Kaikki tuo tuli niin harvaksen kuin Esan olisi jokaisen sanan täytynyt pakoittaa ulos aivan erikoisilla ponnistuksilla. Grönberg katseli häntä vakavasti, ja Esalle näytti olevan kovin tuskallista seisoa tuossa. Hän koetti edes rykiä karaistakseen itseänsä.

»Vai niin», virkkoi Grönberg hetkellisen vaitiolon perästä, »kyllä minulla jo on renki pestattuna, mutta . . .»

»No ei sitten . . .» Esa jo liikahti lähteäksensä.

»Älä nyt mene, istu.»

Esa ei kuitenkaan istunut, mutta paikalleen hän jäi.

»Mitä sinä tahtoisit palkkaa?»

»Mutta jos teillä on renki pestattuna, niin . . . En minä toisen eteen.»

»En minä sitä tarkoittanutkaan, mutta sille toiselle olisi toinenkin paikka.»

»Saisko se sen?»

»Kyllä.»

»No sitten. Mitä nimismies itse nyt katsoisi kohtuulliseksi palkaksi?»

Esa kysyi tuota niin arasti, että se melkein kuulosti huokaukselta.

«Hjaa . . . Kesällä lupasin muistaakseni sataviisikymmentä. Mutta nyt on toinen aika.»

»Minä en niin paljoa pyydäkään.»

Grönberg katseli nyt hiukan kummissansa Esaa.

»Täytyy mennä melkein puolet alaspäin», sanoi hän arasti.

»Seitsemänkymmentä viisi markkaako?»

»Jaa . . . sinne päin.»

Oltiin vaiti. Esa pyöritteli lakkia kädessään.

»Tuota», alkoi hän, mutta siitä ei tahtonut tulla mitään.

»Tuota . . . minä olen ajatellut . . . että kun teillä varmaan tullaan tänäkin talvena syömään petutonta leipää, niin . . . tuota . . . enkö minä saisi ainakin joskus viedä leipäosaani kotiin lapsilleni . . . (Tässä syntyi pitempi äänettömyys, sillä Esa nieleskeli ja Grönberg kuulteli henkeä vetämättä). Minä itse söisin sitten täällä kotoani tuotua sekaleipää, sillä . . .»

Esan ääni sortui, hän pyyhkäsi lakinperällä nopeasti poskille vierivät kyyneleet.

»Onko sinulla monta lasta?» kysyi Grönberg hiljaa.

»Kaksi.»

»Joko olette syöneet sekaleipää?»

«Ei, mutta kyllä se nyt näyttää siltä että talvenpäälle täytyy.»

»Niin», sanoi Grönberg, vastaten Esan äskeiseen kysymykseen, »kyllä saat sen leivän kanssa tehdä miten itse tahdot.»

»Kiitoksia.»

Oltiin hiljaa. Esa hankkiusi pois, mutta tahtoi vielä selittää:

»Minulla on sellainen, kummallinen luonto että . . . pian minä suutun ja pian itken.»

Nimismies antoi Esalle vähän pestirahaa, jonka saatuaan tämä poistui. Jäätyään yksin, katseli hän ikkunanpielestä vielä Esan perään, raskas ilme valvoneissa, veristävissä silmissään.

Vähän myöhemmin saapui lautamies, jonka oli määrä lähteä nimismiehen mukaan pitäjälle, ja pian sitten istuttiin rattailla.

Kuura peitti vielä maata yltyleensä aivan kuin lumi-kerros. Kerjäläisiä oli kyllä viime vuosina kiertänyt täälläkin huomattavammassa määrässä, mutta kun he nyt maantiellä niitä useampiakin sivuttivat, koski niiden näkeminen Grönbergiin vielä erikoisemmalla tavalla kuin muulloin. Säälön tunne oli syvempi ja velvoittavampi. Sitäpaitsi ulosmittaus ja ryöstötoimitukset nyt painoivat raskaasti mieltä. Kaubean, viime yöllisen tuhon vuoksi ovat ihmisten mielet muutenkin murheen ja epätoivon murtamina. Lain ja oikeuden nimessä on hänen velvollisuutensa vierittää vielä raskaat lisäpainot monenkin perheen sydämmille . . . Miksi olikin toimitukset sattuneet nyt juuri tälle päivälle? .

Synkeänä, kapinoiden velvollisuuksiensa vastaan, ajoi hän kumppanilleen sanaakan puhumatta. Vaan tämäpä katkaisi äänettömyyden:

»Kuinka monta toimitusta herra nimismiehellä on tänä päivänä?»

Viisihän niitä oli, kolme ulosmittausta ja kaksi huuto-kauppaa.

»Sinne Siikalahden kyläänkö nyt ensimmäisenä ajetaan?»

»Sinne.»

Puhe ei tahtonut sujua. Vähän ajan kuluttua Grönberg itsestään alkoi:

»Meidän täytyy luultavasti paljon toimittaa ulosmittauksia tänä talvena.»

Lautamies ravisti päätään:

»Kyllä, arvattavasti hyvin paljon, ihmiset kun alkavat jo syksystä olla niin kovin ahtaalla ja . . . tämä yö teki nyt koko lopun, niin että . . . mikä siinä oikein tulleeakaan neuvoksi.»

Grönberg johtui kysymään:

»Onko lautamies paljon takauksissa kiinni?»

»Onpahan niihin tullut mentyä.»

Äänestä kuuli kyllä, että tuon asian ajattelemisenkin tuskastutti.

Ajettiin Kuivasen pihaan. Likitienoilla oli Siikalahden Mikko jo odotellut ja yhtyi nyt joukkoon tupaan mennessä.

Kun tultiin sisään, puki emäntä paraillaan rikkinäisiä kenkiä lapsen jalkoihin, piika ajoi pieniä, ruuppaisia perunoita vatiin. Nimismiehen tervehdykseen ei kukaan mitään vastannut. Kaikkiällä, lattialla ja penkeillä oli niin paljon yhtä ja toista, aina perunakuokasta ja hevosloimesta kahvikuppeihin ja silkkihuiviin asti, ettei tahtonut jalka jakautua. Kun ei emäntä käskenyt istumaan, heitti piika perunavatinsa pöydälle, kävi sysäämässä penkiltä vaatteita ja kamaa kookoon, pyyhkäsi siten paljastunutta rahia rievulla ja käski istumaan.

Mutta kenellekään ei ollut siihen aikaa ei halua. Nimismies alkoi emännälle selittää, että hänellä olisi täällä

ulosmittaus Siikalahden saatavista, jotka kolmen eri velkakirjan mukaan tekevät yhteensä 156 markkaa korkoineen, ja kysyi, josko ei emännällä ole rahaa maksaa niitä.

Emäntä laskeusi käsiensä päälle pöydälle ja rupesi itkemään. Hän itki niin haikeasti, niin katkerasti, että lapset, toinen toisensa jälkeen, rupesivat tekemään samaa. Grönberg kyllä tunsu, miten huonossa maineessa talon emäntäkin oli, isännästä puhumattakaan, joka nyt istui linnassa, mutta sittenkin katsellessaan noita turvattomia, syyttömiä lapsia, tietäessään, että talo kokonaisuudessaan kaikkine tavaroineen nyt pian olisi pantava vasaran nenään velkojain tyydyttämiseksi, jotka ilman epäilystä nyt rientävät kaikki saatavansa perimään »kun kauhut ovat linnassa», valtasi hänet syvässäälin tunne. Astuen emännän luokse koetti hän tätä lohduttaa sillä, ettei *tämä asia* nyt niin suuri ole, että sitä niin kovasti tarvitsisi surra, ettei hän kirjoita talon kaikkia lemmiäkään, ei molempia hevosia, vaan koettaa menetellä niin sopivaisuuden mukaan kuin suinkin mahdollista.

Lapset pelkäsivät Grönbergiä ja huusivat yhä kovemmin.

Emäntä alkoi itkunsa seasta puhua. Hän sanoi kyllä tietävänsä sen, että hänellä joukkoinensa on maantie edessä ennen pitkää. Syytti Ellaa ja sanoi, että se on Karin Vennun joukossa juonut omansa ja hänen perintönsä. Kyllä heillä omaisuutta ollut on, eikä tässä syytä köyhiä olla. Aikaa sitten oli hän ennustanut tällaista loppua. Jumalan käsi oli nyt pudonnut päälle hirmuisena ja rankaisevana. Mutta minkä tähden Jumala rankaisee noita syyttömiä lapsiraukkoja? — sitä ei hän ymmärtänyt.

Siikalahden Mikon oli alussa, kun emäntä itkemään rupesi, tehnyt mieli ruveta selvittämään tälle, että olisi ollut mukavampi jo ennen murehtia, että tässä onkin eletty aivan niinkuin pellossa ja että kyllä emäntä on ollut aivan samallinen kuin isäntäkin. Mutta kun ei Sanna sanallakaan syyttänyt häntä, ei muita, Ellan selkään vaan syyt läjäsi,

kun sen itku oli niin katkeraa ja nähtävästi pulppusi ulos murtuneesta sydämmestä, ei Mikkokaan puhunut pahaa sanaa.

Hiljaisina, surullisen mielialan vallitessa, toimittivat he kirjoituksen, merkiten kolme lehmää — neljäs jätettiin taloon — ja toisen hevosen nimismiehen kirjoihin. Se käytiin vielä emännälle ilmoittamassa ja lähdettiin pois.

Nyt ajettiin mökkiläismäelle. Siellä oli myytävä Tuomi-Kustaan lehmä Siikalahden Mikon saatavasta. Mikko käveli nimismiehen rattaitten vieressä ja kertoi, että ei hän olisi tältä Kustaalta hakenutkaan ulos saatavaansa, mutta kun se oli hänelle niin hävittömästi haukkunut erään kerran tässä kesällä, kun hän siitä »vaan kauniisti muistutti». Hän suuttui ja pani hakemukseen.

Jos Mikko olisi osannut aavistaa, että se hymy, mikä nimismiehen huulilla oli, tulkitisi halveksimista ja ylenkatsetta, ei hän varmaankaan olisi juttunsa ja syitänsä niin seikkaperäisesti kertonut. Mutta hän luuli hymyn merkitsevän vallan toista ja siinä innossa hän, kun päästiin Kustaan mökin kohdalle, sanoi:

»Ei niiden sellaisten köyhäin ja työväen sovi antaa silmillensä lentää, niitä pitää vähä nöyryyttää ja opettaa niin että . . . No, kyllä ne saavat tänä vuotena nenäänsä, saavat jo!»

Nimismies pysäytti hevosesensa kujalle ja antoi lautamiehen sitoa sen kiinni vieressä olevaan aitaan. Siitä he kävelivät soukkaa käymäpolkua Tuomi-Kustaan mökille, jonka luona kivillä istuskeli jo muutamia ihmisiä.

Grönberg meni tupaan. Esiriputtomassa sängyssä makasi nuorenpuoleinen vaimo ja itki. Köyhyys irvisti esiin joka nurkasta.

Vaimo oli nuori, eikä ruma. Puna nousi hänen poskilleensa, kun nimismies sisään astui. Hämillään suunnitti äiti katseensa äsken syntyneesen pienokaiseen, joka makasi

hänen vieressään. Tuolilla sängyn luona istui Karhun Esan Liisa, reipas, hyvänäköinen eukko, ruumistansa huojutellen, ja suhditti kahta vanhempaa lasta, jotka taistellen jonkun mitättömän kapineen omistus-oikeudesta kinailivat pöydän luona. Muuten tuvassa oikeastaan ei ollut paljon mitään.

Nimismiestä liikutti.

»Teillä on pieni lapsi, — äsken syntynyt?» kysyi hän.

Niin oli, neljän vuorokauden vanha, ja hän, äiti, oli niin heikko, ettei ollut kyennyt ylös nousemaan.

Missä mies oli? — Eiköhän se siellä ulkona? juuri hän tässä oli. . . Vaimo silmäili ikkunoihin päin ja Esan Liisa, joka näytti hyvin tomeralta ja toimelliselta, nousi ylös ilmoittaen, että hän menee sitä katsomaan. Mutta ovella seishti, kääntyi nimismiehen puoleen, niijasi nöyrästi ja kuiskasi punastuen jotain. Grönberg ei kuullut, jonka vuoksi hän kumartui likemmäksi, ja kuuli mitä tämä kuiskutti. Sen johdosta nimismies hiukan nyökäytti päätänsä ja lähti ulos.

Tuo saman nikkari-Esan vaimo talutti navetasta punakirjavan sarvipäälehmän esiin. Muutamia kerääntyi sen ympärille tarkastelemaan.

»Laihapa se olikin! . . ei ole antanut ruokaa sitten kun kirjoitettiin», kuului Siikalahden Mikon tuttu ääni. Ja toimessaan läheni hän lehmää, tarkastelemaan ja tutkimaan.

»No, mitä tarjotaan tuosta koutikosta sitten?» kysyy nimismies.

»Koutikosta kylläkin!» naureskelee Siikalahden Mikko. »Pahus, kun olet laihduttanut ja piinannut tuota elukkaa sitten kun se kirjoitettiin», sanoi hän navetan seinustaa vasten nojailevalle miehelle, joka siis oli lehmän omistaja Tuomi-Kustaa. Kustaan otsalla väreili ensinnä jonkullainen sinnikäs ilme, mutta kohta se muuttui ivalliseksi.

»Olisitko tuota sinäkään lihottanut?» arveli.

Vaan Mikko ei enää tuota kuullut, sillä hän oli taker-
tunut lehmää huutamaan. Ja Esan Liisa, joka piteli lehmää
kytkyestä, lisäili aina markan Mikon markan päälle, oli to-
meran näköinen ja toimitteli rehevää. Se näkyi nostattavan
Mikon aatamia.

»Karhun Esan Liisapa se näkyy aikovan saada lehmän»,
sanelivat akat. Ja kun alettiin mennä yli 15:sta markasta,
silloin jo näki, että Siikalahden Mikko ei ajatellut ystävällisiä
ajatuksia Esan Liisasta. Lisätessään 16:nneen markkansa,
ilmeni suupieleen ahneuden piirre hyvin selvänä. Liisan
oli 17:sta.

Kun ruvettiin menemään yli 20:nen, alkoi Liisa näh-
tävästi hätäillä ja hapuillen ja epävarmana käänsi hän kat-
seensa tuonne kivellet, missä parin muun naisen kera istui
Märkäsen Annikka. Mutta sittenpä hän kohta reipastuikin.

»Olkoon viisikolmatta!»

»Kolmas kerta.» Nimismies löi puupalikalla kytkyen
kantaan.

»Ei», väitti Siikalahden Mikko, »vallesmanni löi kesken.
Minä olisin vielä lisännyt. Pitää ottaa ylös.»

Grönberg käänsi hänelle selkänsä ja Liisa veti lehmää
navettaan.

»Liisa sai lehmän», sanoivat.

Vaan kun Liisa tuli navetasta, pyhiskeli hän silmiänsä.
Liisan käy sääliksi viedä toisilta ainoata lehmää, arvelivat.

»Sinnekö jätät? Etkö viekään kotiasi?» kyselivät.

Vaan Liisa meni navetan taakse ja sinne Märkäsen
Annikkakin meni. Ja kun Liisa tuli takaisin, vei hän rahat
nimismiehen käteen. Ympärillä seisovista muutamat olivat
peränneet siksi tarkoin, että kuiskeena pian levisi tieto,
että Liisa olikin lehmän huutanut Märkäsen Annikalle, joka
sen nyt maksoi ja jätti Kustaalle. Syykin ymmärrettiin.
Kustaan akka oli ollut Märkäsesessä piikana monta vuotta ja
tuolla Annikalla oli sen kanssa niin hyvät välit. Kun siinä

sitten Annikkaa ruvettiin peräilemään, että mihin se meni, oli hän jo tiehensä juossut. Mutta kun hidasuontoinen Kustaa ehti asian oikean laidan käsittää, käveli hän sanaa sanomatta navetan vieressä olevaan heinäsuojaan, toi sieltä sylillisen nevaheiniä ja vei kirjukan eteen. Posket vavahtelivat liikutuksesta, kun lähti tupaan tapauksesta akalle kertomaan.

Vaan Siikalahden Mikko paneskeli ja hyhkki itsekseen, väänsi kiukkuisesti mälliä poskessaan ja läheni vielä nimismiestä, joka oli pois lähdössä.

»Tuleeko se saatavani nyt täyteen tuosta?»

»Ja jos jäisit paria, kolmea markkaa vaille?»

»Kyllä sitä tarvitsisi omansa saada tällaisina aikoina . .

Onpa siellä heiniäkin, joita olisi sopinut . . Ja olisin minä vielä lisännyt sen lehmänkin hintaan.»

»Voi sinua, voi sinua», äänsi nimismies ja lähti kävelemään pois päin. Ihmiset olivat jo hajonneet. Mikko sieltä kaikkein viimeisenä poistui katkerat ajatukset mielessä. Tällaiset pienet vastoinkäymiset ja toisten halveksimiset häntä eivät masentaneet, vaan ne kiukuttivat. Hän tunsu niin monta ihmistä nyt vihaavansa oikein todenteolla. Synkeästi katsellen saapui hän tielle samassa kuin lautamies juoksi takaisin hakemaan ruoskaa, joka oli unohtunut siihen, missä hevonen oli ollut kiinni pantuna.

»Onko vielä muita huutokauppoja tänään?» kysyi Mikko.

»On. Etkö sitten ole kuullut, että Kariniemen Matin talokin tänään myödään? Lähde huutamaan.»

»Ohoo! vai niin», Mikko oikein vilkkaasti huudahti ja mieli näkyi paremmaksi menevän. Hän aikoi sanoa sille lautamiehelle vielä, että niitä faitaa tulla oikein runsaasti myytäväksi taloja tänä talvena, mutta ei enää ehtinyt, kun tämä juoksi pois.

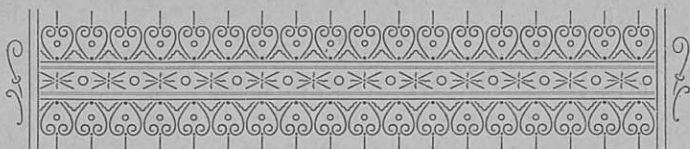
»Vai jo se meni Kariniemikin vieraalle», hän itsekseen pakisi. Ja vähän ajan kuluttua, ihastuneena lyöden reiteensä:

»Ai saakeli! . Siinä saa taas Hautalan Jannekin housuillensa!»

Nyt oli jo katse iloisemmaksi muuttunut. Kaivaen piipusta tuhkat poskeensa, älähti hän vielä:

»Saapa nähdä, kuinka sen Jannen käy tänä talvena.»

Hymyilystä näki, miten Mikko otaksui sen käyvän, ja vielä paremmin siitä, että hän alkoi suurilla pieksuillaan yhä lujemmin mossautella rapakkoa, ja näkyi huvittelevan siitä, että pirskeet lensivät ylös ja leveälle. Kuin Mikolla nyt oli jotain niin iloista mielessä, paineli hän jalkojaan kovemmin maahan. Hänestä tuntui, että niin varmalla pohjalla oleva mies saisi painaa hiukan enemmänkin . . . Sylki ja alkoi viheltää.

XIV.

Yleisen hädän ja puutteen kasvaessa oli kunta jo ollut pakoitettu loppukesällä perustamaan muutamiin kyläkuntiin yleisiä ruokalaitoksia, missä kunnan varoista keitettiin velliä ja leivottiin leipiä, joita sitten ilmaiseksi jaettiin suurimassa hädässä oleville oman kunnan köyhille. Jäkälöitä kerättiin ahkerasti, missä niitä vaan suinkin saatiin. Petäjät kuorittiin leipäaineiksi melkein järkiään.

Tuli syksy ja aikainen talvi. Perunoita oli saatu muutamain paikoin kohtalaisesti hyvin. Mutta kun viljavarat jo edellisinä vuosina olivat monilta talollisiltakin typi tarkkaan huppenneet, täytyi perunoita jo syksystä ruveta käyttämään leipäaineiksi, joten saattoi jo edeltäpäin arvata, että viimeisetkin mukulat olisivat jo, ennenkuin päästään puolitalveenkaan, syötynä. Meren rannikoilla keksittiin sarain juuret oivallisiksi leipäaineiksi. Kun ne kuivattiin ja jauhettiin, saatiin niistä imelän makuisia jauhoja. Monien peninkulmien päästä matkustettiin rannikolle, missä jäätiköllä päivittäin oli kuin markkinat. Laajoista avannoista harattiin rautahaaruilla juuret ylös. Ja kuin kuorma saatiin kotiin ja uunissa kuivattiin, jyrivät lapset juuria aivan kuin makeisia, riemuiten niiden »herkullisesta mausta».

Keittolaitoksia, joita alettiin nimittää *kopukoiksi*, täytyi talven tultua yhä lisätä. Sillä lukuisat köyhät perheet jou-

tuivat kohtuullisen ravinnon puutteessa isän taikka äidin kuoleman johdosta siihen tilaan, etteivät kyenneet enää itse lämmitystarpeitakaan hankkimaan, joten heitä täytyi sijoittaa asumaan keittotaloihin. Ja kun se tapa kerran tuli alkuun, siirtyivät sinne monet vanhukset väsyneinä, monet vanhemmat lapsineen sairaina, ja niiden lisäksi laiskurit, joilla vielä olisi ollut käytettävänä ansaitsemiseen kunnan tarjoomia aputyökeinoja, mutta ei ollut halua niihin ryhtyä, koska heillä oli tietona, että »vaivaisapua pitää saada ilmaiseksi». Sillä tavalla muodostuivat nämät »kopukat» taudin pesiksi, joissa nälkätauti ja poltetauti alkoivat aivan erikoisella tavalla raivota. Kun velliin, samoin kuin leivänkin, täytyi jo syksystä alkaen kaikellaisilla apuaineilla jatkaa, ja kun asiantuntemattomina apuaineitten sopivaisuutta terveydellisessä suhteessa ei osattu huomioon ottaa, oli siinä tietysti ensimmäinen syy sairauteen. Senlisäksi siivottomuus piti kopukkuhuoneissa myrkyllisen ilman. Jauhoja riitti vähän velliin, vielä vähemmän leipään. Köyhäin kesken levisi juoruja, että keittolaitosten hoitajat käyttävät hyväkseen, syövät väkineen itsekin pitäjään viljaa. Köyhällä kehrutettiin, kudotettiin, teetettiin astioita, kauhoja, lusikoita, rekiä y. m., joista hoitokomitean jäsenet antoivat maksuksi leipiä, jauhoja ja joskus rahaakin. Palkkio sellaisista teoksista oli pieni. Ja kun joku sai mielestensä kovin mitättömän vähä, syytti hän komitean jäseniä hävittömyydestä, petoksesta, köyhäin omaisuuden varastamisesta. Semmoiset seikat ja juorut synnyttivät myrkyllistä riitaisuutta ja katkeramielisyyttä. Jos joku hoitokomitean vähemmin onnistunut jäsen olisikin ollut sellaiseen pienemmässä määrässä syyllinen, olivat parjaukset monin kerroin kuitenkin liioiteltuja; sen lisäksi saivat syyttömät kärsiä syyllisten tähden. Varmaa on, että useimmat siinä toimessa olevat uhrasivat aikaansa, varojansa ja voimiansa yleisen hädän lievittämiseksi alttiudella, jolle osanotto yhteisiin harastuksiin parempina aikoina tuskin voi *rakkaudessa* vertoja

vetää. Sillä epäiltynä varkaudesta, kavaltamisesta, vieläpä köyhäin keitosten myrkyttämisestäkin, tarvittiin velvollisuuden tuntoa ja rakkautta, joka sillä tavoin syytettynä yhä saattoi ponnistella lievittääkseen syyttäjäin hätää.

Pitäjään omat viljavarat loppuivat alkutalvesta. Kruunulta oli pyydetty ja saatu jo velaksi, lahjaksikin, mutta ne hupenivat jokaisen mielestä ihmeteltävän nopeasti. Yhä vaan tarvittiin uusia. Kruununkin viljat uhkasivat loppua. Kaupungin kauppiaitten viljavarat loppuivat. Pietarin viljama-
kasiineista erotti rahdin ajoihin tottumatonta pohjolaista melkein voittamaton matka. Kyllä senkin matkan muutamat voittivat, mutta se vilja maksoi rahaa!

Näin ollen täytyi kopukoissa keitosten ja leivosten huonontua. Yleisissä töissä, joista huomattavin oli kirkonmaan kaivu, täytyi palkkojen, joita jauhoilla maksettiin, yhä pienentyä.

Lukemattomia talollisia joutui vararikkoon ja mieron-tielle. Kaikki luotto hävisi kerrassaan.

Kuolevaisuusprosentti nousi nousemistaan. Sunnuntaisin haudattiin 20—30 ruumista pitäjäässä, jonka väkiluku nousi 4—5 tuhanteen. Moni tuntematon mieron kulkia, entinen upea talollinen, köyhän mökkiläisen kanssa sai hautauksen sellaisessa joukossa usein ilman, että kukaan tiesi, kuka hän on.

Vaikka kuulutuksella kirkoissa oli kielletty köyhiä lähtemästä kerjuulle toisiin pitäjäisiin, täytyi kiellon pakostakin jäädä kuolleeksi kirjaimeksi. Mitä välittivät nälkäiset ihmiset, jos saivatkin vankikyydin! Saihan silloin edes yöpaikoissa leipää. Niinpä virtailikin niitä ristiin rastiin Etelä-Pohjanmaan suomalaisissa rantapitäjissä useimmat tullen sisämaasta päin, missä puute oli vielä suurempi ja tuntuvampi. Niitä olisi saanut pitäjään voimalla kyyditä, jos kaikkia olisi tahdottu kotipaikoilleen palauttaa.

Inhimilliset tunteet ja käsitteet muuttuivat ihmeteltävässä määrässä. Toinen nälkäinen saattoi katsella toisen kuolemaa helytmättä. Oma kuolemaansa harva ajatteli ollenkaan sillä tavalla kuin tavallisissa oloissa. Sitä ei aina pidetty edes helpotuksena ja pelastuksena kärsimyksistä, enemmän vaan kuin jonain tavallisena talon muuttona, josta ei edeltäpäin viitsinyt sen enempää ajatella. Rajaton yhtäkaikkisuus ja välinpitämättömyys oli tullut aivan yleiseksi. Inhimillinen olemus, ihminen ajattelevana olentona, näytti ikäänkuin vähitellen haihtuvan, häviävän ja katoavan ruumiista jo ennen, kuin kuolema tuli ja korjasi pois.

Oli maaliskuu. Siikalahden Mikko oli taas kerran palaamassa Stoltin luota, jossa hän viime aikoina oli alkanut yhä ahkerammin käydä. Nyt oli oluttehtaan hirssiä jo ruvettu ajamaan Siikalahden pellolle jokirannalle, mihin se aijottiin rakentaa, joten puuha sen kautta oli joutunut julkiseksi.

Mikon luottamus omiin voimiinsa oli tämän vuoden kuluessa paljon kasvanut. Se seikka häntä aina hiljaisesti harmitti, ettei häntä valittu vaivashoitokomiteaan. Näyttääksensä kykyänsä siihen, arvosteli hän usein komitean jäsenten toimenpiteitä, puhui paljon enemmän ja ystävällisemmin köyhän kanssa kuin ennen. Hän saavuttikin tarkoituksensa: köyhät rupesivat pitämään Mikkoa miehenä, jolla olisi kykyä ja halua vaikuttaa parhaimmalla tavalla hoitokomiteassa. Esteenä hänen siihen valitsemiselleen oli vaan se, etteivät nuo, jotka olivat aina kaikessa tottuneet olemaan päältäpäsmäreinä, vaikuttaneet Mikon vaalin hyväksi.

Hän itse ajatteli todellakin samaa. Se sapetti häntä kovin, että miehet, joilla tuskin enää oli mitään *omaa*, saivat olla sellaisissa kunniatoimissa. Mutta samalla hän jonkullaisella vaistomaisella tyydytyksellä tunsii olevansa tulevaisuuden mies.

Stoltin ja Mikon suhde oli muuttunut Mikolle varsin mieluisaksi sen kautta, että hän oli jo pari kertaa tämän talven kuluessa ollut tilaisuudessa lainaamaan Stoltille rahaa. Hän ei enää liiaksi kumarrellut Stoltia, vaan kohteli jonkullaisella yhdenarvoisuuden tunteella.

Stolt kuului vaivais-apukomiteaan. Tänäpäin oli Mikko hänelle siitä pistelty, ihmetelty, että mihin ne jauhot joutuvat, kun niitä niin niukasti köyhillekin annetaan ja sanonut suoraan, että yleisesti luullaan, että komitean jäsenet itsekin niistä puuronsa keittävät, — vaikka ei kapteineja epäillä, oli hän selittänyt. Kapteini kyllä tiesi, että häntä muiden muassa epäillään, ja suuttui. Mikko selitti, ettei hän sillä puheellaan mitään pahaa tarkoittanut, mutta hän puhui sitä mitä oli kuullut köyhäin puhuvan heidänkin kylällä, jossa kopukka oli Hautalassa, josta ne raukat aina tulivat heille nälissään valittamaan.

Kiivaita sanoja vaihdettiin ja erottiin. Mikkoa kovin huvitti, että oli saanut »sitä herraakin pureskella», kuten hän itse kotiin päin ajellessaan, mielihyvissään itsekseen virkkoi. Hän laski siinä, että jollei tämä olisi toivonut juuri hänen, Siikalahden Mikon avulla pääsevänsä omistamaan puolta oluttehdasta, niin varmaan se olisi kimppuun käynyt ja ulos ajanut. Mielissään vihelteli hän hiljaa.

Matka jatkui. Yhä pyörivät ajatukset saman asian ympärillä. Vihoissaan hän kerran oikein ääneen ihmetteli sitä, että jotkut pöllöpäät saattavat vielä uskoa sitäkin, että ne hoitomiehet eivät ollenkaan ottaisi pitäjään jauhoja, vaikka ei kenenkään silmä heitä vartioimassa ole. Hän ei kumminkaan usko! . Veroitetaan ja kannetaan sitten vaan niiltä, joilla vähän on, niin että kohta tässä saa viedä ruistynnyrin joka viikko . . .

Valtaavat lumituiskut olivat nujuttaneet tielle korkeita, paksuja lumikinoksia, tie oli melkein tukossa. Mikon täytyi ajaa hiljaksen, joten hänellä oli kylliksi aikaa miettiä, suuttua

asiasta toisensa perään. Tie kulki metsän läpi. Mahtava kuusikko teki juhlallisen, s. o. Mikkoon unettavan vaikutuksen. Kun hevonen käveli, alkoi Mikko torkkua.

Hän säpsähti, kun hevonen äkkiä hypähti tien viereen ja rupesi kuorsaamaan. Päästyään tolkulle äkkäsi hän tien vieressä kinoksessa ihmisen suullaan makaamassa. Mikko räiskäytti ohjaksilla hevosta ja ajoi edelleen. Mutta kohta muutaman sylen päässä hän kuitenkin jälleen pidätti ja katsoi taaksensa. Rääsyinen miespuolinen olento se oli joka siinä kinoksessa yhä makasi hievahtamatta. Mikko antoi hevosen seisoa, nousi reestä, laski koiraturkkinsa kauluksen alas ja näytti miettivän. Siinä tuli hän huomanneeksi, että on hyvin kylmä. Matkaa likimpiin ihmisasuntoihin oli pari vanhaa virstaa.

Hän näytti hyvin epävarmalta, mitä tässä oikein tekisi, kun istui takaisin rekeen. Ikään kuin puoliksi kieltäen, puoliksi käskien äänsi hän hevoselle:

»Soo . . .»

Hevonen lähti. Mutta samassa pistäysi tien mutkasta näköpiiriin joukko kerjäläisiä. Silmänräpäyksessä teki Mikko toisen päätöksen, käänsi hevosensa takaisin ja ajoi kinoksessa makaavan luokse. Hevonen korskui, pelkäsi, eikä tahtonut pidättyä seisomaan kun isäntä nousi reestä, ja rupesi kääntelemään kinoksessa makaavaa. Se oli vanha mies, kovin heikoissa vaatteissa. Sauva oli vielä kädessä. Suusta oli tullut hiukan verta, mikä oli jo ehtinyt melkein jääksi kylmettyä.

Mitä tehdä tuon kanssa? Henki oli varmaan lähtenyt jo useita tunteja sitten. Jollei olisi tuossa ollut noita eläviä kerjäläisiä, olisi Mikko jättänyt siihen, mutta nyt ei tahtonut iletä.

Kerjäläiset ehtivät paikalle.

»Onko se kuollut?» kysyi joku, jolla itsellä ei näytänyt olevan pitkiä aikoja jälellä.

»Kuollutpa näkyy olevan, pitäneekö viedä sen kirkolle?» Mikko päätti kynsien arveli. Pari poikasta potkivat kuollutta äijää sääriin.

»Kuollut se on», sanoivat. Vaimo, jolla oli kelkka, istui siihen lepäämään eikä tullut edes katsomaan. Tapaus ei näkynyt häneen ollenkaan koskevan.

»Mistä lie tuokin?» arveli mies.

Kukaan ei sanonut siihen mitään. Mies lähti taivalta-
maan, sitten pojat, ja vihdoin vaimo, muutama syli väliä
aina jokaisella.

»Olisitte saaneet pitää tätä hevosta niin kauan, että
minä saisin sen rekeen», huusi Mikko perään. Kukaan ei
aluksi kääntänyt päätänsäkään. Mutta sitten suurempi poika
palasi ja kysyi: »Olisiko teillä leipää?»

Mikosta tuntui tuo kysymys juuri tällä hetkellä, ja
sillä äänellä lausuttuna kun poika sen sanoi, niin kummal-
lisesti vaikuttavan tuolla sisässä, että hän sanaa sanomatta
kaivoi reen pohjalta hevosen apeleivän. Silmänräpäyksessä
nousi pojan luisille poskille punaa, silmistä iski intohimoinen
välähdys, kun hän hyökkäsi kiinni leipään, jonka Mikko aikoi
taittaa. Tämä ei osannut olla varuillaan. Poika sai leivän,
pisti sen nuttunsa alle ja lähti juoksemaan. Mikko kirosi,
huusi, mutta poika juoksi vaan. Äiti, jonka ohitse poika
ensin pääsi, ymmärsi puuhassa olevan jotain tavatonta ja
huusi:

»Pekka! . Saitko sinä leipää?»

Pekka ei vastannut mitään, juoksi vaan. Mutta huuto
herätti toisten huomiota.

»Häh? Leipää!» huusivat isä ja veli, ja rupesivat
tavoittelemaan Pekkaa. Tämä poikkesi vähän ajetus-
tuelle metsään, pienempi veli ja isä perässä. Äiti heitti
kelkan siihen, alkoi yrittää jälessä huutaen äänellä, jota
täytyy itse kuulla, osatakseen selittää sen synnyttämiä tun-
nelmia:

»Pekka! . anna leipää äi . . .»

Siihen hän kaatui suulleen . Ja mitä hän sitten huusi, sitä ei Mikko eroittanut. Mutta jos hänellä tässä olisi ollut toinen leipä, olisi hän sen vienyt tuolle vaimolle. Metsästä kuului hajanaisia huutoja. Kuulosti sille, että siellä jo käsi-kähmässä oltiin . . Äiti oli noussut istumaan kinokselle ja nojasi leukaa käteen, aivan kun olisi ollut alla tuoksuva mätäs ja päällä paahtanut juhannus-aurinko sen sijaan että nyt porotti Pohjolan pakkanen.

Mikko sai vedetyksi ruumiin rekeensä. Hevonen pelkäsi ja pyrki laukkaamaan.

Siikalahden isäntä oli harvinaisessa sielutilassa. Kaikki mitä tässä oli tapahtunut, ruumiin korjaaminen ja leivän antaminen, olivat niin kokonaan hänen periaatteitaan ja tapojaan vastaan. Tuntui kuin joku hyväilevä liikutus ja tyydytystä tuottava mieliala olisi sittenkin pyrkinyt häntä syleilemään. Sisässä taistelivat mielipiteiltään vastakkaiset henget, ja niistä tuo vasituinen, joka siellä ainaisesti sai ylivallan pitää, tuntui nyt joutuvan alakynteen.

Mikko oli siksi ymmällä, ettei voinut itselleen selittää oliko hän nyt tehnyt tuhmasti vaiko viisaasti, vaikka mies yksinomaan sitä vaan mietiskeli. Hevonen oli lakannut pelkäämästä. Se juoksi hiljaista hölkkäjuoksua. Jähmettyneen, tuntemattoman vanhuksen ruumis makasi reenpohjassa kuin kivi. Kasvot olivat jääneet hiukan näkyviin, eikä ajaja saanut niistä silmiään pois käännetyksi. Mikko ei nyt viheltänyt, ei nauranut, silmissä vaan oli vakava, totinen, kauhusta puhuva ilme. Viimmein hän peitti nuo kasvot loimella, käski hevosen juoksemaan nopeammasti ja huokasi.

Metsä loppui. Tuolta näkyi kirkko, tässä välillä matala maakumpu, jota yhdellä taholla erotti kylästä matala

metsikkö. Kummalla liikkui ihmisiä, sieltä kuului ääniä, rautakankien ja kuokkain kalsketta, kivien vetäjain pitkäveteisiä huutoja.

Siellä myllerrettiin kiviseen mäkeen uutta hautausmaata.

XV.

Mikko pidatti hevosensa. Muuan mies istui tien viressä nojaten päätä käsiin, kyynäspäitä polviin. Kun hevonen seisautui aivan viereen, nosti mies väsyneesti päätänsä.

»Ka, suutariko se onkin . . en ollut tunteakaan», Mikko sanoi.

»Niinpä on.» Suutari näytti niin väsyneeltä, ettei olisi uskonut hänen kykenevän tuosta omin voimin ylös nousemaan.

»Kuka täällä on tänäpäivänä teettäjänä?» kysyi Mikko.

»Varpulan Valee.»

Mikko katseli mäkeen, mistä rautakankien ja kuokkain vaihtoinen, voimaton kalahteleminen kuului. Mies taas silmäili reessä makaavaa ruumista, mutta ei näyttänyt mitään uteliaisuuden merkkiä. Kysäsi kuitenkin vihdoin:

»Onko tuo kuollut?»

Mikko selitti, että se on kuollut ja hän oli löytänyt sen lumipurkusta, eikä tuntenut, kuka se oli. Suutari nojasi jälleen pään käsiin ja kiinnitti katseensa maahan.

Mikon mielestä tehtiin tuolla työtä äärettömän laiskasti. Useimmat istuskelivat, toiset muodon vuoksi silloin tällöin kalkauttivat asetta. Ne taas, jotka kivirekiä vetivät, — enimmäkseen naisia, — pidättivät joka askeleella, kaa-

tuilivat ja kompuroivat toistensa jaloissa. Mikko ajatteli: »Laiskoja syötetään tyhjän päälle», ja johtui siitä kyselemään, että missä Valee on, kun ei työmaalla näy? Suutari tiesi tämän menneen kylässä käymään. Mikon ajatus jatkui: »Luottamus-miehiä ollaan ja pitkin kyllä vaan kuletaan piiputellen ja loritellen . . .»

»Paljonko jauhoja te nyt saatte päivässä?»

»Puolen naulaa».

»No elääkö sillä?»

»Niin kun näkyy . . . Elää sitä tällä lailla». Mies ei edes silmiään nostanut.

»Ja saatiinhan hiljakkoin kruunultakin taas mattoja, kuinka paljon niitä saatiinkaan?»

»Kuuluupa saadun».

Toisiakin miehiä jo saapui paikalle. Ne olivat vähän voimakkaampia ja siksi vilkkaampia kuin suutari. Hän kun oli tottunut elämänsä hyvää syömään, meni huonolla ravinnolla heikommaksi kuin ne, jotka kaiken aikansa olivat tottuneet vähällä ja huonolla ravinnolla toimeen tulemaan. Otettuaan selvän siitä, että reessä makaava mies oli kuollut, vieras kerjäläinen, ja yhden osoittaessa sitä kohtaan huomattavampaa sääliä ja surkuttelua kuin muut, rupesivat toiset kuuntelemaan suutarin ja Mikon keskustelua. Ja Mikko kertoi, miten hän oli äsken kapteeni Stoltillekin sanonut suoraan vasten naamaa, että sekin oli teettänyt omia töitensä pitäjään ja kruunun jauhoilla. »Kruunun jauhot pitäisi antaa köyhille ilman, ei niiden edestä tarvitsisi köyhäin työtä tehdä . . . Eipä niiden edestä näy rikkaatkaan tekevän mitään.» Viimeisen huomautuksensa johdosta Mikko hymähti. Salaperäisenä ja tutkivana kulki katse höröllä korvin kuuntelevain miesten silmistä vakoillen, että ymmärtävätkö nuo. Ja ne ymmärsivät. Suurella, leveällä äänellä ja liikkeellä muuan sepän näköinen mies kohta perään virkkoi:

»No minä olen sanonut näille, kun niitä jauhoja niin nätisti punnitaankin ja kun nyt on taas ollut puhetta siitä, että jauhomäärää vielä vähennetään, niin minä olen sanonut näille, että mihinkä helvettiin ne jauhot joutuvat, kun hiljan oli maaherraltakin saatu kymmenen mattoa».

»Kymmenen? Enempihän niitä saatiin?» muistutti Mikko.

»Kymmenen niitä oli», tiesi joku.

»Mistä sinä tiedät? Oletko sinä ollut niitä katsele-massa?» kyseli seppä ikään kun aikeessa päälle käydä.

»Niin meinaatteko sitte, että ne kopukkain isännät niitä omalla väellään syöttävät?» kysyi muuan vaatimat-toman näköisenä.

»Kuka sitä nyt sellaisia epäilisi», selitti Mikko ja katsoi kierosti seppään.

»Minä olenkin sanonut, että se on kumma, kun ei sitä Siikalahden kestikievaria panna hoitomieheksi, sen ei tar-vitsisi hiviöidä köyhäin osaa, kun on itsellä kyllä, ja kun on ainakin reiru ja rehti mies . . . Annas nyt, veli, yksi tupakkipiipullinen». Seppä meni piippuansa kaivaen Mikon ääreen, joka veti esiin massinsa.

Yhä useampia miehiä oli kokoutunut tielle, missä äskeisestä aineesta oli vilkas juttu ja möyhinä käymässä. Mikko huomasi pistäneensä tulta tappuroihin ja se miellytti, vaikka samalla nousikin pelko, että nuo hänen syyksensä rupeavat selittämään nostettua huhua. Antaen tupakka-kukkaronsa kiertää miehestä mieheen, ja saaden siten näiden myötätuntoisuuden puolellensa, virkkoi hän vielä hyvin to-tisena:

»Ei teillä näy täällä tarkka peräänkatsanto olevan».

»Ei suinkaan ne viitsi täällä olla, kylässä ne juoksevat kaikki päivät».

»Noo, ei se sellaisella palkalla kannata teidänkään paljoa tehdä. — Ei mutta, kyllä minun nyt täytyy mennä». Hän istui rekeen ja tarttui suitsiin.

»Älkää nyt vaan niin sanoko, että minä teille olen kertonut sellaisia epäluuloja, että hoitomiehet jauhoja itselleen ottavat. En suinkaan minä tiedä mitään, enkä uskokaan, en yhtään, että he sitä tekevät, mutta tuli sanotuksi, mitä on kuullut».

Monella suulla huudettiin, että mitä se isäntä nyt turhia, eihän tässä olla mitään kielilakkareita, hui hai! . Onhan niitä sellaisia juttuja tässä jokainen kuullut . . . Oonhan toki!

»Niin ja teidän parastanne minä sillä tarkoitan».

»Senhän nyt jokainen älyää ja ymmärtää!» muuan innostunut ämmä huusi.

Mikko nykäsi hevosta suitsista ja lähtiessään huusi hartaasti:

»Jumalan haltuun!»

»Jumalan haltuun, Jumalan haltuun, isäntä!»

Tuomi-Kustaa istui laihtuneen varjon kaltaisena taampana ja nauroij¹ toisten kehuessa Siikalahden isäntää, joka useimpain mielestä nyt yhtäkkiä oli muuttunut pitäjään rehellisimmäksi isännäksi.

Melu yhä paisui. Voimiakin näytti nyt jostain salaperäisestä lähteestä virtailevan semminkin akoille. Siikalahden isäntä oli onnistunut virittämään tulta jo ennestään kyteviin tappuroihin. Monet olivat ennenkin usko-
neet ja pelänneet, että hoitomiehet elävät vaivaisten osilla, nyt se oli varma. Heillä oli jokaisella vatsassa kurraava nälkä, kotona perhe, tahi joukko omaisia, joiden henki riippui niistä armopaloista, mitkä kunta kykeni yhteis-varoista liijostamaan. Heillä oli vilu, heitä väsytti. Kuitenkin piti olla pakkasessa, tehdä työtä, »työllä ja väellä, talollisten maatessa, ansaita keisarinkin lahjoittamia jauhoja!» kuului yleisenä katkerana säveleenä.

Varpulaisen tullessa kylästä oikotietä ei kukaan ollut työssä, kaikki melusivat ja pauhasivat yhdessä joukossa. Valeen huomattessaan hajousivat useimmat ja ryhtyivät työhön. Tuo oli ennestään tuttu tapa. Melkein aina kun työn katkastaja oli poissa, oltiin laiskana. Vaan eihän siitä paljoa välitetty; pääasiahan oli, että olivat työn touhussa.

Vaan nyt kun Valee ehti paikalle, jäivät muutamat miehet istumaan ja jotkut, joilla tupaakkaa oli, tupakoimaan. Valee ei mennyt heidän luoksensa, eikä aluksi pannut mitään huomiota heidän käytökseensä. Sen sijaan hän meni autamaan ja neuvomaan erästä ryhmää, jossa muutamat yrittivät isonlaista kiveä reelle. Kun se oli saatu, ei vetävä akkaliuta tahtonut saada kuormaa liikkeelle. Aijottiin vähentääkin sitä, mutta Valee kielsi ja huusi noille istuskeleville miehille:

»Tulkaa vetämään tuota kuormaa . . seppäkin, väkevä mies!»

»Ei ole kiirettä!» seppä vastasi. Valee otti sen tavalliseksi leikkipuheeksi, eikä välittänyt siitä sen enempää. Mutta hänen kasvojensa ilme oli tavallista huolestuneempi, joka johtui siitä, että hän oli kirkonvartialta äsken kuullut, että jauho-annokset täytyy huomisesta alkain vähentää. Valee itse silmin näki, miten nuo raukat heikkonivat päivä päivältä. Ja puolella jauhonaulalla, mitäpä sillä pysyisikään kunnossa ihminen, jonka ainoana ravintoa tuottavana ruoka-aineena se on ja johon osallisina sitten vielä useallakin olivat lapset, vaikkapa ne hoitoloista saivatkin keitosta.

Mutta nyt jo Valee uudelleen katsoi miehiin, jotka tuolla istuivat ja tupakoivat. Kiukkuisemmin huusi hän:

»Tulkaa vetämään tuota kuormaa, te sieltä! Ei teillä ole parempi oikeus laiskottelemaan tässä kuin muillakaan.»

»Vedä itse!» kuuli hän kuiskattavan ikään kuin tarcoituksella, ettei se kuuluisi hänelle. Ja samalla siellä jotkut

ilvehtien naurahtivat, eikä kukaan liikkunut paikaltaan. Silmäkulmiansa rypistäen kiinnitti hän huomionsa sinne.

»Ettäkö vedä itse, vai mitä?»

Ei kukaan vastannut. Naiset rupesivat sohisten suoristamaan vetoköyhtä ja saivat nyt kuorman liikkeelle. Valee astui istujain luokse.

»Kuka niin sanoi, että vedä itse?»

Ei kukaan puhu mitään.

»Lähtekää työhön paikalla!»

Pari miestä alkoi vitkaan nouseskella, vaan seppä, nojaten leukaa käsiin ja kyynäspäitä polviin, kysyi:

»Onko aikomus taas vähentää jauho-annoksia?»

Valee vähän ällistyi.

»Mistä sinä sen tiedät?» kysyi.

»Tietäänpähän».

Miehet näkivät Valeen kasvojen ilmeestä, että se oli totta. Joku virkahti äänellä, joka kihisi vihasta:

»Kyllä sitä aina tietään».

»Vaivais-hoitokunta on, hyvät miehet, pakoitettu sen tekemään, taikka muuten loppuisivat varat ennen kevättä. Parempi on tulla toimeen vähällä kun tyhjällä».

»Mutta mihin helvettiin ne jauhot joutuvat, kun siinä kopukkavellissä ei ole kuin hyppeellinen padallisessa ja...»

»No se ei ole sun asiiasi tutkia eikä mun selvittää. Vai luuleeko seppä ehkä, että minä niitä jauhoja syön?»

»No jonkun niitä täytyy syödä, kun ne ovat aina kaikki vaikka kuinka usein uusia saataisiin, ja kun ei niitä köyhät saa...»

Valeen poskille nousi tumma puna ja toiset miehet alkoivat jo peläten paeta edemmäksi. Mutta seppä seisoi vihasta puhkuen paikallaan eikä väistänyt rahtuakaan Valeen tulisia silmäyksiä.

»Kyllä se on nyt parasta», sanoi Valee, »että hillitset hiukan suutasi ja menet työhösi. Sinun omatuntosi tietää

kyllä, että *minä* en vaivaisten jauhoja syö, sillä *minä* en niitä tarvitse . . .»

»No sen *minä* helvetin hyvin tiedän, ettet *sinä* niitä tarvitse, mutta siihenkö ne rikkaat tyytyvät mitä he tarvitsevat . . .»

»Tuki suus!»

»En *minä* *sinua* pelkää!»

Valee alkoi hapuilla kankea.

»Anna kangen olla!» kuului murrokselta ja useita miehiä riensi paikalle seppää puollustamaan.

Pääasiallinen sisältö nyt syntyneessä melussa oli ki-roileminen.

Valee huohotti kovasti, sillä hänen oli vaikea saada kuohunutta luontoansa asettumaan. Se onnistui kuitenkin, jopa siihen määrään, että jo saattoi taas ihan maltillisesti puhua:

»Vai on teillä kapinavehkeet!»

»Jauhomäärää ei saa vähentää».

»Te ymmärrätte sen, ettei se ole yksin *minun* eikä teidän päätettävissä. Teillä näyttää olleen yhteinen sopimus, vissiinkin antaa *minulle* selkään?» Hän nauroi niin että kajahteli. »Ettekö te hyvät miehet käsitä, että jos *minä* olisin yhtä hullu kun te, niin *minä* tuolla kangella voisin ruhjoa teidät mäsäksi ihan joka ainoan sorkan!» Hän astui ihan ryhmittyneen mies-joukon nenän eteen, jolloin useimmat jo alkoivat peräytyä. Nähtävästi alkoivat käsittää, että se todellakin olisi hyvin mahdollista.

»Joka ei heti paikalla mene työhön, niin jumalauta! — *minä* näytän, että *minä* saan tottelemaan.»

Useimmat alkoivat hajota sanaa sanomatta.

»*Minä* en *sinua* pelkää!» seppä uudelleen vakuutti.

Silloin Valee otti hänen kauluksestaan ja huitasi ruoskana lumihankeen, mihin seppä upposi melkein näkymättömiin.

»Kuka myöskään ei mene?»

Jokainen meni. Alettiin työhön niin hiljaa, ettei kukaan puhunut mitään. Valee peräili seppää, joka vitkalleen nousi ylös, puisteli lumia itsestään ja istui jälleen kivelle. Kun hän jonkun ajan kuluttua meni sinne, löysi hän tämän itkemästä.

»No, mitäs nyt?» kysyi Valee.

»Minä vaan tässä ajattelen, että köyhyys ei ole mikään ilo. Jos mulla olisi sellainen ruoka kun sinulla, niin et sinä minua noin heittelisi.»

»Parasta on nyt sitten lähteä työhön.»

Seppä nousi ja puoliksi rukoilijan äänellä valitti:

»Kuule, mutta jos minulta vähennetään jauhomäärää vielä puolesta naulasta, niin minä en voi elää.» Entistä kuuluisaa painimamiestä ja tappeliaa niin kovin harmitti, kun oli noin voimattomaksi joutunut. Valee selitti, että jauhoannoksia ei suinkaan vähennettäisi, jollei siihen olisi välttämätön pakko.

»Minä vaivainen olen sitten tottunut vielä niin iso-ruokaiseksi . . . Tuollaiset kärpät, kun tuo räätäli, tulisivat kyllä toimeen puolta vähemmällä.»

Näin puhellen meni seppä toisten joukkoon ja rupesi siellä työhön, s. o. seisoskelemaan kankensa varassa ja komentamaan toisia.

Työtä tehtiin nyt niin kuin tavallisesti, mutta hyvin äänetönnä. Valee käsitti, että tuossa joukossa oli todella syntynyt epäluuloa hoitomiehiä vastaan ja että ne epäluulot nyt hautuivat ja juurtuivat sydämissä. Kun katseli niiden voimattomia liikkeitä, kuihtuneita kasvoja ja epätoivoisia, loistottomia silmiä, käsitti, että heillä ei enää ollut kykyä täysitajuisesti harkita asemaansa.

Valeeta yhä enemmän tuskastutti äänettömyys ja harvasanaisuus. Se pakoitti hänet yhä enempi syventymään, ajattelemaan niiden asemaa, jotka puolesta jauhoaulasta ja vastaisuudessa kenties neljänneksestä olivat pakoitettut teke-

mään päivän työtä, ja elämään sillä. Yhä enemmän alkoi hänen rintaansa ahdistaa . .

Tuossakin eräs äiti, hänen nuoruuden tuttavansa, oli vetämisen puuhassa ja pysyi tuskin jaloillaan. Valee johtui ajattelemaan, että sillä oli kotona kolme lasta ja mies, joka oli täällä loukannut jalkansa eikä sen vuoksi voinut nousta vuoteesta. Ja kun hänen silmänsä kiintyivät syrjästä tarkastamaan tuon naisen muinoin vereviä ja ilmeikkäitä kasvoja, kasvoja, joissa nyt oli jo melkein kalman väri, kun hän samalla käsitti, että se jauhotukko, jonka hän täältä vie päivittäin, tulee jaetuksi myöskin lasten kanssa, jotka kyllä saavat hoitotalosta velliosansa, — niin hänen rinnastaan nousi kurkkuun niin paksu pala, että täytyi lähteä hetkiseksi kävelemään, saadakseen sen laskeutumaan.

Valee ei ollut sillä tavalla kuin nyt tullut ennen ajatelleeksi näiden ihmisten kohtaloa. Hän kyllä oli säälinyt ja uhrannut paljon aikaa ja vaivaa heidän puutteensa poistamiseksi. Mutta sen tehtyään oli hän tuntenut sydämessään hyvin täytetyn velvollisuuden tuottamaa rauhaista tyydytystä. Nyt oli aivan toisin. Kuin siivillä pakeni tyydytys yhä etäämmälle, jättäen sijaan tuskallisen, selittämättömän halun katsoa jokaisen sydämeen tuossa joukossa, saadakseen selville millä tavalla, millä tunteella ne kantoivat kovan kohtalonsa taakkaa. Milloin kiintyi hänen huomionsa perheen isään, joka ennen oli elänyt hyvissä varoissa puutteesta tietämätönnä ja nyt, estääkseen elämän lankaa katkeamasta, huonoissa, repaleisissa vaatteissa, jalkain palellessa rikkinäisissä kengissä, koetti viimeisillä voimillaan vääntää *kiviä*, ansaitakseen illalla puolen naulaa jauhoja. Puolikasvuisia tyttöjä, joiden poskien hän muisti raikkaasti punottaneen vielä joku kuukausi sitten, mutta joissa nyt oli taivaan pilven kuultava väri, oli joukossa monta ja niiden kasvoille oli nälkä painanut ikäihmisen elämästä välittömän kokemuksen leiman. Huomio kääntyi ään-

tömään poikaseen, joka voimatonna kieriskeli toisten jaloissa, yritti itkemään, mutta muuttikin sen kiroilemiseksi; kiroidi ja parkui siksi kun voimat riittivät ja rauhoittui sitten kuin vanhus. Harmaapäitä vanhuksiakin oli siinä. Ne kyllä olivat muihin verrattuina enemmän tavallisenä näköisiä, sillä heihin ei nälkä vaikuttanut samallaista muutosta kuin nuoriin. Mutta sittenkin tuntui Valeesta, että he voivat elämänlankaansa vaan hiukan jatkaa tuolla ponnistelullaan, se kuitenkin tulee katkeamaan ennenkuin päästään uudisrukiiseen.

»Kuinka rakas elämä sentään on!» hän huoautti, sovitellen omaa eivänsä rakkauttaan niihin, jotka tuossa maksoivat viimeisistä päivistään kallista vuokraa, koettaen kuoleman tuloa lahjoa, yrittää viimeistä ponnistusta.

Tuolla muuan entinen hurja junkkari Koipi-Siukku, joka tuskin jaksoi pystyssä pysyä kankensa varassa, ansaitsi hänkin ruokaansa. Paljon oli sekin mies saanut elää mukana. Noin 10—15 vuotta takaperin ei ollut sitä kekkeriä, sitä tappelua missä ei Siukku ollut mukana. Oli se osannut varastaa, jumalaties' eikö murhiakin tehdä. Murtunut, masentunut oli Siukku nyt. Oli niissä monessa muussakin ollut miestä aikoinaan ja nyt ne pelkäsivät hänen, yhden miehen kovaa sanaa! Toisissa oloissa se olisi saattanut itsekkäisyyden ja mieltymyksen tunteita herättää, nyt se herätti tuskallista ahdistusta. Valee ei muistanut milloinkaan olleensa sillä tavalla raskasmielinen kuin tänään.

Äskeinen kahakka oli istuttanut hänen mieleensä ajatuksen, että ne tuossa epäilevät häntä ja muita hoitokunnan jäseniä yhteisen viljan varkaudesta. Se painoi kuin lyijy. Ne eivät uskoisi selityksiä, vaikka heille enkeli puhuisi. Hän oli tähän asti niin hyvällä ja alttiilla mielellä tehnyt hoitokunnan jäsenenä mitä ikänä oli voinut, siinä uskossa että puutteen alaiset kuitenkin tuntevat kiitollisuutta rehellisiä auttajiaan kohtaan. Ne pitävätkin roistoina, kuka tietää, mitä kaikkea ajattelevatkaan! Tuossa tilassa voivat ihmiset ajatella siitä,

jota he pitävät sortajanaan, kuinka hävyttömiä ja rumia asioita hyvään! .

Hänen teki mielensä puhua, selittää . . . Mutta jokainen ajatus ja sana näytti niin tehottamalta, että mitä enemmän hän sitä mietti, sitä kammottavammaksi noiden ihmisten epäluulo häntä vastaan hänen mielikuvituksessaan kasvoi.

»Ja ennenkuin päästään edes kevääseen!» ajatteli hän, »niin mitä kaikkea tapahtuneekaan». Hänestä tosiaankin näytti ihan luonnottomalta vaatia noilta työtä siitä, mitä niille annetaan. Jos hän saisi määrätä, ei hän vaatisi sitä . . .

»Mutta sitten ne kerjäisivät työn puutteessa, vastus olisi paljon suurempi ja niiden kärsimykset tuskin sen vähäisemmät», muisti hän ennen väittäneensä, kun joku muu oli ehdottanut sitä, mitä hän nyt ajatteli . . .

Alkoi tuiskuttaa lunta. Päiväkin oli jo jälki puoleen kulunut.

»Saatte lähteä pois», sanoi Valee työläisille. Hän tunsu jotain miellyttävää sen johdosta, että lumituiskun tähden saattoi lyhentää niiden työpäivää. Käskyä ei tarvinnut uusia. Työkentän vieressä oli vanha lato, johon työkapineet korjattiin. Lähdettiin kylään, missä kirkonvartian talossa jaettiin päiväpalkat. Edellisillä kerroilla kun Valee oli ollut työnjohtajana täällä, oli hän matkan uudelta hautausmaalta kylään kulkenut parvessa, haastellen muiden kanssa. Nyt hän käveli edellä yksin, joukko tuli perässä, sekin pitäen tavallista hiljaisempaa melua.

Kirkonvartia oli vanhabko, kuivakiskoinen mies. Hän oli pihalla Valeen tullessa.

»Kuulepas», sanoi jo ennen kuin Valee ehti ääreenkään, »meidän täytyy vähentää jauho-annokset jo tänäpäivänä».

»Todellako?» Valee oikein säpsähti. Mutta sitten hän alkoi panna jyrkästi vastaan ja kertoi mitä siellä tänäpäivänä oli tapahtunut. Kirkonvartia nauroi. Hän oli kyllä monasti saanut sellaista kokea, mutta hän antoi selkään, sanoi

hän. Vihasivat ne häntä, mutta viisi siitä. Tässä täytyy pitää järjestystä ja kuria, muutenhan ne söisivät kyllä yhtenä päivänä suuhunsa koko jauhovarat. Hän oli jo niin monasti käynyt kuvernööriltäkin apua pyytämässä, ja tiesi kuinka lujassa se oli, että oli oppinut hänkin lujassa pitämään. Valee pani kovan kovaa vastaan, väitti, ettei kirkonvartialla ole oikeutta yksin päättää jauhomäärän vähentämisestä, siinä pitää ensinnä olla hoitokunnan kokous.

Vanha mies suuttui.

»Se on minun asiani, minä vastaan siitä!» huudahti hän ja löi nyrkkiä polveensa kamarissa, missä istuivat. »Kyllähän minä antaisin vaikka viisi naulaa joka ikiselle sorkalle päivältä, jos vaan olisi mistä antaa. Mutta kun minulta niitä kuitenkin vaatii koko pitäjä, niin minun pitäisi muuttua jauhoiksi, minun pitäisi antaa jokaiselle paljon, ei kukaan tyytyisi vähään! . Pitäjään miehet joka kokouksessa härnäävät, että paljon menee, paljon menee! Minä annan kaikille liian avokätisesti muka, — eivätkä tahdo enää myöntää mitään. Kuvernööri haukkuu silmät täyteen, että niin ja niin paljon olette jo saaneet, auttakaa itseänne, ei täältä enää riitä mitään . . . Ketä tässä sitten kuultee? En suinkaan minä niitä omaksi hyväkseni säästä. Ja on sitä mullakin sydäntä ollut, olen minäkin itkenyt köyhäin surkeutta, mutta itku ei tässä auta, tässä täytyy tehdä jotain. Viljan saaminen käy yhä vaikeammaksi, kohta ei sitä saa rahalla ei ilman. Sen tähden täytyy säästää . . . Valittakaa sitten, vaikka valittaisitte keisariin. Kernaasti tämän virkani annan jollekin, joka on auliimpi antamaan.»

Hän otti arkusta aitan aivaimet ja lähti noutamaan jauhovakkaa tupaan, sillä työläiset olivat jo sinne kokoontuneet. Valee jäi masennettuna istumaan.

Kun kirkonvartia sai vakan tuvan pöydälle, otti hän luotipuntarin ja rupesi punnitsemaan.

»Nyt täytyy jauhomäärää taas vähentää. Tänä iltana annetaan 12 luotia henkeen.» Samalla hän jo tarjosi yhtä valmiiksi punnittua panosta. Joukossa syntyi valitusta ja kuhinaa, jotkut alkoivat kiroilla.

»Suu kiinni! . taikka saatte tyytyä kahdeksaan luotiin.»

Möyhinä vähän hiljeni.

»Joka ei tahdo tyytyä tähän, saa tyytyä olemaan ilman.»

Nuo harvinaiset lauseet, jotka tuo vanha, kuivan ja kovan näköinen mies puhui joukolle, saivat sen ihmeellisesti asettumaan ja nurkumatta tyytymään osaansa. Sillä hän puhui järkähtämättömällä varmuudella, niin ettei yhdestäkään sanasta jäänyt vähintäkään epäilystä, että se oli leikillä lausuttu.

Vielä jaettiin kullekin olkileipä, jossa oli hiukan suurustakin, mutta siinä liikutellessa ne melkein käsiin hajoivat. Muutamia pitkämatkaisempia jäi taloon yöksi, toisia meni muihin naapureihin, toiset taas koteihinsa. Valee oli katsellut ihmetellen sitä kylmyyttä, jota kirkonvartia osoitti, sekä myöskin sitä, että murina niin hälveni ja kätkeytyi sydämmiin. Ja kun he astuivat takaisin kamariin, ei Valee saattanut olla puoli leikillään huomauttamatta:

»Mutta kyllä teillä on kova luonto.»

Vähään aikaan ei kirkonvartia vastannut mitään, panihan vaan kessuja piippuunsa. Sitten hän huokasi ja sanoi:

»Minä olen havainnut sen, ettei tässä itkulla pitkälle päästä . . Saattanut se on luontokin kovettua.» Sitten hän jäi synkeänä katselemaan pitkin piipunvartta, silmät melkein ummessa.

Painostava mieliala, joka kumpaakin rasitti, ei poistunut koko yhdessä olon aikana, luultavasti oli kylliksi syitä sen säilymiseen ja pysymiseen pitemmänkin aikaa. Mutta kun Valee jätteli hyvästi, virkkoi kirkonvartia:

»Sinäkin vanhenet . . Vanhana katsellaan monta asiaa toisilla silmillä kuin nuorena.» Äänessä oli omituinen, hellyydelle vivahtava väre, joka sai Valeen katsahtamaan silmänurkkaa kohti, että eikö siellä edes kyyneltä näy?

Ja puistettuaan kovasti vanhan, kovan miehen kättä, lähti Valee kirkonkylän hoitotaloon, missä hänen hevosensa oli.

Oli jo puolihämärä. Kun hän meni rekeensä vetämään ladosta, takoi siellä renki paraillaan kiinni ruumiskirstun kantta.

»Kuka siellä on?»

»En tiedä. Joku kulkiain, jonka Siikalahden kesti-kievari oli löytänyt tuolta taipaleelta . . Kaikille sitä pitääkin tässä arkkujakin vielä laittaa, mutta rovasti oli määrännyt.»

»Pienihän se on ollutkin . . Tyttökö vai poika?»

Renki veti suutansa salaperäiseen nauruun ja virkkoi kerskaavalla äänellä:

»Minä katkaisin kirveellä sen koivet, kun ei muuten mahtunut.»

Julmuutta sellaista, mikä ilmeni rengin kerskauksessa, ei Valee ollut ennen kuullut. Hän jäi pitkäksi aikaa äänetönnä tuijottamaan poikaan. Ensimmäinen tajuttava käsite, joka hänessä heräsi, oli se, että hänen teki mielensä antaa tuolle hyvästi selkään. Sanaakan sanomatta otti hän rekinsä pihalle.

»Se olikin vanha äijä . . sääret kuin piipunvarret. Kerran vaan kopautin kirvespohjalla, niin poikki menivät että helähti», kertoi renki perään.

»Jollet sinä nyt pidä leukojasi kiinni, poika, niin minä annan sulle sellaisen selällisen, että opit edes hiukan ihmisten tapoja, sinä senkin roisto!»

Poika tukki suunsa kuin myyrä. Hänen mielestänsä oli varsin kummallista, ettei Varpulan isäntä edes nauranut hänen miehuullisuudelleen . . Ei vaan puoletkaan uskaltaisi ruumiin kanssa elää niin kuin hän, sen hän vissiin tiesi!

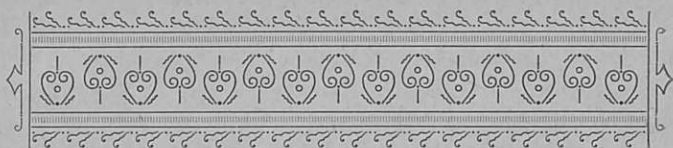
Ja siksi pä isäntä pitikin häntä niin hyvästä, kun hän oli niin säälimätön ja pelkäämätön ruumisten kanssa, joita kopukasta sai korjata joka päivä . .

»Tuollainen mies, vieläpä kun mies!» mutisi hän ja pui nyrkkiä Valeen perään kuin tämä lähti.

Kirstun oli hän nyt saanut valmiiksi. Kopauttaen vielä vasaralla arkun kanteen, alkoi hän viheltää ja läksi pois liiveristä, jättäen ruumiin siihen sunnuntaita odottamaan.

Kotiin päästyään piti Valee emäntänsä kanssa pitkän neuvottelun, joka päättyi siihen, että he päättivät leipoa yhden leipomuksen vähemmän pettusekaisia leipiä kuin hoitotaloissa tavallisesti näihin aikoihin leivottiin, ja antaa se jaettavaksi hautuumaan työväelle.

Kun se päätös oli tehty, suuteli Santra Valeeta. Se tapahtui pitkästä ajasta, sillä sellainen ei ollut kansan kesken tavallista. Mutta tuo onni, että saattoi todella jotain tehdä lähimmäistensä huutavan kurjuuden lieventämiseksi, vaikutti niin hellyttävästi sydämissä, että Valee sulki vaimonsa syliinsä ja purkasi tälle tämän päiväisten ristiriitaisten tunteitten tuottaman tuskan, kärsimykset ja vaivat.

XVI.

Nimismies Grönberg oli joutunut sairasvuoteelle liikuvan poltetaudin käsissä. Kun siihen vielä liittyi luuvalo, joka ei mitenkään näyttänyt aikovan hellittää, päätti hän lääkärin kanssa neuvoteltuaan antaa viedä itsensä Vaasaan hoidettavaksi. Sijaiseksi määrättiin hänelle muuan Stenfors; mikä lie ollut miehiään, ei tietty, koska entisyys oli tuntematon.

Stenforsista ja Kaleniuksesta tuli heti oivalliset ystävykset. Heidät tavattiin melkein aina yksissä, milloin missäkin toimissa, useimmiten ryyppykomannoissa. Stenfors oli tuskin ollut viikon pitäjäässä, kun jo tettiin, että hän oli suuri juoppo. Kun hän sitäpaitsi seurusteli Kaleniuksen kanssa, ruvettiin pelkäämään paljon pahempaaakin.

Näihin aikoihin oli jo totuttu vähempiäkin rikosasioita ilmoittamaan Grönbergille, joka ilmoituksen saatuaan aina ryhtyi toimenpiteisiin ja toimitti syylliset rangaistukseen. Sitä paitsi oli Grönberg tehokkaasti ottanut osaa työhön yleisen hädän lievittämiseksi.

Tähän aikaan täytyi nimismiehen toimittaa ryöstöhuuto-kauppoja joka päivä. Riitajutut vastapuolten välillä niissä sukeusivat usein niin sekaviksi, että nimismiehellä piti olla tosi kärsivällisyyttä niitä selvitellessä. Grönbergin kärsivällisyys, kun hän yritti saada selville oikeutta ja totuutta, oli usein aivan ihmeteltävä. Jos joku hätääntynyt velallinen

onnistui jollain keinoin saamaan kuvernööriltä kiellon jo kuulutetun huutokaupan pitämistä vastaan, piti Grönberg sellaisen määräyksen aina pyhänä.

Luonnollisista syistä voivat nimismiehen tulot sellaisena aikana nousta hyvin suuriksi. Vaan Grönberg alensi vapaehtoisesti tulojaan siten, että varsin monessa tapauksessa, kun köyhän mökkiläisen ainoa lehmä joutui velasta vasaran nenään ja huutajain puutteessa lyötiin muutamalla markalla, hän itse huusi lehmän ja lahjoitti takaisin omistajille.

Senpä vuoksi ihmiset olivat alkaneetkin häntä puolittain jumaloida.

Kun Stenfors tuli virkaan, alkoi häntä heti kovin harmittaa nuo kuvernööriltä usein hankitut ryöstön kieltokirjat. Se ensiksikin tuotti nimismiehelle enempi vaivaa ja joskus saattoi tulojakin vähentää. Hänen mielestään kuvernööri teki varsin tuhmasti noita kielloja antaessaan. Pian levisi huhuja, että hän oli vasten kielloja toimittanut ryöstöjä. Mutta kun asianomaiset usein olivat niin köyhiä, etteivät voineet valittaa, eikä asiamiestä palkata, ja mennä suusanasin puhumaan kuvernöörille, sekään taas ei vaivaansa maksanut, — jäivät ne valittamatta. Menestys, viina ja Kalenius lisäsivät rohkeutta, ja muutamain viikkojen kuluttua oli Stenfors pitäjäässä suuri herra.

Nimismiehelle oli ihmisillä näihin aikoihin paljon asiaa. Tavaksi tullut tottumus, ilmoittaa nimismiehelle pienempiäkin varkauksia, jatkui Stenforssinkin aikana. Hän oli ollut pitäjäässä tuskin kolmea viikkoa, kun toiset valittivat hänen suurta huolimattomuuttaan sellaisten asiain suhteen, toiset väittivät, että se lähti yksin pelkuruudesta. Summa on vaan se, että Grönbergin parantumista ja palaamista odotettiin huolella ja ikävällä.

*

Valkolan Juhon hypoteekki-lainan yritys oli mennyt jostain syystä myttyyn. Hän kyllä alkoi puuhata uudelleen,

mutta se venyi niin pitkälle, että hätäiset velkojat eivät enää jaksaneet odottaa, vaan alkoivat kilvalla hakea saataviaan.

Juho yritti ponnistella miehen tavalla, sai korjatuksi asioitantansa niin että hän vielä sentään pysyi pystyssä. Nyt oli kuitenkin taas yksi velkakirja hakuteillä ja takavarikkoon kirjoitettuna kaikki talon elukat. Juho oli kuitenkin saanut kuvernööriltä peruutuksen huutokaupan pitämistä vastaan.

Tätä kuvernöörin paperia oli hän nyt ollut viemässä Stenforsille, mutta ei ollut päässyt edes tämän puheille. Hän lähti kotiin, arvelen, että antaisi kiellon silloin kun tullaan huutokauppaa pitämään.

Matkalla kirkolle tuli vastaan Hautalan Janne. Juho selitti millä asioilla hän oli kulkenut. Stenfors oli vielä maannut, mutta oli piian lähettänyt sanomaan hänelle, ettei hän ota tänään vastaan, että jos on jotain asiaa, niin sopii silloin toimittaa kun hän tulee pitämään huutokauppaa. Renki Esa oli Juholle kertonut, että Stenfors oli koko yön ollut matkassa Kaleniuksen ja Kujanpään lautamiehen kanssa. Aamulla oli lautamies ne tuonut kotiin ja varmaankin olivat molemmat herrat hyvästi kohmelossa. Esa oli ennustanut, että kyllä siitä elämästä tulee aika perjantai, kun itse nimismies nyt kuitenkin pikapuoliin tulee kotiin . . .

»No . . . ja sinäkö toit takaisin asiapaperisi sieltä, vaikka niitä viemään olit mennyt?» keskeytti Janne, kun Juho alkoi niin pitkälle jaaritella.

»Niin, kun en päässyt puheille.»

»Älä lempoja jaarittele! . Anna tänne se paperi, niin vien, kun menen sinne.»

Juho kaivoi paperin esiin ja oli mielissään kun olis lehmän saanut.

»Vaivaa teillä nyt siitä on».

»Vaivaa», matki Hautalainen synkästi. »Sellaisista vaivoista minä välitän viis', Juho-parka. Mutta tässä alkaa

todellakin näyttää siltä, että minä itekin näiden samojen paperien tähden olen ennen pitkää myyty mies. Minä elän nyt jo aivan toisten armoilla. Ihmettelen vaan, miksi eivät ne jo hae ulos minunkin velkojani. Noo, ne tekevät sen ennen kevättä ja silloin . . . Hyvästi nyt.» Hautalainen oli tässäkin velassa takausmiehenä.

Hän lähti ajamaan. Juhon mielestä näytti Janne nyt niin paljon maltillisemmalta ja kärsivällisemmältä kuin muulloin. Juhon itse oli taistelujensa keskellä saavuttanut sellaisen välinpitämättömyyden asteen, että nytkin, kun hän vaan sai tuon paperin käsistään pois, tuntui hetkisen siltä kun kaikki olisi taas ollut hyvällä kannalla. Kun Hautalainen mainitsi »näistä papereista» aavistaen niiden vuoksi joutuvansa hänkin häviölle, iski Juhon mieleen kuin salama tuo kerta, jolloin he olivat olleet yhdessä pyytämässä Klitsin Mikolta maksun-lykkäystä. Hautalainen oli sanonut: »Kyllä se on koiramaista, jonka pitää olla tuollaisten asioissa». Silloin oli häntä vetänyt oikein kylmäksi, kun tiesi, ettei Hautalainen aavistanutkaan tuon velkakirjan olevan Siikalahden kestikievarilla. Juhon oli aikonut maksaa sen vaikka verellensä.

Tässä se nyt oli. Kumma ja ihme, ettei Hautalainen raivostunut!

Mutta sitten Juhon oli taas melkein levollinen. »Hyvä oli, ettei kiukutellut!» hän jupisi, ja sellainen hämärä välinpitämättömyyden tunnelma valtasi hänet kokonaan.

Hautalainen tapasi Esan nimismiehen pihassa.

»Täällä se Esa nyt on», sanoi Hautalainen jotain sanoakseen, pannessaan hevosta kiinni.

»Täällä». Esan meni jotain vanhoja asioita mieleen ja hänen silmissään välähti terävä, kysyvä ilme, kun katsoi Janneen. Jannella näytti olevan jotain mielessä, sillä saatuaan hevoselleen heiniä eteen, meni hän totisena Esan

ääreen, otti tämän käden kömpelösti ja sanoi hämillään:
»Päivää».

»Päivää». Esa katseli yhä terävämmin.

»Et suinkaan sinä enää vihaa minua niistä vanhoista?»
kysyi Janne, pannen suutansa hymyyn. Esa pääsi kun jostain tuskasta, sillä hän oli epäillyt Hautalaisen alkavan siitä, että hänestä oli tullut *nimismiehen renki* . . . Sitä ei hän kärsisi! . . . Mutta nyt hän iloisesti ja avomielisesti nau-raen vastasi:

»Siitäkö, että te minua hätyytitte siitä hevos-ajosta ja annoitte minulle selkään niissä Valeen häissä?»

»Niin niistä . . . Minun on monasti tehnyt mieleni puhua sinulle . . .»

»Mitä joutavia vanhoista . . . minä kyllä ansaitsin sel-laista. Olisitte tekin, kun olitte isän kaukaisia sukulaisia, saanut sentään jollain muullakin tavalla minua vähän enem-män opettaa ja neuvoa, kun näitte, ettei minua neuvonut kukaan . . .»

»Olisitkohan sinä ottanut siitä vaaria?» epäili Janne.

»Kenties! . . . En minä sentään ollut hullu, enkä varas . . . Se oli väärin, että te siitä minut toimititte linnaan. Oli-sitte ennen panneet sinne vaikka joka tappelusta.» Esan mieli näytti synkistyvän. Vakavana ja melkein nöyrän ta-paisena vastasi Janne:

»Sinä puhut totta, et sinä ole varas ollut ikänä. Minun omatuntoni oli siitä ensiaikoina monasti kipeä ja sentähden minun on tehnyt aina mieleni pyytää sinulta anteeksi.»

»Se oli se hevosajo, niin kun se on vieläkin, niin kovin yleinen tapa.»

»Sepä se! Oikein ollessa enin osa nuoria miehiä jou-tuisi sellaisesta linnaan.»

»Niin minäkin aina arvelin ja siksi se pisti niin vi-hakseni.» Esan kalpeat posket punottivat hiukan. »Kun minua siitä rangaistiin, vielä *varkauden* nimellä.»

Janne hapuili uudestaan Esan kättä.

»No unohda pois ja anna anteeksi. Se ei sinun mainettasi enää pilaa, sillä kaikki tietävät, että ne ovat olleet nuoruuden erehdyksiä, ja pitävät sinua rehellisenä, kunnan miehenä.»

Esa katsoi Hautalaisen silmäin läpi, josko tuossa olisi jotain vilppiä.

»Minä en juuri kehumisia kärsi», virkkoi hän hymyillen, »mutta te olette pitänyt minua *huononakin* miehenä ja minä olen melkein näihin asti ollut siinä luulossa, että vieläkin pidätte niin . . .» Hän lopetti siihen. Janne otti tupakkatamineet taskustaan.

»Olet erehtynyt . . . Mutta pannaan piippuun tästä ja unohdetaan ne vanhat nyt jo kerrassaan. Liekö se herra jo noussut?»

Esa katsoi ikkunaan.

»Tuskinpa.»

»Onko se taas ollut juomingissa?»

»Aamuyöllä ne tulivat Kujanpäästä Kaleniuksen kanssa. Siellä se makaa Kaleniuskin.»

»No eikö Grönberg jo pian parane ja pääse tulemaan kotiin?»

Esa selitti, että Grönberg oli jo viime viikolla ollut parempi, kun hän oli sen luona käynyt, mutta eipä sitä vielä ollut kuulunut takaisin. Hän odotteli kuitenkin jo joka päivä.

»Minä menen ne herättämään, ei mulla ole aikaa täällä odotella», sanoi Janne ja lähti sisään.

Herra Stenfors oli palveliainkin silmissä menettänyt siksi arvonsa, ettei piikakaan sanallakaan estänyt Hautalaista sisään astumasta nimismiehen huoneeseen. Kalenius lojui vuoteessa, mutta Stenfors oli jo noussut ylös ja pesi kasvojaan.

»Ei tänne saa vielä tulla!» huusi hän Hautalaiselle, kun tämä meni sisään.

Janne sanoi, ettei hänellä ole aikaa enää odottamaan. Otti paperin taskustaan, levitti sen pöydälle selittäen:

»Se Valkolan Juho kun ei ollut saanut teitä tavata, pyysi, että minä, kun tänne päin satuin tulemaan, toisin tämän ilmoituksen, että kuvernööri on estänyt vielä pitämästä ryöstöhuutokauppaa sen Juhon talossa.»

Stenfors ei puhunut mitään, mutta Kalenius kohotti turvonnutta, kohmeloista naamaansa sängystä ja käheällä äänellä virkkoi:

»Te olettekin sopiva ja nopsajalkainen juoksuttamaan tuommoisia papereita.»

»Niin olenkin.»

»Teille on varmaan hyvin mieleistä, kun teille *uskotaan* sellaisia asioita?» sanoi Stenfors menen pöydän luokse ja pyyhkäisten Jannen siihen panemaan paperin, ikään kuin huomamattaan, lattiaan.

»Tämä on ollut lautamiehenäkin», muistutti Kalenius.

»Soo'o!» huudahti Stenfors ilvehtien.

Hautalainen painoi jo lakin harmaitten hiuksiensa päälle ja aikoi lähteä sanaakaan vastaamatta ilveilyihin. Mutta Stenfors huomautti vielä:

»Lattiaanko *sinä* tapaavat aina heittää paperit näin tällaisissa paikoissa?»

Hautalainen otti lakin jälleen päästensä, kääntyi takaisin ja sanoi äänellä joka vapisi:

»Minä olen nähnyt jo ennenkin ihmisiä ja ollut asioissa sellaistenkin kanssa, joita sanotaan herroiksi, ja olen minä tapellutkin niiden kanssa, mutta en minä ole ikänä vielä nähnyt, että kaksi nuorta miestä viitsisi ruveta rakkikoirana haukkumaan puolivälissä seitsemää kymmentä olevalle äijälle.»

»Sitä näkee kaikkea . . . mutta pidä nyt suus kiinni.»

»Niin sitä näkyy näkevän. Niitä näkyy näkevän sel-laisiakin, jotka juovat ja repalehtavat niillä rahoilla, jotka kiskotaan nälkään kuolevalta kansalta. Eikös sekin ole vähän naurettavaa?»

»Mitä . . . mitä sillä tarkoitat?»

Hautalainen oikasi selkäänsä:

»Kysy omaltatunnoltasi! Ja sen minä sanon sinulle, että jos et paikalla ota tuota paperia ylös tuolta lattiasta, niin minulla on vielä voimia pakottaa sinua siihen. Ja jollei muu auta, niin on minulla kyllä hevosia, että minä pääsen kysymään kuvernööriltä kummanko meistä pitää sen ottaa ylös.»

Pieni, hintelä Stenfors näytti alkavan pelätä, otti pa-perin ylös ja selitti vielä, ettei hän ollut sitä heittänyt, vaan Hautalainen.

»Älä kersku hevosillasi, pian nekin myydään ja sinä saat mennä kopukkaan», pisti väliin Kalenius.

»Niinpä kyllä, sen asian tiedän minä itse paremmin kuin sinä . . .»

»No mitä sitten pitää niin leveää suuta!»

»Sen minä vaan sinulle Kalenius tahdon sanoa, että kun minä alan syytinkiäni syömään kopukan pöydässä, niin minä syön sen puhtaalla omallatunnolla, minä uskallan vielä silloinkin nostaa ylös harmaan pääni ja katsella ihmisiä silmiin, sillä minä en ole konna niin kuin sinä.»

»Konna?»

»Pitääkö ruveta toteen näyttämään? Jos vaan tahdot, niin minä nyt ensiksi annan sinulle haaston väärrien velka-kirjojen teosta, onpa nimismies paikalla. Sinä taas saat haastaa minua mistä vaan ikinä luulet syytä olevan.»

Kalenius nousi raivoissaan kiroten sängyn laidalle.

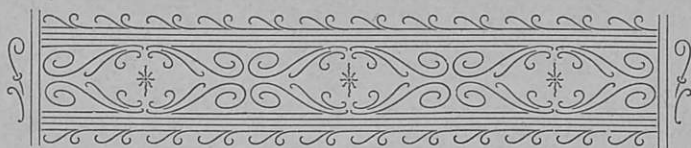
»So, so, so!» suhditti Stenfors, joka harmaana kuunteli.

»Kun et vaan tänne tule», muistutti Hautalainen katsellen Kaleniuksen raivoa.

»Ruvetaanko painiskelemaan?» jatkoi Hautalainen, Kalenius kirosi yhä, antamatta mitään vastausta.

»Minun täytyy nyt lähteä vaivaishoitokokoukseen. Minä olen kuullut että kuvernööri on velvoittanut nimismiehiäkin heille sopivalla tavalla auttamaan vaivaishoitokuntia. Liekö perääkään siinä? Onhan sitä nimismiehellä täällä muutenkin niin paljon toimia *kaiket yötkin*, että eikö olisi parasta pyytää apulaista? Karin Vennu valittiin kanssa kerran vaivaishoitokuntaan, niin se oli sanonut että: »piru joutakoon huolia köyhistä!» Hyvästi nyt. Te saatte kyllä ottaa onkenne sen minun äskeisen ilmiantoni Kaleniusta vastaan, jos tahdotte, kyllä minä puheeni päällä seison.»

Janne lähti. Ajaessaan kirkonkylän läpi pappilaa kohti, heitettiin erään kauppiaan makasiinista tielle tyhjä jauhomaton kuori. Hevonen pelästyi ja hypähti syrjään. Ovella oli vartonut jo 6—7 kerjäläistä, jotka heti kilvan ryntäsivät maton kuoren kimppuun, raastivat ja repivät sitä toisiltaan, lyyhistyivät vihdoin kaikkiin suulleen sen päälle nuoleksimaan siitä jauhun tomuja ja muutamia jauhonkokkeita, mitkä siihen olivat jääneet. He anastivat haltuunsa tien koko leveydeltään, kierivät ja tappelivat ottaen kukin osaansa kynsin ja hampain. Niinitukot menivät jauhojen lisänä vatsoihin ja kiistailiain silmistä hehkui mielettömän intohimoinen, raaka, kammottava palo. Hautalainen pääsi vasta sitten menemään, kun niinimatto oli palasiksi revittynä ja kukin meni kappalettaan nuoleksien tiehensä.

XVII.

Vaivaishoitokomitea oli pulassa. Rahastot olivat tyhjänä, jauho-varastot hupenivat arvelluttavassa määrässä, eikä osattu edes aavistaa, mistä niitä saataisiin lisätyksi. Pitäjäänkokouksissa rajuimmat haukkuivat hoitomiehille silmät, korvat täyteen, kun nämät muka niin huolimattomasti asioita hoitivat. Kruunulta oli saatu pieniä apuja, mutta ne eivät riittäneet mihinkään.

Kun hoitokomitea nyt taas oli kokoutunut miettimään keinoa, millä pulasta selvittäisiin, ei kenelläkään ollut likimäisen hädän poistamiseksi muuta keinoa, kuin lähteä vieläkin pyytämään edes muutamia jauhokuleja kuvernööriltä. Kirkonvartia, joka useat kerrat talven kuluessa oli jo käynyt kuvernöörin luona, ja muutamilla kerroilla saanutkin sieltä hetkeksi tuntuva apua, kieltäysi nyt jyrkästi enään menemästä. Hän oli mielestensä lypsänyt sieltä viimeiseen tippaan, eikä luullut enää mitään lähtevän. Ei muutkaan osanneet muuhun vedota kuin kuvernöörin velvollisuuteen; — josko tämän hallussa oli varoja, sitä ei edes epäilty.

Se oli tuskallinen kokous.

Hoitokomiteassa kyllä oli pitäjään pontevimpia miehiä, mutta sittenkin tahtoi epäily ja väsymys toisinaan saada heissä vallan. Juorut heidän petollisuudestaan kasvoivat rinnan puutteen, nälän ja tautien kanssa. Toisinaan levisi tuulesta temmatuita juttuja, miten kruunulta oli saatu köyhiä

varten, milloin jauhomattoja, jotka hoitomiehet olivat pitäneet itse; milloin taas ne eivät olleet ehtineet pitäjääseenkään, vaan olivat jo ennen hävinneet korkeampain viranomaisten hyväksi. Tämän johdosta vallitsi katkeramielisyys hoitomiesten ja hoidokasten välillä, tehden muutenkin tuskia ja kärsimystä tuottavan elämän vielä tukalammaksi.

Se on kyllä totta, että kun yleiseen luottosuhteet olivat joutuneet sille kannalle, että oli aivan harvinaista, jos toinen saattoi luottaa toisen sanaan, kun jokainen talollinenkin oli pakoitettu pitämään yksin huolta itsestään ja asioistaan, aika repi niin rikki kaikki vanhat käsitteet, että veljeyden, ystävyyden ja tuttavuuden siteet eivät monessakaan tapauksessa merkinneet enää mitään. Rehellisestä miehestä saattoi tulla ja monasti tulikin varas ja valehtelia, eikä sellainen muutos läheskään aina ihmetyttänyt rehellistä ystävää. Näistä seikoista johtui, että vihaa, riitaa ja haukkumista ei arvosteltu sillä tavalla kuin muulloin. Tunteet elivät pinnalla aivan samoin kuin henki, jonka nälkiintynyt, kuihtunut ruumis elimistöineen oli ajanut sieramiin. Sen pois puhaltaminen ei liikuttanut suurin ketään. Elettiin kuollaksensa, riputtiin kiinni elämässä vaan vaiston avulla, joka toisissa saattoi olla vähän voimakkaampi, useissa täydellisesti rappetunut.

Tästä voi käsittää, miten hoitomiehet ollenkaan voivat täyttää raskasta tehtäväänsä huonojen panettelujen alaisena. Kärsimys ja kärsimysten näkeminen karkaisi heidän luonteitaan, kasvattaen heitä toimeensa samassa suhteessa kun tehtävän vaikeus kasvoi.

Täytyi tehdä jotain muuta kuin loukkautua, jotain muuta kuin sääliä ja itkeä, täytyi taistella.

Kun kirkonvartia kieltäysi lähtemästä kuvernöörin luokse »kerjäämään», oltiin vähän pulassa, ketä sinne lähettää. Hautalan Janne kyllä olisi lähetetty, mutta tämä arveli, että kun hänellä on joidenkin asiain vuoksi kuvernöörin luona vähän huono maine, taitaisi olla parasta lähettää sinne mies,

jolle ei kuvernöörillä olisi mitään vanhoja kalavelkoja. Varpulan Valee ei ollut kyllin hyvä puheniekka, että olisi voinut asiain todellisen laidan saada selvitetynsä sillä tavalla, että apua lähtisi ahtaastakin. Vanha kirkkoherra ilmoitti, että hän olisi valmis lähtemään, mutta heikon terveytensä vuoksi ei uskaltaisi näin tukkuteillä ja kylmillä ilmoilla niin pitkälle matkalle, — joka este myönnettiin täysin oikeutetuksi.

»No, minä menen sittenkin», ilmoitti Hautalainen, »tulkoon Valee toiseksi. Totta hänestä nyt kaksi kuormaa saa. Ehkäpä se on kuvernöörikin jo unohtanut ne vanhat käräjäasiat».

Mieltymyksellä tyydyttiin siihen. Pappi lupasi vielä kirjoittaa kirjeen mukaan, jossa hän puolestaan selittää asiainlaitaa. Valee ei ollut kokouksessa, mutta hänen alttiutensa tunnettiin, tettiin, että hän lähtee.

Ja seuraavana päivänä olivat he matkalla. Monasti teki mieli taipaleella ottaa rekeen uupuvia kerjäläisiä ja kulettaa niitä ihmisten ilmoihin. Mutta niitä oli niin paljon, että muutamien auttaminen näytti ihan turhalta. Sen lisäksi olisi se vaan saattanut synnyttää toisissa kateuden tunteita. Eräessä kohden ei Valee kuitenkaan voinut mennä muutaman vaimon ohitse. Se veti kelkassa noin kahden vuoden vanhaa lasta, mutta oli niin uupunut, että seisahti lepäämään aina muutaman askeleen ponnisteltuaan. Valee pidätti hevosta.

»Mistä te olette?»

Vaimo veti henkeään ja vastasi ponnistellen:

»Lehtimäeltä».

»Haluttaisiko tulla rekeen tuonne ensimmäiseen kylään asti?»

»Voi Jumala!»

Se oli ainoa, mitä vaimo sanoi sumun tapaisen hy-myilyn kohotessa silmiin ja huulille, kun hän liikkui Varpulaisen matkarinnin ääreen. Mutta Valeen täytyi auttaa lapsi kelkasta, itse vaimo tuskalla pääsi rinniin. Kelkka

sidottiin reen perään. Kun vaimo tunsi, että reki liikkui ja hän sen mukana, lapsi sylissä, valtasi hänet kummallisen suloinen voipumus ja silmät painuivat kiinni. Valee katseli hänen kasvoihinsa. Yht'äkkiä vaimon ruumista puistatti ja samalla hän raotti silmiään kääntäen ne Valeeta kohti ja äänsi kamalan tuskallisella sävyllä:

»Leipää!»

Se näytti nyt aivan kuin siinä hetkessä taas uudelleen muistuneen hänen mieleensä. Valeeta liikutti niin että heti otti eväsvakkansa ja teki vaimolle voileivän. Ja kun tämä huomasi Valeen puuhan, meni hänen suunsa hymyn tapaiseen ja huulilta kuului iloinen huokaus:

»Voi Jumala!»

Valee katseli syrjästä, miten vaimo nautti voileivästä. Usean erän hän jo sieppasi leipään koko suulla, mutta aina samassa näkyi katuvan, pienensi suupalaa ja maiskutteli sitä suussaan taistellen samalla intohimoista halua vastaan nieläksiä kaikki kerrassaan.

Lapsi oli luisunut vaimon sylistä sivulle heinäin päälle, eikä hän näyttänyt sitä huomaavankaan. Valee myöskään ei siihen ollut varsinaisesti huomiotansa kiinnittänyt, oli otak-sunut sen vaan nukkuvan rääsyjensä sisässä, kun ei ääntänsä ilmaissut. Mutta jostain syystä, ehkä siksi, että sen pieni jalka oli pistäytynyt ulos rääsyistä ja siihen saattoi hyvinkin ottaa kylmä, lapsi kiinnitti nyt Valeen huomiota itseensä.

»Kuinka on tuon lapsen laita?» Vaimo oli juuri nie-laissut viimeisen leipäpalasen ja nuoleksi sormiaan saadak-seen talteen jok'ikisen hiveneen. Valeen huomautuksen johdosta hän ensin säpsähti, epäilemättä siksi, ettei lapsi ollut saanut palastakaan herkusta. Mutta luotuansa silmänsä myttyyn, joka oli rauhassa, sanoi hän levollisesti:

»Se nukkuu».

»Peittäkää sen jalkaa, ettei kylmety. Tuossa on loimi».

Vaimon voimat olivat jossain määrin palanneet. Hän ryhtyi korjaamaan lasta syliinsä.

Miksi se oli niin omituisesti kankea?

Kiireesti paljasti äiti sen kasvot. Lapsi oli kuollut.

Äiti päästi muutamia tuskallisesti valittavia huudahduksia ja suuteli kuolleen lapsen sinisiä huulia ja vaaleneita, kalpeita poskia. Mutta se ei kestänyt kauan, sillä kohta perässä hän vähän kummalliselta näyttävällä riemulla alkoi kiittää Jumala siitä, että oli korjannut lapsen pois kärsimyksistä ja vaivoista. Valeen mielestä näytti siltä, että äiti riemuitsi oikeastaan *omasta* pelastuksestaan, kun oli vapautunut läpsestä. Ja siksi se herätti hänessä vastenmielistä tunnelmaa vaimoa kohtaan. Eikä se suinkaan siitä parantunut, kun vaimo äskeiseen verraten hyvinvoinnin hymy huulilla huokasi, häneen katsoen:

»Kun sais vielä voilepää.»

Lapsi oli jo silloin heitettynä itsekseen heinäin päälle. Valee ei ollut toivomusta kuulevinaan.

Mutta sitten ei ollut taas pitkä aika kulunut, kun vaimo tempasi lapsen syliinsä, itki, suuteli, puristi sen kangistunutta ruumista rintaansa vasten ja osoitti sellaista äidin surua, että Valeen jo melkein kyyneleet menivät silmiin.

Valee jätti vaimon ensimmäisen talon portille.

Matka jatkui. Kaikkialla, mihin silmänsä käänsi, näki ainakin jotain jälkiä puutteesta, mihin korvansa lainasi, puhuttiin nälästä, hädästä, häviöstä, kuolemasta. Ei missään tavannut tuota repäisevää rehvyttä, itsekkäisyydelle vivahtavaa itseluottoista pontevuutta, josta pohjalaiset ovat niin kuuluisiksi tulleet.

Kun he seuraavana aamuna saapuivat Vaasaan ja aikovat ajaa kortteeriin kauppias —n pihaan, oli portin edessä valtaava, satoihin nouseva lauma kerjäläisiä, jotka siinä melusivat ja rähisivät aivan toisella tavalla kuin siellä maalla, epäilemättä siksi, että olivat täällä saaneet syödä vatsansa

täyteen ja saaneet siten uusia voimia. Syyn tähän patoumiseen huomasivat miehet heti. Portin toinen puolisko oli kiinni. Siellä sisällä kauppias itse renkinsä kanssa jakoi jokaiselle kerjäläiselle neljänneksen tuoretta leipää ja muutamia silakoita. Kauppias oli päättänyt toistaiseksi yhtenä päivänä viikossa jakaa kaikille kaupungissa silloin oleville kerjäläisille tällaiset ruoka-annokset.

Kun matkamiehet olivat saaneet hevosensa lasketuiksi, kiirehtivät he heti tapaamaan kuvernööriä hänen yksityisasuntoonsa. Kun he sitten siellä etehisessä vartioivat vakavina ja totisina, näki kyllä, että molempain sydämmet hiukan pamppailivat ja että siellä tunteet varmaankin vaihtelivat toivon ja pelon välillä.

Vihdoin tuli kuvernööri heitä eteiseen puhuttelemaan. Katse oli synkkä, ankara, hyvin vähän toivoa herättävä siinä asiassa, jota varten miehet olivat tulleet. Nähtävästi tarkoittaen katseillaan tunkeutua miesten sisimpään sieluun, kysyi hän ikään kuin sivumennen:

»Mistä te olette?»

Molemmat selittivät sen melkein yht'aikaa.

»Mitä asiaa?»

Hautalainen ryki ja perkkasi kurkkuaan, ääni oli hiukan epävarmana, kun rupesi selittämään matkan syytä. Kuvernööri oli nähtävästi hermostunut. Hän katseli tuimasti Jannea koko ajan, kun tämä puhui ja katse ilmaisi jotain epäilystä siitä, että tämä valehteleisi.

Suoraan vastaamatta Jannen avun pyyntiin alkoi hän tutkia ja kysellä, millä tavalla ja missä määrin hätäaputoita oli tehty, oliko paljon muualta päin tulvailleita kerjäläisiä ollut liikkeellä ja elätetty, oliko oman pitäjään ihmisiä lähtenyt muualle kerjuulle, löytyikö vielä kylältä edes pettunaineksia n. k. olkia, parkkia j. n. e. Kun molemmat vuorotellen olivat niistä seikoista selvää tehneet, kysäsi kuvernööri nyt vasta, keitä he olivat.

»Hautala», matki hän kuultuansa Jannen nimen ja kiinnitti terävän katseensa epäilevän näköisenä mieheen.

»Sama mies, jolla oli käräjä-asia tuomari —n kanssa?»

»Sama.»

Kuvernööri kohautti olkapäitään:

»Sinä olet laittanut muidenkin virkamiesten kanssa kaikellaisia rettelöitä?»

Jannen poskille, joita peitti harmaa, karkea parran sänki, nousi punaa:

»Minä tiedän sen, että minua pidetään rettelöitsinä, mutta minä kuitenkin itse tiedän, että olen aina koettanut seisoa oikeuden ja totuuden puolella».

Kuvernööri veti suutansa hymyyn:

»Tietysti!» Palaten samalla edelliseen puheenaineeseen jatkoi hän:

»Luuletteko te siellä maalla, että minulla on täällä loppumattomat jauhovarastot? Ettekö te käsitä, kuinka avara Vaasan lääni on, johon minun pitää koettaa kaikkialle saada uloftumaan ne pienet viljamäärät, mitkä minun käytettävänäni ovat. Te olette sinne jo saaneet useampia eriä. Muuallekin täytyy riittää. Teidän täytyy tulla tavalla eli toisella nyt jo ominenne toimeen. Minä en voi, minulla ei ole nyt antaa teille mitään».

Ääni oli ankara ja eleet osoittivat hermostumista. Hautalainen oli jo vapautunut ujoudesta ja arkuudesta. Hän sanoi:

»Sitten meillä on ainoa keino antaa elatusta vaan niille, jotka vielä ovat niin voimissa, että heidän elämisensä kevääsen voi olla varma, — niitä ei ole monta, — ja sen sijaan jättää ilman kaikki ne, jotka nälässään nyt jo horjuvat elämän ja kuoleman välillä. Muuten kuolee köyhä väki sukupuuttoon».

»Älkää sillä lailla puhuko!» huudahti kuvernööri hämmästyneenä.

»Se on kuitenkin ainoa keino. Herra kuvernööri ymmärtää sen siitakin, ettemme me tuhlaa, kun viikkokauteen ei enää ole hautuumaan työväellekään annettu kuin 8 luotia jauhoja hengelle päivässä.»

»Kahdeksan luotia!»

»Niin. Ja herra kuvernööri tietää itse, — täällähän tuomiot on annettu, että suurin osa meidän talollisista on joutunut ryöstön alaisiksi, niin että monet niistä elävät nyt köyhäinhoidon kustannuksella nekin. Pitäjään kassa on tehnyt velkaa jo niin paljon, että kutkaan yksityiset eivät enään uskalla uskoa kunnalle velkaa, kun ei tiedä oikein, kuka siitä vastaa ja maksaa. Jollei kruunukaan voi auttaa, niin me emme käsitä enää muuta keinoa kuin jättää asia Jumalan haltuun ja ruveta kukin odottamaan kuolemaa.»

»Onhan siellä yksityisiä rikkaita, joilla vielä on viljavarvoja, niin kun olen kuullut?»

»Niin on, mutta ne ovat rahan panttina.»

Kuvernööri käveli hetkisen eteisen lattialla kädet selän takana ja mielti. Vihdoin hän puhkesi kiivaasti sanomaan:

„Teissä maalaisissa on päässyt valtaan yleisesti väärä käsitys kruunun auttamis-kyvystä. Te luulette että kruunulla on aivan loppumattomat varat. Te juoksette täällä yhtä myötään, aivan kun ei teillä todellakaan olisi enää yhtään mitään muuta keinoa tullaksenne toimeen. Minä sanon teille, että uskon kyllä teillä olevan hätää ja puutetta, mutta teidän täytyy oppia tulemaan toimeen ilman kruunun apua, *teidän täytyy*. Minä tässä en voi jauhoiksi muuttua, ja kruunun apujen täytyy riittää koko Suomelle.»

Hautalan Jannen rinta kohoili raskaasti, ja hän odotti maltitonna sanan vuoroa.

»Kyllä se on, hyvä herra, aivan varmaa, että me emme olisi lähteneet tänne *kerjuulle*, jos ei siihen tosi tarve pakoittanut.»

Kuvernööri katsahti ehdottomasti miestä, sillä äänessä oli aivan erikoinen sävy.

»Me emme huuda omaa hätäämme, emmekä pyydä apua itsellemme, vaikka siihenkin olisi syytä — kenties. Mutta vaikka meillä onkin teidän korvissanne huono maine, vaikka uskottekin meitä paatuneiksi konniksi, joitten elämällä ei ole muuta tarkoitusta kuin tapella ja varastaa, niin nyt on kumminkin asianlaita sellainen, että me emme saata nähdä ihmisten ympärillämme kaatuvan nälkään koettamatta viimeistäkin keinoa, auttaa, pelastaa. Meikäläisellä on kerjääminen viimeinen keino, se on tosiaankin *viimmeinen*. Jollei minulla olisi kyllin syytä pelätä, että minä itse muutamain viikkojen kuluttua jyrsin olkileipää jossain kopukan nurkassa, en minä enää kerjäisi tässä, vaan koettaisin saada velaksi omalla edesvastuullani, täyttääkseni sen velvollisuuden, minkä hoitokunta, ne harvat, jotka siellä enää jaksavat yhteisestä hädästä välittää, ovat minulle uskoneet. Mutta minä en uskalla enää pyytää ketään luottamaan minuun. Kolme vuotta takaperin olin minä kyllä velaton mies. Velkoihin en ole joutunut omien syömisieni tähden, sillä meillä ei tuhlata. Minä en tätä sano kerskatakseni jostakin, vaan minä sanon sen siksi, että te huomaisitte, ettemme olé suotta aikojamme lähteneet tänne. — Me emme mene ilman jauhoja.»

Kuvernööri katseli ihmetellen edessään seisovaa vanhusta, joka puhuessaan oli hänen silmissään kasvanut päättänsä pitemmäksi, ja lopetettuaan katseli häntä järkähtämätön, mutta samalla surunvoittoinen ilme silmissä. Hautalaisen puhe, ryhti ja katseet herättivät kuvernöörin sielussa varmaankin uuden tunnelman, myötätuntoisuuden puuskan. Hän astui Jannen eteen ja tempasi tämän käden omaansa.

»Te saatte jauhoja», virkkoi hän liikutettuna kovasti pudistaen Jannen kättä.

Valee, joka heltyneenä syrjästä katseli, näki kumpasenkin vanhuksen poskille vierivän muutamia suuria kyyneleitä.

Kuvernööri omisti jälleen pian sotilasmaisen ryhtinsä ja käveltyään pari kertaa edestakaisin pienen eteisen lattialla, seisahti hän Valeen eteen ja virkkoi:

»Te olette nuori mies ja tulette elämään aikoina, jolloin meistä vanhoista on tuskin himmeä muisto jälellä. Mutta minä sanon teille ja kaikille nuorille neuvoksi: jos te peritte tämän toverinne ominaisuuksia ja jätätte ne taas perintönä lapsillenne, niin *Suomen kansa ei sorru koskaan, vaikka sillä olisikin nälkä*».

Sitten hän käski miesten istua. Meni ja kirjoitti varastonhoitajalle määräyksen antaa miehille kuusi mattoa jauhoja.

XVIII.

Kevättalvella kuoli Märkäsen Antti. Suhde Märkäseläisten ja Siikalahden Mikon välillä oli käynyt yhä sietämättömämmäksi sen kautta, että Mikon puuhat sekautua talon sisälisiin asioihin eivät mitenkään ottaneet onnistuaksensa. Velkakirjojen tarkastuksesta sai yhä edelleen pitää huolta pitäjään ijakäs kanttori, joka kaikissa asioissa kun kirjoitusmiestä tarvittiin oli aina ollut Märkäsen Antin luottamusmiehenä, vaikkapa ukko Semeniuksen kirjoitustaito olikin vähän noin ja näin, vaillinainen. Mutta Antti-vainaja piti ukko Semeniuksesta siksi, että tämä piti suunsa kiinni kaikesta, ettei Siikalahden Mikko, jolla olisi ollut polttava halu saada niistä selvää, saanut niistä tietää yhtään mitään. Sen lisäksi oli Mikon kosimispuuhat Annikan suhteen menneet myttyyn, jopa oli hän kerran näissä asioissa liikkeessaan joutunut Annikan ja Hautalan Matin naurun esineeksikin eräänä yönä. Mikko näetten lähti yökenkään kotoansa salaa, kenenkään tietämättä. Kopisteli ja pääsi Märkäsen Annikan luttiiin — missä ennestään jo oli Hautalan Matti. Mikko oli luullut, ettei siellä nyt arkiyönä ketään olisi ja hölmistyi, kun huomasi nappoon astuneensa. Koetti siinä sitten keksiä yölliselle retkelleen mitä kummallisimpia syitä. Matti pukkitti ja piinasi häntä. Ja sydämessään kiroten »tuollaiset» ihan siihen ikävimpään paikkaan, mistä ihmiset tietävät puhua,

pötkötteli Mikko kotiinsa ja vihasi koko Märkäsen sukua enempi kuin koskaan ennen. Kun luonto ei ollut lahjonut häntä kuitenkaan läheskään niin monipuolisilla lahjoilla kosta ja keinottelua varten, johon hänen halunsa olisi palanut, jäivät hänen kostoharrastuksensa tässä samoin kuin monissa muissakin suhteissa »uskollisiksi yrityksiksi», paljaiksi ilmauksiksi hänen erinomaisista haluistansa ja harrastuksistansa. Näille »haluille ja harrastuksille» oli usein naurettu ennen ja yleisesti pidetty Mikkoa pilkan alaisena. Mutta nykyinen aika oli hänen »haluillensa ja harrastuksillensa» niin sopiva, että Mikko meni eteenpäin, saavutti tarkoituksiansa. Ja kun ei nyt yleensä paljon muutenkaan naurettu ollenkaan, sitä vähemmin saatettiin Mikolla ja hänen toimillaan nauraa.

Mutta nyt oli vanha Märkäs-Antti kuollut. Se ei itse asiassa ollut varsin suuri tapaus; joku saattoi sanoa, että »pois sitä täytyy täältä, niin rikkaan kuin köyhänkin», mutta siinäkään ei ilmennyt mitään erikoisen syvempää tunnelmaa, eikä sävyä.

Vaan sitten oli Märkäsessä velkakirjoja; kaikki ihmiset puhuivat siitä, että niitä oli paljon ja että ne ennen saivat maata hyvin rauhassa arkun laatikossa, jos vaan velallinen katsoi silloin tällöin itsellensä sopivan ajan ja kävi juttuamassa Märkäsen äijän kanssa ja sanomassa, että »se on niin kovin hyvä, kun ei te hätyytä . . . Kun Jumala antaisi tässä munkin vähän vauhtiin päästä, niin kyllä minä maksan kaikella kunnialla». Silloin äijä aina sanoi:

»Noo, jopa . . . jopahan sitä on velan kanssa tekemistä». Ja sitten ruvettiin puhumaan muista asioista. Kun velallinen oli mennyt, sanoi emäntä tavallisesti:

»Sinä olet sellainen . . . kun et edes yhtään tahdo . . . ei suinkaan ne ikänä maksa».

»Noo, kyllähän maksaa kun jaksaa, mitä sinä siinä turhia. Kukahan tässä nyt ihmisiltä väkipakolla . . .»

Ja kun muori sitte vielä kinasi jotain ja vaari vastaili, jätettiin asia siihen. Velkakirjat saivat maata arkunpohjalla, ja ihmiset tiesivät sen.

Mutta nyt oli Siikalahden Mikolla jotain sanomista näihin asioihin, — ja ihmiset tiesivät senkin. Velalliset vapisivat.

Toimitusmieheksi vaati Mikko kivenkovaan Stenforssia otettavaksi, mutta emäntä sanoi, että hän ei ota tähän kaikkia veden tuomia, että Semenius se on ennenkin tässä talossa kirjoitusmiehenä ollut, se tuntee asiat ja kirjat entisestään, että se oli isäntävainajan kanssa hyvä tuttu, ja päälle pääteeksi isäntä itse oli määrännyt, että Semeniuksen pitää ottaa kalunkirjoitusta pitämään ja Varpulan Valeen toiseksi. Mikko pani jyrkästi Valeeta vastaan, onhan niitä nyt muitakin . . Muori nauroi:

»Ketä muita? . Mikäs Valeen on?»

Mikko ei osannut sitä oikein selittää, mikä Valeen on, mutta intti yhä vastaan ehdotellen yhtä ja toista. Emäntä kuitenkin pysyi järkähtämättömänä. Toimitusmiehiksi kutsuttiin kanttori Semenius ja Varpulan Valee.

Kalunkirjoituspäivänä kokoutuivat velalliset, (ne nimitäin, joilla veloistansa oli huolta) alakuloisen ja nöyrän näköisinä istuskelemaan Märkäsen tuvan penkille. Siikalahden Mikko oli hyvällä tuulella koko päivän, laski leikkiäkin kun siksi tuli, tarjosi usein Märkäs-vainajan kessupönttöä penkillä istuville miehille ja nauroi, että »kun on kerrankin saatu äijän kessut käsiinsä, niin höyrytetään nyt oikein miehissä . . se vainaja oli niin jumalattoman saita kessuitansa».

Ja velalliset panivat piippuun, naurahtelivat herttaisesti Mikon sukkeluuksille ja ajattelivat: ehkäpä sitä sentään hyvä Jumala suo, että ihminen pääsee tässä vielä kulkemaan . . Ne ihmiset kanssa taitavat niin paljon valeh-

della tuosta kestikievarista . . »Nämät ovatkin oikein hyvin prässäytyitä tupakkia, eikä ole sitte?»

»Oon, oikein makosia».

Mikko nauroi ja sanoi:

»En minä ainakaan osaa sellaisia tehdä, ei vaikka! . . Kyllä minä monta kertaa yrittänyt olen, mutta ei vaan lähde mitään. Eikä niitä tahdo kukaan tähän aikaan saada . . Jaa, mutta se vaari-vainajan tupakka-huhmari, tuliko se jo kirjaan, kanttori?»

Kanttori ei kuullut.

»Kuuliko kanttori?»

»Hääh?»

»Niin että», ja Mikko kertoi uudelleen kysymyksensä.

Kanttori nyysäsi nenäänsä:

»Eikö tuo lie tullut . . Ja olipa tuo yksi vanha tupakkihuhmari vaikka . .»

»Ei maar! Se oli hyvä, siinä on rautavyö päällä. Kyllä sen ottaa pitää, — jollei tämä muori anna sitä päältä jaon. Antakaa pois äiti-muori, mitä te sillä teette?»

»Noo, jos kovin mieles tekee, niin ota.»

Mikko lippasi kepeästi kanttorin selän taakse:

»Kanttori, pyhitään nyt pois se huhmari sieltä, me tässä muorin kanssa jo siitä sovimme.»

Kanttori oli kiivas mies, semminkin kuin häntä tomissaan häirittiin.

»Mene tiehes siitä! . . kun tulet sotkemaan. Pidä sun huhmaris, kun olet kerran saanut.»

Muille oli vähän vaiketa pidättää nauruansa.

Kun tavarat oli saatu kirjaan pannuksi, siirryttiin kamariin ottamaan selvää pesän papereista. Tilaisuudessa oli isän puolelta valvomassa Annikan etuja joku setä, joka ei koko päivänä puhunut mitään, eikä herättänyt esiintymisellään varsinaista huomiota muuten kuin siten, että usein istuvillaan nukkui piippunsa sammuksiin.

»Saa nähdä», virkkoi Mikko, kun kanttori otti ensimmäiset paperit käsiinsä, »eikö niissä ole paljon vanhentuneita». Ja kuiskaten, ettei emäntä, joka ristissä käsin istui arkun vieressä ja oli hiukan huonokuuloinen, kuulisi: »Se vainaja oli niin huolimaton niiden kanssa».

»Mitä sanot?» kysyi emäntä epäillen, kun näki Mikon kuiskuttavan.

»Kanttorille vaan tässä, joutavia.»

»No mitä sitä niin salaisia . . Saattaahan sitä puhua niin että ihmiset kuulevat.»

Jokaisen velkakirjan suhteen oli Mikolla jotain sanomista. Mitä hän ihmetteli, että sekin oli vielä maksamatta, mitä taas kummasteli, että vai on silläkin tänne velkaa, eikä ole näkynyt vaan täällä koko päivänä. Mahtaneeko edes omistaa? Ketähän siinä on todistajina? Muutamia pienempiä oli vanhentuneita, ja niiden suhteen sai hän aihetta useaan kertaan — joka erä kuitenkin eri muodossa — hiljaa huomauttaa toimitusmiehille, että »jos se vainaja olisi vielä elänyt jonkun vuoden, niin tuon arkun olisi papereineen saanut polttaa, eikä siinä olisi tullut yhtään vahinkoa». Niin että se oli suuri hyvä työ Jumalalta, että korjasi äijän pois.

Velkakirjat loppuivat.

»Taisivat olla kaikki?» kysyi kanttori.

»Kaikki», myönsi emäntä.

»Kaikki? E—hei toki!» huudahti Mikko.

»Kaikki ne ovat, ei minulla ainakaan muuta ole», vaakuutti emäntä.

»No älkää nyt piruja . . Laittakaa paikalla esiin tänne ne velkakirjat!»

»Mitkä velkakirjat?»

Samassa tuli Annikka sisään papereita kädessä.

»Mitä Mikko nyt huutaa? Joko on hätää, että tässä varastetaan?» ja vei papereita kanttorille.

»Mitäs ne paperit ovat? Mikä paperien ja velkakirjain hoitaja sinä olet? . Onko siinä Hautalaisen velkakirjat?» kyseli Mikko ja astui likemmäksi pöytää. Kanttori ilmoitti, että siinä on niitä. Mikon sapettunut mieli keksi yht'äkkiä sopivaksi sanottavaksi:

»Ei ne ole siinä kaikki!»

»Pidä nyt Siikalahti vähän suutas», suhditti kanttori.

»Mitä varten?»

»Sitä varten, että näyttäisit vähän ihmiseltä», sanoi Valee.

»Sepä nyt kumma on, kun selvästi näkee, että velkakirjat ovat hujan hajan, taitaa osalta olla renkien ja piikainkin hallussa, ja sittenkään ei saisi ottaa selvää se, jonka asiaan tulee! Viisi minä omasta puolestani, mutta lasteni.»

»Pure huules, nälkä silmä!» tiuskasi Annikka, »sinä pidät kaikkia ihmisiä varkaina, niin tottapa sinä olet itse sellainen.»

»Vastaatko puhes? — Mutta mitä varten sinä noita velkakirjoja kätket?»

»Sun ei tule tutkia eikä mun tunnustaa! Kun ne siinä nyt ovat joka ikinen lappu, niin mitä sinä sitten vielä tahdot meiltä?» Annikka rupesi itkemään. Äiti ja miehet alkoivat suhdittaa, mutta Mikko jatkoi jutellen, että se on ollut aina tavallista, että tässä talossa on lennetty hänen silmillensä, mutta kyllä hän siitä vielä lopun tekee.

Ilmoitettiin, että Hautalaisen velkakirjat tekevät toista tuhatta markkaa, paitsi takauksia.

»Millähän sekin mies komeilee?» Sitä ei Mikko millään tavalla voinut hillitä itseään sanomasta.

Siihen ei sanonut kukaan mitään. Vähäisen äänettömyyden perästä Mikko taas ilmoitti:

»Minä vaadin perinnön jaon toimitettavaksi kohta.»

Tuo vaatimus herätti vakavan, vilkkaan keskustelun: talo ja irtaimisto menisivät perin halvasta tähän aikaan,

jollei perillisten välissä sovittaisi kauppoihin. Mikko oli järkähtämätön. Mitä enemmän naiset vaativat jaon lykkäämistä syksyyn, sitä jyrkemmin Mikko vaati sitä toimitettavaksi kohta. Ja muutamista sanoista alkoi Valee aavistaa, että Mikolla oli syynä vaatimukseensa, ei ainoastaan saada hänelle tulevat velkakirjat oitis haltuunsa, saadakseen »pitää niistä huolta», vaan sekin, että hän toivoi voivansa saada Märkäsen talon polkuhinnalla nyt, koska emäntä ja tytär eivät sitä varmaankaan uskaltaisi hinnassa kovin ylös kohottaa. Valee silmäili halveksien setää, jolla ei ollut asioihin mitään sannottavaa. Mikko luultavasti ajatteli sedästä samaa kuin Valeekin, koskapahan lausui:

»Tämän sedän sopiikin panna Annikan holhoojaksi, tämä siihen on kaikista sopivin.»

Setä alkoi väännellä itseään, ikään kuin aikeessa sanoa jotain, mutta sanomatta se jäi.

»Mahtaneeko tuo tarvita muuta holhoojaa», virkahti kanttori hymyillen, »koskapa sillä näyttää, sormista päättäen, jo olevan laillinen holhooja.»

Mikko katsoi niihin sormiin.

»Kaa . . En minä ole tienytkään . . että tässä suoverin saa!»

Tytöllä oli pari hopeaista sormusta sormessa. Valeekin vasta nyt ne huomasi ja setä loukostaan pani:

»Jassoo!»

Mikko näytti olevan nolona ja se huvitti useita muita.

»No ilmankos!» hän vähäsen vaitiolon perästä äänsi.

Toisten huomio teroittui:

»Mitä?»

»Niin . . minä vaan ajattelen . . » hän sanoi. Ja hän todella ajatteli paljon, koko iltapäivän, sanoen tuon tuostakin jotain umpikuljuista, jonka piti olla ilkeätä. Illalla hän sanoi Annikalle kahden kesken, että hän kyllä ymmärtää, että Hautalan Matti on kihlat ostanut Märkäsen rahoilla ja että niistä

olisi yksi osa hänelle kuuluvaa, mutta ei hän nyt välitä, että jos hän joskus kihloja ostelee, niin hän koettaa saada ne irti omilla rahoillansa, ettei kenelläkään olisi mitään jälkipuheita. . . Hän yrittää »Jumalan avulla» eteenpäin maailmassa, j. n. ep.

Kun hän oli sen saanut sanotuksi Annikalle ulkona, tuli hän jälleen hyvälle tuulelle ja meni vihellelleen kamariin. Sillä hän ymmärsi saaneensa pureksia Annikkaa oikein sydämeen asti. Sillä aikaa oli emäntä kamarissa selittänyt toimitusmiehille syyn, miksi vainaja oli antanut Hautalaisen velkakirjat tytön haltuun, että ei niitä ollut aikomus salata.

Toimitusmiesten ja muiden ihmisten illalla poistuttua jäivät äiti ja tytär suureen tuskaan. He käsittivät, että Mikko voisi nyt saada talon polkuhinnasta, kun ei kenties Mattikaan voisi tulla hänen kanssaan kilpailemaan siksi, että hänen täytyi kuitenkin pitää kiinni Hautalan talosta, koska isäntä sairasti ja ennen pitkää kuolisi. Jos joku saisi talon, vaatisi Mikko varmaankin kohta rahat, ja kenelläpä niitä tähän aikaan oli.

Mattia odotettiin. Mutta kun ei sitä illallakaan alkanut kuulua, lähti Annikka Hautalaan — ensikerran sen jälkeen kuin Matti oli hänelle kihlat tuonut.

XIX.

Kuumetauti oli vienyt Hautalan Jannenkin vuoteelle Hän oli jo maannut viikonpäivät ja parantumisesta ei ollut mitään tietoa. Toisinaan hän houraili, toisinaan taas oli tajussaan.

Varjontapaisena liikkui emäntä kestäen ihmeteltävällä voimalla suurten huolien ja monipuolisten velvollisuuksiensa täyttämässä hyöriessään. Tuolla heidän pihatuvassa oli köyhäin keittola vielä. Keväämmällä oli se muuttunut sairaalan tapaiseksi, sillä yhä useampia nälän ja taudin runtelemia ihmisiä sinne tunkeusi etsimään sitä ravintoa ja hoitoa, mikä siellä voitiin tarjota. Pihatupa ei enää läheskään kaikkia vetänyt. Useampia täytyi sijoittaa omaan asuintupaan, missä penkillä ja lattiassa olkipahnoilla niitä makasi ja valitteli kaiket päivät. Kyläläiset olivat alkaneet kammota ja karttaa taloa, missä lavantauti kuoleman uskollisena liittolaisena joka viikko kaatoi useampia uhreja. Oli oikein ihmeteltävää, millä voimalla talon väki säilyi joutumasta taudin käsiin. Huonoimmat sairaut olivat sijoitetut pihatupaan. Monet monituiset kerrat päivän mittaan siellä kävi emäntä, aamusta varhain, iltaan myöhään koettaen harrastuksellaan ja huolenpidollaan lievittää onnettomain kärsimyksiä. Sitten kuin isäntä vielä sairastui lisääntyä hänen työnsä kaksinkertaiseksi. Mutta ei sittenkään voimat pettäneet. Hauta-

laisella, joka ei koskaan ennen ollut sairauden tähden maannut, oli nyt tilaisuutta ja aikaa miettimiseen, mikäli kuume oli matalampi toisin vuoroin ja järki tolillaan pysyi.

Katkerimmat tuskat hänelle tuotti se, että hänen velkansa takausten kautta olivat yht'äkkiä kasvaneet noin neljään tuhanteen markkaan. Nyt vielä oli olemassa takauksia, joista muutamia ainakin saattoi edellyttää tulevan hänen maksettavaksensa. Maatessaan sairaskuuteella odotti hän ryöstömiestä joka päivä, sillä hänestä näytti niin luonnolliselta, että nyt juuri niiden olisi aika tulla, kun hän on sairaana, kuolemankielissä, eikä kykene asioitansa korjaamaan. Kun ilta tuli illan perästä, ilman että ryöstömiehiä tuli, joutui hän jonkullaiseen välinpitämättömyyden ja yhtäkaikkisuuden tilaan. Mutta sen sijaan muut samaan jaksoon kuuluvat asianhaarat kiinnittivät hänen huomiotaan ja ajatuksiaan, jotka kuumeen kiihdyttäminä toisinaan saavuttivat rajuuden huipun.

Kun joku vieras kävi häntä katsomassa ja puhui sen ohessa siitä, että tämä kärsimys ihmisillä nyt on Jumalan lähettämä synnin rangaistus, tuli hän aina katkeralle mielelle. Hänen oma vaimonsa ei enää pitkään aikaan ollut puhunut siitä. Sen johdosta tunsivat Janne aina tuollaisen Jumalasta puhuvan vieraan pois mentyä suurta helpotusta, kun emäntä hiljaisella, hyväilevällä tavallaan laskevat kätensä hänen kuumalle otsalleen ja mitään puhumatta katseli häntä noilla silmillään, joiden kummallisen tyyneyden syytä Janne rauhallisempina hetkinään monasti ihmetteli. Ja mitä enemmän hän katseli vaimonsa katkeamatonta kestävyyttä, tuota meluamatonta, hänelle aivan käsittämätöntä jumalaisuutta ja Jumalaa luottamista, sitä useammin hän tahtoi vaimonsa viipymään vuoteensa vieressä ja komensi piian, tahi pojat juoksemaan hänen asioitansa.

Hetkinä, jolloin synkeä ajan kuva oikein täydessä karvassaan astui hänen mielikuvituksensa eteen, voi

hän vielä raivostua. Jumalan rangaistuksena ei hän voinut nälkää pitää, koska ei se kohdannut muita kuin köyhiä. Täälläkin rahamiehet rikastuivat, Siikalahden Mikon mahtavuus oli yhä nousemassa ja tomppelimaisen Klitsin merkitys kasvoi yhä. Sitäpaitsi sellaisilla rentuilla kuin Kaleniuksella ja Stenforssilla olivat mainiot raha-ajat. Kaleniuksellakin nyt olivat oikein herrasyaatteet taas päällä, kun oli saanut olla Stenforssin käytrinä. Sitä vastoin ihmiset, joiden syntikuorma oli varsin pieni edellisiin verrattuina, saivat kärsiä niin hirveästi. Eikä mikään inhimillinen keino näyttänyt auttavan, pelastavan kansaa, ei edes se vaikka hänkin joskus kuume-houreessa heittäysi vuoteen viereen polvilleen ja rukoili huutaen ja velvoittaen kaikkivaltiasta rientämään apuun. Sellaisissa tapauksessa saattoi raaka intohimo hänet yht'äkkiä temmata käsiinsä. Silloin hän hurjistuneena riehui, pauhasi, kirosi, tietämättä itsekään, mitä kirosi, ketä kirosi.

Kun joku sattui tätä melua kuulemaan tupaan ja emäntä osui silloin olemaan ulkona tahi pihatuvassa, juostiin sitä hänelle sanomaan.

Ja kamariin riensi juoksujalassa tuo nainen, jonka silmissä oli niin vakava, rauhoittava ilme ja joka ei koskaan hätien melunnut eikä malttiansa menettänyt. Vaieten tarttui hän lattialla hourivan miehen käsipuoleen ja kuiskasi:

»Lähde sänkyyn.»

Aivan kun Jannea olisi rikoksesta tavattu, antoi hän vastustelematta viedä itsensä vuoteelle, tuijotti hetkisen sekavin katsein vaimonsa silmiin ja huoahhti raskaasti.

Kerran tallaisessa tapauksessa hapuili Janne vaimonsa käden ja puristi sitä lujasti, virkahtaen:

»Rukoile minun kanssani!»

✱

Kun Hautalaiselle kerrottiin, että Märkäsessä on kalukirjoitus, sanoi hän:

»Pian on meillä sitten ryöstömiehet.»

Emäntä näki, että sairaalla oli sydämmellä jotain, jonka hän olisi nähtävästi tahtonut ulos purkata. Naisen omituisella vaistolla aavisti hän, että se mahdollisesti koskisi Mattia ja Märkäsen Annikkaa, joiden kihlautumisesta ei hänelle ollut mitään ilmoitettu, mutta jota vastaan hän usein oli ilmaissut jyrkän mielihiteensä. Emäntä pistäysi tupaan. Aivan pian sen jälkeen ilmestyi isän sängyn viereen tuolille istumaan Matti. Isä oli ollut hiukan horrossa. Matti katseli siinä vanhuksen kalvistuneita kuihtuneita kasvoja ja tunki raskaan palan nousevan rintaansa ja silmiinsä pari kuumaa kyyneltä. Akkunalla oli voilautasen vieressä kappale mustaa pettusekaista leipää, — sellaista jota talossa syötiin ja jota parempaa ei sairas millään tavalla ollut suostunut syömään, »koskapa kuitenkin niin moni muu sairas ei voinut sen parempaa saada».

Isä avasi silmänsä.

»Matti!»

»Mitä?»

Isä ei jatkanut, katseli vaan poikaansa. Matti viimein hiljaa äänsi:

»Isä.»

»Mitä?»

Matti rupesi nyt selittämään, että hän vastoin isän tahtoa oli kihlannut Märkäsen Annikan ja pyysi, ettei isä olisi vihainen, sillä isä kyllä ymmärtää, että itseänsä varten sitä kukin ottaa vaimon, eikä . .

Isä piti silmänsä ummessa ja poskille nousi heikkoa punaa. Matti näki, että ilmoitus oli vanhuksen sielussa vaikuttanut hyvin valtaavia tunteita. Hyviä vai pahoja? Sitä ei poika tiennyt, vaan aavisti, että jälkimmäisiä. Matissa oli suuri määrä isänsä itsepäisyyttä ja järkähtämätöntä tahtoa. Häntä oli kovasti vaivannut se, että hänen piti isänsä tietämättä kihlata Annikka. Nyt hän kuitenkin tunki päässeensä

tuosta painostuksesta, kun oli saanut asian isänsä tietoon. Että se isälle oli vastenmielistä, se ei häneen läheskään sillä tavalla koskenut, sillä hän piti oman mielipiteensä asiassa korkeimpana lakina. Kun ei isä pitkään aikaan puhunut mitään, lähti Matti tupaan. Mutta jonkun hetken kuluttua kutsutti Hautalainen poikansa uudestaan kamariin.

Ja nyt sai Matti kuulla, ettei isällä tuota tyttöä vastaan ollut mitään ollut koskaan. Syy, jonka vuoksi hän ei olisi tahtonut antaa poikansa mennä naimisiin Märkäsen tyttären kanssa, oli se, että hänellä oli sinne velkoja ja ihmiset, tulisivat sanomaan että hän on häviöstä pelastunut poikansa naimisen kautta. Sellaista ei hän voisi ikänä suvaita. Hän voi kunnialla hävitä omaisuutensa, mutta ei kärsiä sellaista häväistystä, että hän on poikansa naittamisella häviöstä pelastunut. Mutta nyt ovat asiat muuttuneet. Hän on turpeen alla jo silloin, kun Matti naimisiin menee. Jos ihmiset odottavat saataviaan siksi kuin hän on poissa, tekevät ne sen hyvydestä häntä kohtaan. Sitä hän toivoisi kuitenkin, että Matti ottaisi kotitalonsa, koska se varmaan on parempi kuin Märkäsen ja pitäisi huolen siitä, että äiti saisi riittävän eläkkeen, — semminki koska talo sen vielä hänen laskujensa mukaan kannattaa.

Matti ei ollut pitkään aikaan puhellut isänsä kanssa mistään asiasta pitemmältä. Senpä vuoksi häntä kovin kummastutti se muutos, mikä isässä oli tapahtunut. Tuo vanha jyrkkyys, jonka kiusallisuutta poika usein oli saanut tuntea ja sen alle taipua, oli poissa. Isä puhui nyt helästi, melkein niin kuin äiti!

Matti lähti kamarista luvattuun täyttää isän toivomukset ja useaan erään vakuuttaen, että äidillä ei tule puutetta olemaan, niin kauan kuin hän elää.

Päästyään ulos, ajatteli hän yhä isää ja hänessä tapahtunutta muutosta. Ensin se hänessä synnytti omituisen, surunvoittoisen tunnelman. Mutta se kirkastui yhä kun

hän johtui ajattelemaan, että isän näytti nyt olevan niin helppo olla. Kun hän sitte vähän ajan kuluttua huomasi äidinkin kasvoilla iloisemman ilmeen, kun tämä tuli kamarista, tunsu Matti vähitellen surumielisyyden haihtuvan ja jonkinlainen onnellisuuden raikas tunnelma valloitti hänet.

Tänä iltana oli Matilla paljon puuhaa vaivaistuvassa. Sillä tuntien tuota äsken saavuttamaansa tyydytystä, pistäysi hän sinne vaistomaisesti haluten jakaa siitä muillekin. Siellä vallitseva kurjuus koski nyt aivan erikoisella tavalla häneen. Yhtäkkiä sai hän päähänsä toimittaa siellä perinpohjaista puhdistusta ja siivoa. Ruvetessaan puuhaan huomasi hän vasta kuinka äärettömän suuri ja vastuksellinen työ äidillä oli ollut, joka melkein yksin oli tähän saakka saanut täällä siivonkin toimittaa. Hän komensi tuvasta apulaisikseen siellä rähisevät pojat ja muutamia naisia, jotka vielä kykenivät jonkun verran auttamaan. Tässä toimessaan oli hän niin innostuneena, ettei huomannutkaan, miten myöhäiseksi ilta jo joutui. Kesken puuhailunsa tultiin häntä noutamaan pihalle. Siellä odotti morsian. Jossain nurkan takana selitti Annikka, mitä heillä tänäpäivänä oli tapahtunut, näytti surumieliseltä ja lamautuneelta. Mutta Matti sanoi varmalla itsetuottamuksella, ettei tässä nyt enää tarvitse Siikalahden Mikkoa pelätä ja kehoitti Annikkaa menemään tupaan niin kauaksi kuin hän päättää työnsä. Vaan Annikka meni Matin kanssa pihatupaan ja ryhtyi innolla auttamaan.

Sairaat vaivaiset katselivat loistavin, kiitollisin silmin noita kahta, jotka nuoruutta ja elonvoimaa uhkuen, keskellä lämpimimmän kuherrusajan hikipäissään puuhasivat heidän tuskainsa ja kärsimystensä lievittämiseksi.

*

Mikon puuhista Märkäsen talon suhteen levisi kylille pian huhuja. Siitä puhuttiin jo ikään kuin se olisi ollut Mikon oma, ja naiset ehtivät pelkäämään, että miten se

leskiparka tulee saamaan eläkkeensä, ei ainakaan muuten kuin riitelemällä.

Mutta toiseltakin puolen oltiin puuhassa. Eräänä päivänä meni Varpulan Valee Hautalaan ja sanoi Matille:

»Sinun pitää huutaa se Märkäsen talo».

Matti selitti, että hän tuskin voisi pitää kahta taloa siksi kuin ajat paranevat. Ja kun hänen pitää valita Märkäsen ja Hautalan välillä, ottaa hän Hautalan mieluummin. Isä oli luvannut, että jollei hänelle kuolemaakaan tule, niin tulevana syksynä hän kuitenkin antaa talonsa Matille. Jos hän huutaisi Märkäsen nyt, niin millä hän sen maksaisi, kun Mikko kuitenkin tahtoisi heti osastaan rahat.

Mutta sitten Rauhalan äijäkin erään kerran kun tapasi Matin, sanoi, ettei pitäisi päästää kovin halvalla Märkäsen taloa kestikievarille. Ja ennen kuin erosi, sanoi, että jos rahasta hätä tulisi, niin tulla heille pubumaan.

Matti vähän innostui asiaan semminkin, kun Siikalahden Mikko kuului pitävän aivan varmana, ettei hän kykenisi ollenkaan kilpailemaan. Varakasten isäntäin luotto kohotti hänessä myöskin luottamusta omaan itseensä. Neuvotteluaan vielä isän kanssa, päätti hän esiintyä Mikon kilpailiana.

Kun taloa ruvettiin myymään, tarjosi Mikko silmää rävyttämättä kaksi tuhatta markkaa talosta. Kun Matti siihen lisäsi sata markkaa, ymmärsi Mikko, että Matti vaan nostaa hiukan taloa hänelle, vaan kyllä hän siihen asti uskaltaa kuin Mattikin. Mutta kun ruvettiin menemään yli neljäntuhannen, rupesi Mikon silmäkulmat menemään solmuun ja ääni alkoi käydä vielä kimakammaksi. Hän ajatteli, että voi se tyhjätaskukin tehdä rahamiehelle kiusaa näin huutokaupoissa.

Kun ruvettiin menemään yli viiden tuhannen, katsoi Mikko jo vähän pitempään Mattia, käsitti aivan yht'äkkiä vakavasta ilmeestä tämän kasvoilla, että Matti aikoo saada

talon. Raivoisa, kostonhimoinen tunnelma leimahti Mikossa nyt ilmiliikkiin. »Sinä saat maksaa talon kalliisti!» päätti hän itsekseen ja hymyili jo edeltäkäsän äärettömästi nauttien siitä, että hän tulee saamaan Märkäsen talosta niin hyvät osat. »Ja rahat pitää olla minulle heti paikalla».

»Sata!»

Ihmiset ällistyivät sellaista rohkeutta, kun kauan aikaa jo oli menty ylös kymmenin ja viisin markoin.

»Viisi!» lisäsi Matti, vakava ilme silmissä, kasvot hiessä.

»Mitä sitä sillälaila . . Sata!»

»Viisi!»

Mikko riemuitsi. Oltiin jo toista tuhatta yli siitä, mihin hän, ilman harmittelematta olisi saattanut talosta maksaa.

Antaa suoverin nyt maksaa! . Opetetaan sitä!

Oltiin 5950 markassa. Mikko ajatteli: Matti on nuori, ylpeä, ajattelematon. Jos minä uskallan vielä neljäkymmentä, panee Matti viisi ja *luulee*, että minä panen kuuteen tuhan-teen . . .

Mikko luki hyvin selvästi:

»Viisituhatta, yhdeksänsataa yhdeksänkymmentä!»

Nyt maksoi vaivan silmäillä Mikkoa, kun tämä katsoi Mattiin . . .

»Saa olla», sanoi Matti, ja suu meni hiukan hymyyn.

Mikko vaaleni, hän ei näkynyt oikein haluavan tajuta, mitä Matti tarkoitti.

»No lisää, lisää! . Kuka nyt vähälle väsy.»

»Ei penniäkään.»

Ihmiset jo alkoivat tajuta, jännitys löyhtyi ja jotkut sanoivat:

»No sille talolle tuli hintaa».

Mikolle tuli asiaa lähteä käymään kotona. Sitä paremmin oli tilaisuutta toisilla ihmettelemään, miten taitavasti Matti oli Mikon »nappoon» juoksuttanut.

Mikko ei saattanut olla kauan kotonakaan. Tultuaan takaisin, ei hän kyennyt salaamaan sitä, että hänen oli harmi. Huutoihin ei hän puhunut enää mitään. Ei aikaakaan, kuis-kasi hän Matin kahteen kynteen.

»Saat sen talon sillä, kun sinä viimeiksi lupasit», sanoi.

Matti rupesi nauramaan:

»Pidä nyt, kun niin mielesi teki».

Mikko kynsi päätänsä.

»Minä rikon».

»No siitä ei tule mitään, sen saat uskoa! Älä uraja, mies kun mies».

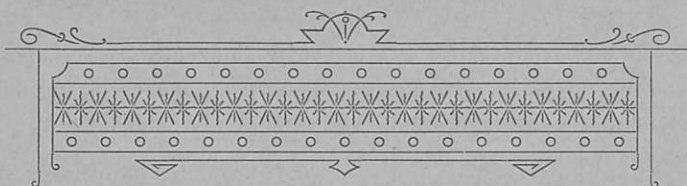
Matti löi Mikkoa hartioille kämmenellään ja lähti pois tämän jutuista.

Mutta Mikko ei saanut sitä päästänsä lähtemään, että hän, ottamalla talon hyvästä hinnasta, oli joutunut vasten tarkoitustaan runsaalla mitalla lisäämään kälynsä myötäjais-rahoja. Se se oli, joka häntä kaikesta enin harmitti, sillä talo, vaikka olikin kallishintainen katsoen katovuoden kurs-siin, oli kuitenkin tavallissa oloissa hintaansa vastaava.

Vasta sitten huomasi hän yhden lisäseikan: Matti voi nyt ottaa varsin hyvin isänsä talon, antaa isällensä eläkkeen, maksaa velat ja päästä omavaraiseksi mieheksi.

Mikko kirosi siinä huoneitten takapuolella. Kun joku tuli samalla sinne ja kysyi, että mikä nyt niin kiroluttaa, selitti Mikko:

»No kun olin vähällä kompastua ja kaatua tuohon liekoon . . .»

XX.

Sinä iltana tuli Mikko harmistuneena kotiin. Hän kiersi jokirannan kautta, missä oluttehtaan rakennusta varten valtaava hirsikasa odotti kevättä, jolloin ajottiin rakentamaan ruveta. Viime aikoina oli kuvittelu uuden tehtaan kannattavuudesta saanut usein hänen huulensa hymisten vihellelemään. Ei onnistunut sekään nyt. Muuten ei hän olisi niin paljoa talonkaupasta harmittellut, mutta kun voitto hyvästä hinnasta, joka hänen mielestään oli kaksinkertainen nykyiseen kurssiin nähden, tuo voitto tulee Hautalan Jannen pojan hyväksi, jota hän vihasi aivan yhtä paljon kuin isääkin, se häntä harmitti. Miksi hän olikin niin hullu, että lisäsi vielä tuon viimeisen erän! Selvältä näytti hänestä nyt, että toiveet Hautalan Jannen vararikkoon joutumisesta olivat tuuleen haihtuneet. Ja hän kun jo usein oli kuvitellut itseensä senkin talon omistajaksi.

Kotiin saavuttuaan tapasi hän siellä Stenforssin ja Kaleniuksen ryypiskelemisen puuhissa. Renkipoika valjasti pihassa hevosta herroille, joita piti kyytiin lähteä. Isäntä meni kamariin ottamaan selvää, että mihin ne herrat menevät.

»Karin loukolle!» selitti Kalenius, joka tällä kertaa oli ainoastaan hiukan päissään ja muutenkin Mikon mielestä

käyttäytyi omituisesti. Stenfors, joka päissään ollessa aina oli hiljainen ja omituinen, ei puhunut mitään. Kun isäntä aikoi mennä tupaan, sanoi Kalenius:

»Antaa sen pojan tulla vaan kyytiin».

Miksikähän pojan? rupesi Mikko miettimään ja tuli lopulta siihen päätökseen, että hän menee itse. Turkit päällä meni hän kamariin ilmoittamaan, että hevonen on valmiina.

»No itsekö sinä tulet kyytiin?» kysyi Kalenius.

»Niin . . . Enkö minä kelpaa?»

Kaleniuksen naama meni vähän synkäksi, mutta ei puhunut mitään. Pihalle mennessä selitti isännälle, että *hän* suorittaa juomingit, kun takaisin palataan.

Mitähän asioita niillä nyt on? mietiskeli Mikko itseksseen ja yhtäkkiä hän muisti, että Pikku-Karin kartano oli palanut alkuvuokosta. Samaan ajatuksen juoksuun kysyi hän:

»Oliko se Karin kartano vakuutettu?»

»Oli . . . oli se . . . kyllä se oli», selitti Kalenius.

Mutta Mikon mielestä oli Kaleniuksen puhetavassa jotain niin arkaa ja epävarmaa. Mitähän?

Jotain pisti mieleen. Mikko päätti sen johdosta olla koko matkan sanaakaan hiiskumatta, mutta sen sijaan pitää silmät ja korvat auki.

Nimismies rötkötti sivuttain reessä ja näytti nukkuvan. Kalenius, jolla tavallisesti oli hauskoja kaskuja jaariteltavaksi matkojen varrella, oli vaiti kuin myyrä.

Oli jo hyvinkin hämärä, kun tultiin palaneen kartanon pihaan. Stenfors jäi istumaan rekeen, kun Kalenius meni palaneille raunioille katselemaan. Kierreltyään siellä hetkisen tuli hän takaisin ja sanoi Stenforssille:

»No tulehan katsomaan . . . Niinkuin näet, ne ovat palaneet kaikki».

Ei Stenfors viitsinyt nousta, sanoi vaan, että näkeehän hän tuon.

»Ja Siikalahtikin näkee, että kaikki se on palanut?»
kysyi Kalenius.

Näkihän Mikko.

Lähdettiin pois. Herrat sai Mikko kyyditä nimismiehen taloon, missä Kalenius todellakin kuittasi kaikki laskut.

Kun Mikko oli poistunut, ryhtyi Kalenius kirjoittamaan palotarkastuspöytäkirjaa, missä selitettiin, että Karin talon rakennukset olivat palaneet pohjia myöten. Stenfors kirjoitti alle todistuksensa paperia ollenkaan lukematta, sillä häntä niin kovin unetti.

Kun Kalenius tuli kotiinsa, makasi hän pöydällä paperiensa päällä kauan aikaa ja mietti. Paperi hänen edessään sisälsi palotarkastuskertomuksen *Vennu Karin* rakennuksista, jotka olivat vakuutettuina maalaisten paloapuyhtiössä 2000:sta markasta, mutta todellisuudessa olikin palanut *Ville Karin* rakennukset, joita ei oltu vakuutettu missään. Varovaisuuden vuoksi, jos Stenfors, kaikista juovuttamis-varokeinoista huolimatta, sattuisi lukemaan tarkastuspöytäkirjan ennen kuin kirjoittaisi nimensä alle, oli Kalenius ristinimen sijaan pannut vaan alkukirjaimen. Tarpeeton varokeino, sillä Stenfors ei sitä lukenut. Nyt Kalenius tasaisella kädellä täytti puolinaisen nimen, kirjoitti pyynnön, että *Vennu Karin* palorahat hetimitäin lähetettäisiin hänelle ja sulki paperit kuoreen.

Työ oli tehty. Mutta syviin mietteisiin se pani Kaleniuksen. Vaikka jo kerran ennen hänelle tällainen yritys oli hyvin onnistunut, oli sielussa kuitenkin jotain pelon ja epäilyksen tapaista. Muusta ei pelkoa, mutta mikä saamari johdattikin tuon Mikon kyytiin. Jos se rupeaisi urkimaan Karin Villeltä jotain palorahoista? . Hiiteen koko Mikko! . Rauhoittui hän kuitenkin lopulta ja luotti hyvään onneensa. Seuraavana aamuna pani hän kirjeen postiin.

Saman asian vuoksi valvoi Siikalahden Mikko koko yön, uni kun ei tullut silmään. Toisinaan oli hänen kovin kuuma, toisinaan ihan kylmä ja viluttava ollakseen. Aamun vaaleudessa pisti hän hevosen puihin ja lähti ajamaan Karin loukolle. Ohi mennessään pistäysi saunaan, missä Ville asui. Siellä oli nälkää ja kurjuutta siksi, että Mikkoakin oikein säählitti. Ville vaikerteli tulipalo-onnettomuuttaan.

»Ei suinkaan sinun rakennuksesi ollut vakuutettu?» kysyi Mikko siinä muun puheen välissä.

Eipä se ollut. Kyllä Kalenius oli usein houkutellettu, mutta ei ollut tullut siihen ryhdytyksi.

»Sepä oli vahinko!»

»Niin kovin surkea vahinko, että . . .»

Mikko kiirehti pois, ajoi kotiin, tuumaili yhä sitä samaa asiaa, teki päätöksensä, istui uudelleen rekeen ja ajoi Kaleniuksen kortteeriin. Astuessaan Kaleniuksen kamariin, asui hänen huulillaan tuo varma, päättävä ahneuden piirre kaikki voittavana, aivan kuin siihen valettuna.

Nähtyään Mikon astuvan sisään, joutui Kalenius sellaisen hermostumiskohtauksen alaiseksi, että hänen täytyi änkätä, kun yritti puhumaan. Eikä Mikoltakaan oikein sujunut.

Yhtäkkiä rupesi Mikko nauramaan ja katsoi Kaleniuksen silmiin.

»Mitä nyt?»

»Ei mitään!» Mikko nauroi yhä.

»Mitä sinä naurat?»

»Tahtoisitko tietää?»

»Mutta mitä pirua sinä tarkoitat?»

Mikko muuttui totiseksi kuin muuri, vetäsi henkeä ja ja kysäsi:

»Onko teillä Stenforssin kanssa siinä eilisessä yhteiset vehkeet?»

Kalenius vaaleni:

»Missä eilisessä?»

»Noo», Mikko taas nauroi, »älä kiertele yhtään, minä kyllä tiedän, että sinä taas meinaat petkuttaa Paloapuyhtiötä».

»Taas?» äänsi Kalenus vaistomaisesti. Tuskalliset ajatukset näkyivät sekaisin kiitävän ja myllertävän hänen aivoissaan, sen kyllä silmistä näki.

»Katsos . . minun *omatuntoni* ei antanut mukiin ennen kuin . . .»

»Älä *sinä* puhu omastatunnosta!» huudahti Kalenius. »Mutta nyt minä alan käsittää: sinä luulet, että minä aikoisin ottaa Paloapuyhtiöltä vakuutusmaksun vakuuttamattomista rakennuksista.»

»No niin.»

»Pyh! . Sinä itse olet sellainen roisto.»

»Hauku vaan, mutta kyllä minä asiasta selvän otan. Minä saatan nyt käydä Stenforssin puheilla.»

»Sieltä sinä potkun saat.»

»Sama se. Paraiten potkii se, joka viimeiseksi potkii.» Mikko nousi jo lähteäkseen.

»Et taida luullakaan, että minä tiedän senkin, sinun entisen petkutuksesi?»

Kalenius raivostui niin että ajoi Mikon ulos, mutta ennen kuin tämä ehti pihasta lähtemään, huusi hänet vielä sisään. Ja Mikko meni. Sillä välin oli Kalenius muuttanut. Hän kutsui Mikon istumaan pöydän ääreen, asettui itse vasta päätä. Hetkisen vaiti oltuaan alkoi hän sanoa:

»Kuule Mikko, enkö minä ole tehnyt sinulle monta palvelusta?»

»Noo . . palkan sinä olet niistä saanut.»

»Niin, mutta monta sellaista palvelusta, jota moni muu ei olisi tehnyt palkankaan edestä.»

Mikko nauroi-vingahti:

»Kun olet tehnyt, niin oma asiasi! Kyllä olet saanut hyvän palkankin.»

»No noh, mutta ota nyt huomiosi, että jos sinä ilmaiset tämän, on minulla yhtä ja toista sinun päällesi ilmoitettavaa, joka ei tule sovitetuksi muualla kuin linnassa ja raippavitsoilla.»

Mikko pelästyi niin että kieli alkoi sammaltaa, kun hän koettaen ryhtiänsä säilyttää vastasi:

»Et sinä voi minun päälleni mitään todistaa.»

»Parempihan se sinulle niin olisi, mutta älä vaan anna turhien luulojen pettää itseäsi. Ajattele vaan, kuka minä olen.»

Voittoriemun tunnelma ilmestyi Kaleniuksen koko olentoon. Koputtaen etusormellaan varoittavasti pöydän laitaan jatkoi hän:

»Näet nyt Mikko, että sellaisten miesten kuin meidän on parasta olla sekaantumatta toistemme asioihin.»

Levottomuus, joka väreili Mikon jokaisessa kasvojen eleessä, huvitti Kaleniusta, joka yhä varmistui.

»Lähdetkö sinä kertomaan asiasta Stenforssille?» pinnasi Kalenius.

Mikko oli nähtävästi aivan sekaisin.

»Jos annat edes sata markkaa mulle, sitte kun saat rahat . . .»

Kalenius purskahti kaikuvaan nauruun.

«Sittekö sinun omatuntosi olisi vaiti, kuule, sinun *omatuntosi*, joka sinut ajoi tänne?»

Mikon suu vetäysi vaistomaisesti noloon hymyyn ja sitte rupesi hän lähtemään pois, sanoen:

»No, puhutaan hänestä toiste.»

»Ei sanaakaan enää ikänä! . kuulitko? Nyt paikalla se päätetään, josko sinä menet linnaan ja otat raippavitsoja 40 paria tuonne kapeaan selkääsi?»

»Ja josko sinä teet samoin?» hymyili Mikko.

Kalenius meni Mikon eteen ja kuiskutti silmät säteillen:

»Nuo paperit ovat vielä minun hallussani. Minä voin ne asiaksi tullen polttaa sen sijaan, että lähettäisin ne Hel-

sinkiin. Stenfors oli päissään eikä hän muista koko eilistä puuhaa. Ymmärrätkö sinä Siikalahden Mikko? Ja jos sinua huvittaisi ottaa selvää siitä toisesta jutusta, niin . . .»

»Niin mitä?»

»Luuletko sinä, että minulle on kovin vaikeata kadota tältä paikkakunnalta?»

Vähän ajan päästä Mikko oikasi kömpelösti kätensä ja virkkoi:

»No sovitaan pois.»

»Sitähän minäkin! . Onko sulla rahoja mukanas, että antaisit minulle kymmenkunta markkaa, olis vähän tarpeita.»

»Lainaksiko?»

»Kuinka itseäsi paraiten huvittaa . . sopiihan panna Jumalan maksun päälle.»

Mikko empi.

»Anna pois vaan! Sulla oli lurjun keinot mielessä kuin tänne tulit, eikä satakaan markkaa olisi sinulle liian paljon siitä, etten laita sinulle raippavitsoja.»

Ennen kuin Mikko lähti, antoi hän kymmenen markkaa. Ovessa mennessään hän vielä, ainakin jo kymmenennen kerran nöyrällä, sovittavalla tavalla muistutti Kaleniukselle:

»No ollaan nyt sitte taas niin kun ennenkin.»

Kalenius katsoi ikkunasta hänen peräänsä, hykerteli käsiään ja nauroi mielihyvissään.

✽

Päivällä haetti Kalenius eräällä ämmällä viinaa jostain salakapakasta ja saatuaan pullon poveensa lähti nimismiehelle.

Stenfors siellä oli pahalla tuulella. Hän oli päivän kuluessa joutunut tarkastelemaan papereitansa ja löytänyt sieltä useita laimiin lyötyjä, unhotettuja asiapapereita. Niiden lisäksi muistui mieleen yhtä ja toista, joka kiireellisten hu-

vittelemisten vuoksi oli tullut lykätynksi päivästä toiseen. Sinä päivänä ei kukaan päässyt hänen puheilleensa.

Vaan kun Kalenius tuli jälkeen puolisen, otti Stenfors hänet vastaan kun enkelin. Kaleniushan oli asianymmärtäjä, jolle saattoi purkaa virkatehtävänsä yliluonnollisen paljouden ja raskaat vaivat. Ja ystävä tiesi hyvän, helpottavan keinon:

»Pannaan plöröksi! — ja huolet hevosille.»

Stenfors ensin vastusteli ja nauroi, kun toinen pullonkin povestaan pisti jonnekin nurkkaan. Mutta miten siinä vaikeoitiin virkamiehen tuskia ja Kalenius laski yhä hullunkurisempaa ilvettä, niin jo höyrysivät plörökupit ja elämä alkoi Stenforsistakin tuntua »vähän ihmisten moiselta.»

Kun pullo oli juotuna, sai kylän ämmä noutaa uutta. Niin sitä ryypättiin ja juotiin kunnes Kalenius nukkui Grönbergin hienonpuoleiselle salonkisovalle, Stenforsin vielä jaksessa istua ja rallattaa pöydän päällä kuojullaan.

Silloin koputettiin ovelle.

Stenfors ähkyi ja karjui jotain siihen tapaan, ettei saa tulla sisään.

Vaan sieltä tuli: suuri mies paksussa turkissa.

Stenfors ei hyvin kyennyt enää tuoiltaan ylös nousemaan. Vaan kun vastatullut heitti pois turkin päältänsä, lakkasi Stenfors mörisemästä ja karjumasta. Juopomuksesta veltostuneille kasvoille ilmausi pelon ja hämmin tapainen tunnelma ja suu sopersi hyväksi tekevän näköisenä:

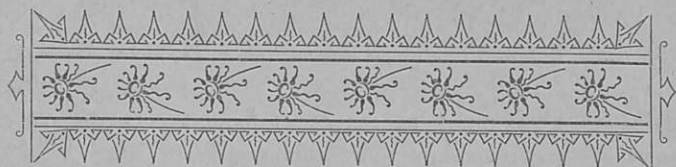
»Anteeksi.»

Tulija oli Grönberg. Lävistäen tulisin katsein virkaveljeänsä, joka pöydästä pidellen pysytteli seisomassa, otti hän kynttilän ja kävi katsomassa, että kuka se siellä sohvalla makaa. Kalenius rötkötti siinä, luultavasti autuaallisissa unelmissa. Sanaakan sanomatta herroille, kävi Grönberg kutsumassa rengit. Näiden tultua sanoi hän:

»Viekää nuo sinne renkituvan oviloukkoon makaamaan, ja pankaa hevosloimi alle, etteivät lattiata tahri.»

Esa tarttui Kaleniuksen kaulukseen kuin jyväsäkin suuhun. Ja kun ei poika jaksanut oikein hyvästi kantaa, sääristä, veti Esa herra Kaleniusta nahkanaan yli pihan, ylös renkituvan rappusia ja laski koreasti makaamaan oviloukkoon, mihin Kalenius jäi möristen kuorssaamaan. Sitte palasivat he sisään, ottivat kainaloista Stenforssia, joka potki, raivosi ja vastusteli, mutta seurasi kuitenkin renkien vetäessä ja kantaessa, kaupungin mestarin tekemillä, siihen aikaan muo-
dissa olevilla lihavilla saappaan kärjillään kyntäen lumiseen pihaan syviä, mutkaisia vakoja.

»Siat!» äänsi Grönberg, kun oli saanut herrat pois huoneestaan, ja silmäili nenä kurtussa ympärilleen. Kutsui piian sisään, pani siivoamaan huonetta ja meni itse niin kauaksi kyökkiin.

XXI.

Oli päästy huhtikuuhun. Aurinko valoi ihanaa lämpöä tuiman talven jäykkään selkään, joka nöyrästi alkoi notkistua ja sulaa. Kinokset ohenivat ja rappeutuivat päivä päivältä. Ilma huokui keväistä suloutta ihmisten mielestä auliimmin kuin koskaan ennen. Uusi elämäntoivo heräsi. Kuolemaa ei enää pilkattu. Luonnon hymy oli niin kuin leipää.

Kotiin tultuansa oli Grönberg kyllä kuullut, että Hautalan Janne sairasti, mutta monet virkavelvollisuudet ja puuhat olivat häntä estäneet käymästä tervehtimässä ystävänsä. Eräänä päivänä hän sen kuitenkin otti vasiten tehdäkseen. Nähtyään, kuinka laiha ja kuihtunut tuo äsken vielä voimakas mies nyt oli, hämmästyti hän. Oikeinhan Jannen kasvoilla olikin jo kalman väri, ja nimismies tuli sanoneeksi sen huomionsa.

»Ette ole itsekään vahvistunut tänä vuonna», hymyili Janne. Ja totta puhuen, oli Grönberg myöskin heikko entiseen verraten.

Janne jaksoi tänään tavallista paremmin. Hänestä oli iloista, että Grönberg *alentui* tullakseen häntä katsomaan. Juteltiin yhtä ja toista. Grönberg kertoi, miten kelvottomasti Stenfors oli hoitanut hänen virkaansa, paperit olivat epäjärjestyksessä, useita pieniä värkauksia oli viime aikoina tehty eikä Stenfors ollut pannut niiden vuoksi kortta ristiin. Mutta

sitä hän ihmetteli, ettei kassassa ollut vaillinkia ainakaan muuta, jos joku kymmenmarkkanen. Janne puolestaan kertoi, miten ne Kaleniuksen kanssa olivat juopotelleet, niin että ei suinkaan siitä aikaa muuhun riittänytkään.

»Se on sillä tavalla, herra nimismies,» jatkoi Janne, »että se, joka aikoo kansan saada tottelemaan lakia ja noudattamaan järjestystä, sen pitää olla siivo mies. Kun nimismiehet juovat ja repalehtavat ja tekevät itse lain rikoksia, niin miten ne sitten uskaltaisivat muita sellaisista syyttää?

Täällä on ollut oikein miespolvien ajat kelvottomia nimismiehiä, jotka ovat käyneet huonolla esimerkillä kansan edellä, niin mikä kumma se sitten on, jos tavat ovat niin rappiolle menneet. Te olette minun aikani ensimmäinen nimismies, joka käsitätte asiaanne oikein. Enkä minä sano sitä kehuakseni, vaan siksi, että se on totta.»

Grönberg kyllä oli mies, joka ei kehumisista välittänyt. Mutta saatuaan ne juuri *tuolta* mieheltä, jonka herrain-viha oli koko läänissä tunnettu, hiveli sentään hyväilevä tunnelma hänen sydäntänsä.

»Minulle taitaa tässä tulla kuolemakin,» jatkoi Janne äänen vapistessa, »ja olen ajatellut, että pitäisi järjestää asiansa ennen lähtöänsä . . ne ovat vähän sekaisin joutuneet näinä vuosina.» Sairas pyyhki paidan hihalla hikeä otsastansa. »Minulla on ollut aikomus antaa tämä talo pojalleni Matille . . Ajattelin kyllä pitää sitä itse vielä jonkun vuoden, kun olen näinä viime aikoina velkautunutkin, että olisin saanut niitä vähän lyhenemään, mutta kaikkivaltiaan neuvoissa näyttää olevan toisin päätetty . . . Ei tässä paljon perittävää ole, ne ovat nämät vuodet olleet sellaisia, että . .»

Tässä ääni sortui ja kätensä takapuolella poisti vanhus nopeasti kyöneleet silmistänsä. Grönberg oli kunnioittavasti vaiti.

»Toissa päivänä kuoli täällä meidän kopukassa Rantanien Juhon,» jatkoi sairaskin vähän ajan kuluttua.

»Rantaniemen Juho?» ihmetteli Grönberg.

»Niin. Kolme, neljä vuotta takaperin oli sekin velaton mies. Takausten tähden on nyt mennyt kaikki, samoin kuin monen muunkin. Me olimme yhden ikäiset hänen kanssansa. Kun Juho tuli tänne ruokaa pyytämään, niin . . . me itkimme molemmat . . . Enkä minä ole nähnyt kenenkään haukkaavan pettua sellaisella halulla kuin Juhon. Miesparka oli varmaankin ollut ilman ruokaa monta päivää ja taistellut kunniantuntonsa kanssa . . .»

Grönbergin silmään sattui musta pettuleivän kappale, joka oli pöydällä. Ihmetellen kysyi hän:

»Tätäkö tekin syötte?»

»Sitä. Siihen asti kun se Juho tänne tuli, syötiin meillä vähän parempaa leipää, mutta sitten ruvettiin itsellekin leipomaan samallaista kuin vaivaisillekin. Mun omatuntoni ei enää antanut myöten syödä parempaa, ja totta puhuen ei olisi varojakaan. Ei sitä haluta syömisen päälle juuri tehdä velkaa kovin paljoa, kun ei tiedä, kuka ne lopultakin saa maksaa.»

Liikutettuna oli Grönberg vähältä kysyä, eikö hän saisi toimittaa tulemaan yhtä mattoa jauhoja, mutta hillitsi innostustaan, koska pelkäsi tarjouksella loukkaavansa Jannea. Viimemainittu jatkoi kertomustaan:

»Minä elän nyt aivan armopalasta, sillä velkojani ovat minua hätyyttämättä osaksi ystävydestä, osaksi taas sen vuoksi kun tietävät, että poikani Matti ottaa talon ja kykenee maksamaan velat, kun saa rikkaan vaimon.» Hän hymähti katkerasti. »Ja nyt minä pyytäisin, että nimismies tekisi niin hyvin ja tulisi tänne jonakuna päivänä kirjoittamaan meidän välille kauppakirjat.»

Sen Grönberg lupasi. Kun tämä vihdoinkin lähti pois tuntui Jannesta olonsa ihmeellisen keveältä, kun oli saanut päätetyksi talonsa jättämisestä pojalle. Sillä luopuminen isännyydestä oli hänen luontoiselta mieheltä uhri.

Porstuassa tapasi emäntä vielä nimismiestä ja sanoi itkien, ettei isäntä suostu sairaanakaan syömään puhdasta leipää. Hän toissa päivänä leipoi aivan sitä varten viisi rukiista kyrsää, mutta ukko ei niihin käsin koske. Nyt hän pyytäisi, että nimismies puhuisi isännälle, kun ei se muiden puheesta mitään huoli.

Grönberg palasi selittämään, että Hautalaisen puolelta on liian yksipuolista kovapäisyyttä kieltäytyä sairaanakin syömästä puhdasta leipää yksin vaan sen vuoksi, ettei kopukoissakaan muuta ole. Mutta Janne oli jyrkkä. Puolileikissä hän sen lisäksi selitti, että Siikalahden Mikko on jo kauan pitänyt tulella sitä huhua, että heillä syödään pitäjään jauhoista leivottua leipää . . »vaikka tuskin se meidän muori sentään varkaisiin menisi, vaikka nälkäkin olis.» Nyt kun syödään samallaista leipää kuin kopukassakin, ei sillä Mikollakaan liene aivan paljoa muistuttamisen syytä.

Nimismies lähti talosta sydän ja pää raskaita tunteita täynnä. Hän näki pihassa muutamia vaivaisia varjon tapaisina horjuvan ja kotimatalla tienvarsilla tapasi puutteen ja kärsimysten leiman jos jossain muodoissa painuneena jokaiseen, kenen vaan tapasi.

Kun tuli kotiin, ja istui tavallisen hyvin valmistettuun päivällispöytään, ei ruoka ensinkään maittanut; jokainen maukas pala tuntui olevan aivan kuin varastettu, taikka saatu jollain epälaillisella tavalla.

Hän alkoi ymmärtää Hautalan Jannea. Mutta tuo ymmärtäminen tuotti kipeää tuskaa. Ainakin vielä tunsu Grönberg itsensä kykenemättömäksi Jannen tavalla hankkimaan itsellensä tunnon rauhaa, sillä pettuleipä tuottaisi hänelle varmaan kuoleman ja hän ei tahtoisi kuolla vielä . .

Melkein koskemattomina sai piika korjata ruoat, kun hän sairaan näköisenä ja sortuneena siirtyi huoneeseensa.

»Tuskin se meidän muori sentään varkaisiin menisi, vaikka nälkäkin olis», se pani Hautalan emännän sydämen rajusti sykkimään. Hän pakeni tuvan yliselle, missä suuren tuskan vallassa vaipui polvilleen. Rukous alkoi hänen suustaan vuotaa katkonaisin sanoin. Särkyneestä sydämestä purkausi Jumalan eteen äänekäs tunnustus, että noihin viiteen kyrsään hän oli ottanut jauhot pitäjään jauhotynnyristä, kun itsellä oli niin vähä . . Hän oli aikonut maksaa heti kun saadaan jauhoja . . Mutta nyt hän pelkäsi, ettei niitä enää koskaan saadakaan hänen eläessään, sillä hän tunsii itsensä niin kummallisesti väsyneeksi, sydänalaa ja päätä viilteli ikään kuin kuoleman kuristava koura. Pitäisikö hänen vielä varkaana astua kaikkivaltiaan Jumalan kasvojen eteen . . . Ei hän ollut koskaan ennen tullut asiaa siltä kannalta ajatelleeksi, sillä takaisin maksamisen mahdollisuus näytti aina niin varmalta. Miksi se nyt niin mahdottomalta näytti ei käsittänyt itseään, eikä sitä edes ajatella voinut, sillä tuska vyöryi ylitse kuin aalto ja peitti näkymättömiin.

»Varas», äänsi hän, kun katkonainen rukous oli loppunut, tuijotellen elottomilla, tylsistyneillä silmillään pimeään nurkkaan. Silloin tällöin paineli hän sydänalansa käsillään ikään kuin poistaakseen sieltä jotain tuskaa tuottavaa kipua. Mutta sekin tapahtui ikään kuin vaistomaisesti, ohimennen; *sielussaan* ei hän näyttänyt enää näitä kärsimyksiä tuntevan.

Moneen päivään ei hän ollut enää hetkeksikään saanut käännetyksi pois ajatuksiaan jauhotynnyristä, jonka niukat varat hupenivat ja tekivät loppua, vaikka hän joka päivä niitä yhä säästäväisemmin käytti. Hän arvasi, ettei miehensä tiedä niiden olevan niin lopussa, eikä hän tahtonut voida mitenkään mennä kuolevaa vaivaamaan sellaisilla maallisilla asioilla, se kun tuottaisi sille tuskaa ja ajattelemisen vaivaa. Poikain ja piian huomasi hän päiväpäivältä käyvän synkkämielisemmiksi ja hän ymmärsi, että ne äänettöminä valittamatta kärsivät nälkää . .

Uuteen suuruksen oli vielä monta kuukautta.

Hän ei enää rukoillut, huulet olivat lakanneet liikkumasta. Ristitetyt kädet helmassa istui hän vaatekasassa, ajatukset nähtävästi pysähtyneinä tuijotellen yhä tuonne pimeään nurkkaan. Miten syvillä kuopilla posket olivat ja miten keltainen niiden väri!

Joku kuului tulevan rappusissa. Kuulihan emäntä sen, mutta tajuntaan ei se pystynyt. Ja vaikka silmät olivat auki, ei hän näyttänyt ensinkään huomaavan sitä, kun Matti tuli, seisahti hänen eteensä ja alkoi puistella olkapäistä . .

Aurinko pilkisteli sisään pienistä räystääsikkunoista siksi, että vintissä oli valoisa. Katsellessa hetkisen äitinsä tuijottaviin silmiin, joista älyn ilmeet näyttivät hetkiseksi poistuneen, rupesi poika vapisemaan. Vapisevin käsin nosti hän äidin kainaloista ylös, sulki syliinsä ja kamalan tuskan värittämällä äänellä kuiskasi:

»Äiti . . mikä äidin on? . Onko äidillä nälkä?» — —

Äiti toipui vihdoin ja alkoi selittää pojalle, joka yhä piteli häntä sylissä, ettei hänellä ole enää jauhoja, mistä keittää huomenna, kun tänään panee viimeiset velliin . . eikä hän tiedä ollenkaan, mistä hänelle uskottaisiin velaksi, kun on ennestään niin paljon velkoja . .

»Isälle leivottuihin kyrsiin minä varastin jauhot . . Minua nyt Jumala rankaisee, etten saa enää mistään jauhoja.»

Matti ymmärsi, että äidin hermot pitkällisen rasituksen ja jännityksen tähden olivat siksi riutuneet, että hän ensisijassa tarvitsi lepoa. Mutta, että myöskin äidin olisi nälkä, se hänelle nyt vasta ensikerran oli juolahtanut mieleen ja samalla uneksivasta tilastaan herättänyt eloon lämpimän rakkauden henkäyksen tuota kalpeata, kärsivää hyväähengeä kohtaan. Hän suuteli äidin ohuita huulia ja kalvenneita poskia — jota hän ei ollut tehnyt sen jälkeen kuin äidin sylissä paitaressuna uinaili.

Matti vei äidin alas ja pakoitti hänet puoliväkisin sänkyyn lepäämään. Itse lähti hän oitis kirkonkylän kauppiaseen ja toi sieltä kotiin jauhomaton. Sillä aikaa oli äiti jo noussut ylös. Kun Matti meni häneltä kysymään jauhpuodin avainta, säpsähti hän, kuka tietää miksi. Mutta kun Matti selitti, että hän on tuonut jauhomaton, pääsi äidiltä huudahdus:

»Jauhomaton?»

Nopeasti etsi hän avaimen ja riensi avaamaan ovea. Kun Matti selästään laski maton lattialle, kiersi äiti kätensä hänen kaulansa ympäri, mutta ei saanut mitään sanotuksi.

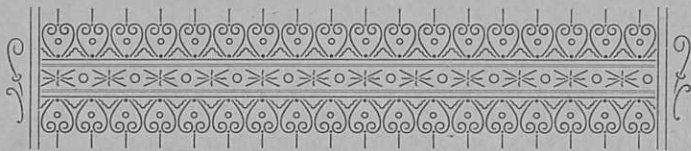
Matin poistuttua puodista, maksoi emäntä ensimmäisenä pitäjään jauhotynnyriin sieltä ottamansa lainan. Otti sitten isää varten leivotut leivät, vei ne tupaan, palotteli, jakeli omalle väelleen ja kaikille vaivaisille palan kullekin. Itse meni hän viemään palaset pihatupaan.

Se oli iloinen ilta Hautalan kopukassa. Mutta hetken kuluttua joutui emäntä uudestaan äkkinäisen kuumepuuskan käsiin. Koko talo näytti kohta olevan mullin mallin.

Vanha isäntä, jota nyt ei ehditty käydä monastikaan illankuluessa katsomassa, ei siitä kuitenkaan nurkunut. Tuo tuostakin pyyhki hän kyöneleen silmästään, koputti tuvasta jonkun luoksensa ja kyseli:

»Kuinka äiti voi?»

Äiti alkoi heti odottaa kuolemaa. Hänestä oli nyt niin hyvä olla, kun tunsu olevansa kaikesta sovinnossa Jumalan kanssa. Pari viikkoa kesti riutunut ruumis, silloin jäi Janne leskeksi.

XXII.

Tällä kertaa putosi kevät kuin suoraan taivaasta. Kaksi vuotisen talven hyinen selkä köyristyi, pehmisi, suli ja hävisi. Kevätär avasi ihanat silmänsä ja niiden ihmeteltävä loiste sai toivottomuuteen vaipuneet sydämmet uudelleen sykkimään rakkaudesta elämään. Se henki hurmaavaa tuoksuansa ja ilman sillä täytti. Suomen *maankin* sydän alkoi sykkiä. Aivan kuin kevätär olisikin odottanut tuota elonmerkkiä, se heti avasi hempeän ruusuilla täytetyn sylinsä ja pehmeillä, näkymättömillä kätösillään kylveli jokaiseen maamme kolkkaan väririkkauden, joka meistä verrattomalta näytti. Hengellensä hohoili se suloisen hien pelloillansa hyöriväin miesten ja naisten laihtuneille, kalpeille poskille ja vetäsi samalla niihin elontoivosta hehkuvan, rusottavan värin.

Vedet aukenivat. Merien helmasta sukeutuivat liputetut laivat jauho- ja siemenlastineen rannoillemme ja etelätuuli kantoi pehmoisessa selässään viestit niistä syvälle sydänmaihin. Siellä kyllä ei osattu käsiä taputtaa eikä ilolippuja vetää tankoihin, mutta kyllä ilosta itkeä osattiin. Kuormastoina siirtyivät jauho- ja siemensäkit rannikolta sydänmaille kulkien monipoimuisilla maanteillä vakavina, monimutkaisina jonoina kuin onnesta taistelevan miehen varma tulevaisuus. Sydänmailla jauhokulit samaapäätä muutettiin leiviksi. Kiusatut ihmiset saivat syödä ja kehuivat

kasvot ilosta loistaen, etteivät olleet koskaan ennen elämässään saaneet niin hyvää leipää. Uudelleen alkoi kuulua kateissa ollut lasten iloinen remakka; paimentorven salojenkaikuja muistuttava sävel rupesi saamaan tavallisen, oikean luonteensa. Silloin hento kevätär äkkinäisestä paljosta puuhasta uupuneena vetäysi lepoon ja jätti sijansa kesälle, joka kevättären puuhatessa oli itsensä monipuolisesti valmistanut suureen kutsumukseensa ja astui nyt esiin hyvin valmistuneena iloisin kasvoin.

*

Kohta keväimen tultua nälkä ja tauti hellittivät ja ihmiset valtasi kuumeen tapainen toimeliaisuus. Jos olikin voimat työn tekoon heikot, niin sitä suurempi oli into. Ikään kuin kestetyitä kärsimyksiä korvataksaan ja koettelemusten kiirastulessa karaistua, yhä uudelleen heräävää luottamusta, tuota Saarijärven Paavon horjumatonta isänmaan rakkautta palkitaksaan työnsä isänmaa povestaan sellaisen kasvullisuuden, jota ei ollut nähty miesmuistiin.

*

Siikalahden Mikolle oli säästynyt viljaa. Mutta kaikista merkeistä hän nyt ymmärsi ja päätti, että hinta tulisi ensi syksynä halpenemaan. Harvat oman pitäjäiset hänen puoleensa edes siementen tarpeessa kääntyivät.

Mutta eräänä päivänä sai hän mieluisat kaupat. Viisi vierasta miestä, varustettuna takausvelkakirjoilla, joiden kelvollisuuden nimismies oli todistanut, lainasivat häneltä 20 tynnyriä rukiita, eivätkä tinkineet hintaa. Ne olivat niin siivoja miehiä, että Mikko vielä kahden viikon kuluttua otti erikoisesti puheeksi, kuinka ne olivat tarkkoja, etteivät edes viimeistä mittaa tahtoneet kukkurassa, — »vaikka kyllä minä sen kukkurassa mittasin», selitti hän. Vaan sitten joku alkoi pelotella Mikkoa, että häntä oli petkutettu. Mikko tuli epäluuloiseksi siihen määrään, että lähti kuulustelemaan

miesten kotipaikoille. Siellä ei ollut ikänä kuultukaan sen nimisistä miehistä.

Kun hän viikon päivät kuulusteli, saamatta vähintäkään vihiä jyvän lainaajain kotiperästä, ymmärsi hän, että kauppa oli ollutkin epäedullinen, eikä sen erän perästä siitä mieluisasti puhunut.

Sitä innokkaammin hän nyt oluttehdasta rakensi jokirannalle, omalle sarallensa, oli umpimielinen, mutta ei murheellinen. Ihmiset ymmärsivät, että hän toivoi uudesta puuhastaan paljoa.

*

Hautalan Jannen haudan päällä jo ruoho alkoi viheriöidä tuon halavan alla, josta viime keväinen myrsky repäisi toisen haaran. Siellä lepäsi Janne, siellä myöskin hänen lempeä, kärsivällinen »hyvähenkensä.» Kun, viime mainitun kirstun kansi laskettiin kiinni ja sinne kätettiin kuolleen hymyilevä suu, tuntui monesta kuin muutamia herttaisia auringon säteitä olisi samalla kertaa kätketty haudan synkkään pimeyteen.

Halavan lehdet kuiskailivat hiljaa ja tuuliviiri multaushuoneen katolla oli vaiti. Päivän toisensa jälkeen sai luonto rauhassa uinailla hautuumaan hiljaisella kentällä ja pehmoisella varmuudella syliinsä kätkeä viime kuukausien aikana avatut lukemattomat haudat. Se oli melutonta, kunnioittavaa surujuhlaa. Ohitse kulkijan sielun valtasi syvä, surumielinen tunnelma, jonka vaikutuksesta moni pää paljastui ja rinnasta nousi kumiseva huokaus, mikä sanoja selvemmin ilmaisi, että kärsimyksen koulussa oli opittu jotakin. Jällelle jääneet, ne jotka huokailivat, vaistomaisesti tunsivat ihmeen kautta pelastuneensa taistelutantereelta, missä Suomen kansa lapsesta vanhukseen asti oli taistellut *kansan* olemassa olon puolesta ankaran taistelun.

Kuka tuttava seisautuikin Hautalan Jannen haudalle, kyllä hän siinä rintaansa sai selittämättömän, vakavan tunteen.

Tuossa miehessä oli ollut jotain erikoista. Hänen luonteensa ja käytöksensä ei suinkaan liene monelle ollut rakastettu. Mutta sittenkin häntä kaivattiin, rakastavalla kunnioituksella muistettiin. „*Jos te peritte tämän toverinne ominaisuuksia ja jätätte ne taas perintönä lapsillenne, niin Suomen kansa ei sorru koskaan, vaikka sillä olisikin nälkä.*“ Tuon, kuvernöörin lähettämän tervehdysten, oli Varpulan Valee uskollisesti saattanut kuntalaistensa tietoon. Viimeiseksi kertoi hänen Jannen hautajaisissa. Siihen nuoret ja vanhat yhteen suuhun hymisivät, että se oli ihan niin kuin maaherra oli sanonut. Sellaisia lauseita usein pannaan suurten miesten hautapatsaisiin. Jannen haudalla seisojien joukossa oli puuristi: mihin mustilla, kömpelöillä kirjaimilla oli maalattu hänen ja vaimonsa nimet, syntymä ja kuolemapäiväin määrät, sekä yksi pitkä virren värssi. Silloin kyllä haudalla käviät muistivat ja kertasivat noita kuvernöörin sanoja. Nyt ne ovat jo unohtuneet. Puuristi Jannen haudalta on hävinnyt, muisto hänestä on hälvennyt, sekaantunut katovuoden uhrien lukeuttamaan epämääräiseen joukkoon.

*

Kesä hallitsi voimallisesti aikansa. Ja kun sen tuli jättää sijansa syksylle, notkuivat tähkäpäävät raskaan viljan painamina maahan asti.

Silloin laskettiin sirpit. Riemuitsevin sydämin ja ilosin katsein riensi ken kynnelle kykeni leikkaamaan lyhteisiin luonnon runsaita antimia. Kateissa ollut hymyily palasi takaisin leikkimään harmaapäivänhuksen samoin kuin nuoruutensa keväimessä elelevän nuorukaisenkin huulille. Suloisen syysillan ihanassa hämärässä kajahteli taas nuorison raikas laulu. Mutta se oli entisestään hiukan muuttunut. Siitä oli poissa tuo puukon ja malmarin herättämän innostuksen uhka. Neitonen liverteli ilmoille kaihon rakkauden kaipuunsa ja nuorukainen vastasi siihen joskus vakavin,

joskus leikillisin sanoin, mutta aina kiertelemättä tunnustaen tahtovansa rakastaa. Kolkko kärsimyksen aika oli hetkiseksi kuolettanut inhimilliset tunteet; ne heräsivät taas eloon kynnämään vanhoja ja kuitenkin aina yhä uudistuvia uriaan.

•

Eräänä paahteisena elokuun päivänä astelivat Varpulan Valee ja Hautalan Matti — joka jo oli tuonut emännäksi taloonsa Märkäsen Annikan — rinnakkain, sirpit olalla vainiolle päin. Iloinen oli miesten katse ja keskustellessa helähtelivät äänet niin kuin helähtelee eheän, varman talon pojan ääni silloin, kun ei se tunne tarvitsevansa kumartaa muita kuin Jumalaa ja keisaria.

»Katsos», huomautti Valee, »Siikalahden Mikko se häirii nytkin tuolla oluttehtaan kentällä.»

»Usein näkyy kapteinikin siellä käyvän. Minä vaan ihmettelen sitä, ettei niille jo ole tullut suurempaa riitaa.»

»Miksi niin?» nauroi Valee.

»Noo . . kumpikin haluaa, mikäli mahdollista, toistansa petkuttaa.»

»Hm. Minä pahoin pelkään, että siitä Stoltista tehdään kunnan esimies.»

»Stoltistako?»

»Niin, ne ovat niin kummallisia ja monihyväisiä ne pitäjään miehet.»

»Jos isä eläis, niin kyllä se varmaankin jyryn nostaisi siitä puuhasta. Mutta eiväthän ne nyt niin hulluja ole pitäjäläiset; eihän tuo osaa edes kunnolla suomea puhua.»

»Niitä on paljon, jotka häntä siihen pitävät ainoana kykenevänä, kun ei kirkkoherra suostu rupeamaan.»

»Eikös siinä pidä olla kirjurikin?» muisteli Matti, joka ainoastaan hämäästi tunsu uuden kunnallisetuksen pääpiirteitä. Valee selitti, että kyllä kirjurikin tarvitaan ja että tämä samalla tulisi olemaan n. s. kunnallislautakunnan esimies. Valee kuului komiteaan, joka oli asetettu tekemään

ehdotusta uuden kunnallishallinnon järjestämiseksi. Kuultuaan, mitä kaikkea kunnallislautakunnan esimieheltä vaaditaan, sanoi Matti tavallisella avomielisyydellään:

»Mutta tähän siihen virkaan olisitte kaikista sopivin.»

Valee selitti, ettei hän luule siihen kykenevänsä, vaikka olivathan ne siellä komiteassakin jo muutamit sitä hänelle suottailleet.

Jatkaen innokkaasti keskustelua, saapuivat miehet sarkojensa kohdalle ja hyppäsivät juuri pellolle, kun ohitse ajoi Grönberg. Hän pidätti hevostaan ja tervehti. Miehet astuivat takaisin maantielle ja Valee alkoi kysellä, että mitä käräjiltä kuuluu. Grönberg alkoi selittää. Tuo muutamia vuosia sitten tehty murha alkoi tulla Vennun syyksi varmasti, mutta hänen osallisuuttaan jyvän varkauteen näytti olevan hyvin vaikea todistaa. Ella sitä vastoin ja ne toiset olivat jo selvästi syylliseksi todistetut; tuomiota ei ollut heillekään vielä annettu ennen kuin Vennunkin suhteen päästään johonkin varmuuteen. Muita juttuja oli ollut: muutamia salapoltto-, tappelu- ja varkausjuttuja.

Grönberg näytti iloiselta. Ja kun hän sitten loi huomionsa vainiolle, mistä leikkuuväen iloinen hälinä kuului, herätti hänessä erityistä huomiota Varpulan saralla oleva muuan mies, joka oli paidankin päältään heittänyt kuhilaan päälle ja yksin housut vaan jaloissa leikkasi hurjalla kii-reellä pitäen äänestä suukopua.

»Kuka se on?» kysyi hän.

»Kastori. Sen teki niin mieli leikkaamaan, sanoi tulevansa puodissa aivan kipeäksi, jollei pääse mukaan. Siellä on Klitsi itsekin.»

»Vai niin. Mikäpä ihme se onkaan, että ruisvainio nyt ihmisiä puoleensa vetää. Mutta tuosta »laitoksesta», sanoi Grönberg viitaten oluttehtaalle, »me saamme vielä monta harmia.»

»Onkohan niin?»

»Varmasti. Mutta jos eletään, niin koetetaan mitä voidaan panna sen vaikutuksia vastaan.»

Grönberg antoi hevosen jo lähteä.

Hän kääntyi taaksepäin ja huudahti viitaten Esaan, joka istui takaistuimella:

»No vielä yksi uutinen! Tästä Esasta tulee uusi jahtivouti.» Esa naurahti, ja miehet molemmin vakuuttivat, ettei siihen virkaan sen sopivampaa miestä olisikaan.

»Katsokas, — mitä se Siikalahden Mikko siellä huutaa?» huomautti Matti. Havaittiin, että Mikko karkoitti kiljuen ja kivillä heitellen muutamia kerjäläislapsia, joita oli hänen peltonsa pientareelle istahtunut, siinä perkasivat tähkäpäistä jyviä suuhunsa ja riipivät kuminoita.

»Mikolla on hänen murheensa», naurahdettiin.

»Mutta onko se Kalenius todellakin kadonnut paikkakunnalta, kysyi Valee vielä.

Oli. Nimismies kertoi lyhyesti, että hän oli saanut pyynnön maalaisten paloapu-yhtiöltä ottaa hiukan selvää Kalenius'en asiamiestoimesta. Eikä se turhaa ollutkaan. Mies oli nostanut kahden eri kartanon palorahat, jotka eivät olleet palaneet: Mistä lie vihiä saanut siitä, että perässä ollaan, kun osasi niin paraiksi karata. »Mutta on siinä asiassa sekaantuneina hiukan muitakin, vaan — suu poikki miehet! Hyvästi.» Hän loi kieron silmäyksen Siikalahden Mikkoon, joka kappaleen matkan päässä juuri nousi maantielle.

Vilkaasti juoksi Grönbergin hepo pitkin pölyävää, tasaista tietä. Pelloillaan töissä olevat ihmiset tervehtelivät, miehet järjestään nostelivat lakkia. Esallekin päitä nyökyteltiin ja »päivää» huudettiin. Grönbergin mieli oli raikas. Hän näki, tunsu noissa tervehdyksissä piiriläistensä ystävällisen, rehellisen tunnustuksen, tiesi, että nuo miehet eivät nöyryyden ja imartelun halusta lakittele häntä, vaan siksi, että ne pitivät hänestä. Tuo tunnustus oli täällä vaikea saavuttaa, siksi oli se myöskin kallisarvoinen. Sitäpaitsi oli hänen

mielensä iloinen kärejätapahtumista. Vennulla on ainakin 12-vuotinen vankeus edessä. Kärejäjutun kestäessä oli hän vasta oikein tullut tuntemaan, mikä vaikutus tuolla miehellä oli ympäristöönsä. Se vaikutus oli nyt lakkautettu. Kato vuoden kärsimykset olivat kansaa nöyryyttäneet muuten, kuumeen tapainen tuska oli ikään kuin sen verta puhdistanut. Sen uusia, hyviä aikomuksia näki joka askeleella . .

Hän piti onnenansa saada olla juuri täällä, näiden ihmisten seurassa, 'sillä tulevaisuus näytti niin valoisalta: pelto antoi runsaasti ruokaa kansalle, hän tunsu ymmärtävänsä kansaa, ja kansa häntä.

He haastelivat vilkkaasti Esan kanssa. Esastakin oli kadonnut tuo omituinen ärtyisyys ja umpimielisyys, hän saattoi jo nauraa, jopa leikkiäkin laskea. Mies luultavasti katseli tulevaisuuteen, hänkin.

Kotia lähetessä jäi Esa vainiolle ja poikkesi nimismiehen leikkuuväen luoksi. Pientarettä pitkin astuessaan näki hän jo etäältä, että vaimonsakin siellä oli leikkuuväen joukossa. Tuolla, vähän erillään muista, olivat hänen lapsensa, 7-vuotias tyttö ja 3-vuotias poika. Ne tietysti peräilivät isän tuloa, koska sen huomasivat ja vastaan juoksivat. Esa istui pellon pientareelle, otti pienen pojan syliinsä. Sillä oli isän terävät silmät ja nerokas suu. Tytöllä taas oli äidin hiukan hoilaavat silmät.

Esa ei puhunut mitään. Lapset kumpikin vuorostaan isälle kertoivat ja tarinoivat lapsellisia juttujaan. Aivan kuin salaa pisti hän pojalle suukkosen. Tuuli huojutti hiukan tähkäpäitä, jotka hiljaista, kuiskaavaa ääntä pitäen kosketelivat ja tapailivat isän selkää ja käsivarsia, samalla kun tämä, nähtävästi kaunisten mielikuvain vallassa, rauhallisen tyyneenä katseli lapsiansa ja kuiskaili heille tuo tuostakin muutaman hellän, hyväilevän sanan.

Werner Söderström'in kustannuksella on ennen
ilmestynyt seuraavat

ALKION TEOKSET:

Eeva. Hinta 2 m. 25 p.

Mennyt. Hinta 2 m. 25 p.

Aikamme kuvia I. Hinta 1 m. 25 p.

„Miesten parahia.“ Olutta ja härjän heiniä. Kohtuus. Oliko
Mikko lurjus. Käypää tavaraa. Lepopäivänä.

Aikamme kuvia II. Hinta 1 m. 25 p.

Rikkaampi kuin Vauhkosen emäntä. Rinnipahanen. Matti
parka. Maineen uhreja. Nuo Rautakkalan hyvät isännät.
Pyhä vala.

Aikamme kuvia III. Hinta 1 m. 25 p.

Harjoittelija. „Suuri palkka.“ Vaikeassa asemassa.

Puukkojunkkarit. Kuvauksia nyrkkivallan ajoilta. A.

Federleyn piirtämällä kuvilla. Hinta 3 m. 60 p.,
sid. 4 m. 25 p.

Werner Söderström'in kustannuksella on nyt ilmestynyt

KAUPPIS-HEIKIN uusi teos

Aliina.

2 mk. 25 p.

Ennen on ilmestynyt:

Tarinoita.

1 mk. 60 p.

»Lukija on mieltävä tämän kirjan sattuviin lyhyviin kuvauksiin, jotka eivät pitkiä lavertele, vaan muutamilla sanoilla saavat tarkoitetun vaikutuksen esille. Hän on kummasteleva hienoja kielitieteellisiä huomioita ja tuota suurta taipumusta leikillisyyteen, joka on suomalaisille niin omituista. Ja hän on toivova että Savon kansa, jonka lapsi Kauppi-Heikki on, on saava hänestä taitavan olojensa ja henkilöidensä kuvaajan kuin Pohjanmaalla on Päivärinta.» (Kaiku.)

Mäkijärveläiset.

Kuvaus Savon kansan elämästä.

1 mk. 75 p.

»Niin raikas on kansanelämän kuvaus, että kehoittamattakin „Mäkijärveläiset“ varmaan raivaa tien monen lukijan käteen.» (Lounas.)

»Vasta ilmestynyt novelli „Mäkijärveläiset“ on raikas, luonnollinen ja hyvin miellyttävä kuvaus kansan elämästä.» (Savo.)

Viiija.

Kuvaus Savon kansan elämästä.

2 mk. 50 p.

»Tämä on yksi parhaimpia kirjoja, mitä on täksi jouluksi (1889) suomenkielisen alkuperäisen kaunokirjallisuuden alalla ilmestynyt. — — — Eheänä ja oivallisena kuvauksena Savon kansan elämästä kehoitamme jokaista oikean kirjallisuuden ystävää hankkimaan Kauppi-Heikin Viiijan ja sen ajatuksella lukemaan.» (Savo.)

Kirottua työtä.

1 mk. 75 p.

 Tämä tekijän erittäin ansiokkaasti kirjoitettu teos on palkinnon saanut.

Suom. lauluk. 1.

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 9642

MB 9231

X

